

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1948:28
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG
ANGÅENDE
NYA MELLANINSTANSER FÖR
FOLKSKOLEVÄSENDET

AVGIVET AV
1945 ÅRS FOLKSKOLESAKKUNNIGA

S T O C K H O L M

1 9 4 8

Statens offentliga utredningar 1948

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag rörande organisation och avlöningsförhållanden m. m. vid lantmäteristyrelsen och länslantmäterikontoren. Idun. 120 s. Jo.
2. Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering. Idun. 220 s. Jo.
3. Betänkande med förslag till ändrad butikstängningslagstiftning. Norstedt. 148 s. I.
4. Markutredningen. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i expropriationslagstiftningen. Marcus. 169 s. Ju.
5. Trädgårdsundervisningen. Norstedt. 200 s. Jo.
6. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:6—7. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras rätkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Jönköpings län och Kronobergs län. Beckman. 75 s. K.
7. Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktingärenden och säkerhetstjänst. 3. Betänkande angående säkerhetstjänstens verksamhet. Norstedt. 490 s., 1 pl. I.
8. Betänkande med förslag till ny Kungl. Maj:ts förordning angående explosiva varor m. m. Norstedt. 231 s. H.
9. Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 3. Smalspåriga järnvägar i Östra Småland och Östergötland. Idun. 243 s. K.
10. Betänkande angående skärgårdstrafiken m. m. V. Petterson. 424 s. K.
11. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 4. Förslag angående partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. Katalog och Tidskriftstryck. 132 s. S.
12. Statens trädgårdsförsök. Norstedt. 75 s. Jo.
13. Betänkande angående statens järnvägars organisation. Del 1. Den centrala ledningen. Katalog och Tidskriftstryck. 55 s. K.
14. Den öppna läkarvården i riket. Idun. 411 s. I.
15. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:16. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras rätkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Skaraborgs län. Beckman. 48 s. K.
16. Förslag till sjöarbetstidslag. Hæggström. 101 s. H.
17. Betänkande angående utbildning av sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal. 1. Kihlström. 228 s. I.
18. Betänkande rörande vägnämndernas och länsvägnämndernas arbetsuppgifter m. m. Beckman. 56 s. K.
19. Den svenska spritfabrikationen och dess avsättningsförhållanden. Marcus. 95 s. Fi.
20. Betänkande med förslag till åtgärder för höjande av trafiksäkerheten. Kihlström. 413 s. K.
21. Ungdomen och arbetet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande. 6. Idun. 317 s. Ju.
22. 1944 års allmänna skattekommitté. 2. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser angående beskattning av livförsäkringsanstalter och livförsäkringstagare m. m. Marcus. 227 s. Fi.
23. Betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. Marcus. 334 s., 6 pl. I.
24. Bilagor till medicinalstyrelsens utredning om den öppna läkarvården i riket. Idun. 393 s. I.
25. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:5. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras rätkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Östergötlands län. Beckman. 42 s. K.
26. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 8. Tiden juli 1946—juni 1947. Av K. Amark. Idun. 394 s. Fo.
27. 1946 års skolkommissions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. Hæggström. xvi, 561 s. E.
28. Betänkande med förslag till nya mellaninstanser för folkskoleväsendet. Katalog och Tidskriftstryck. 129 s. E.

Ann. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = eckleslastikdepartementet. Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1948:28
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

NYA MELLANINSTANSER FÖR
FOLKSKOLEVÄSENDET

AVGIVET AV

1945 ÅRS FOLKSKOLESAKKUNNIGA

KATALOG OCH TIDSKRIFTSTRYCK
STOCKHOLM 1948

STATENS ÖFRIGA HÖRNINGAR 1878
LÖRNINGARINNEHÅLL

REDAKTÖREN OCH FÖRSLAG

ANMÄRKNING

NYA HELLANDSTÄMMOR FÖR

FÖRBEREDELSE

AVGIFTER

1878 ÅRS FOLKSÖSKOLEN

REDAKTÖREN OCH FÖRSLAG

ANMÄRKNING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	sid.
Skrivelse till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet ..	5
Kap. I. Den statliga ledningen av folkskoleväsendet	7
Kap. II. Mellaninstansernas organisation som särskilt problem	13
Kap. III. De nuvarande mellaninstansernas uppgifter och arbetsförhållanden	23
Kap. IV. Uppgifter för en ny mellaninstans	29
Kap. V. Handläggningen av besvärsmål	45
Kap. VI. Förslag om ny mellaninstans	57
Kap. VII. Skoldirektionens storlek och sammansättning	63
Kap. VIII. Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan skoldirektionen och skoldirektören samt ordningen för ärendenas handläggning inom direktionen m. m.	70
Kap. IX. Skoldirektionens och skoldirektörens kansli	73
Kap. X. Skoldirektionens och skoldirektörens befattning med skolärenden i vissa skoldistrikt	79
Kap. XI. Mellaninstansfrågan och nomadskolväsendet	93
Kap. XII. Kostnadsberäkningar	96
Kap. XIII. Sammanfattning	102
Kap. XIV. De sakkunnigas hemställan	106
Bilagor	107

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

107	Bilagor
106	Kap. XIV. De saktunnas berättelser
103	Kap. XIII. Sammanfattning
99	Kap. XII. Koralberättelser
97	Kap. XI. Mellanösterns och nordafrikas berättelser
59	Kap. X. Skoldiktens och skoldiktens berättelse med skolor ämbets i våra skoldikt
53	Kap. IX. Skoldiktens och skoldiktens berättelse med skolor
49	Kap. IZ. Skoldiktens och skoldiktens berättelse med skolor
46	Kap. VIII. Fördelingen av skoldiktens berättelse med skolor
43	Kap. VII. Skoldiktens skolor och sammanfattning
39	Kap. VI. Fördrag om ny medeltidens
36	Kap. V. Handläggningen av berättelsen
33	Kap. IV. Typifier för en ny medeltidens
29	Kap. III. De nyskilda medeltidens typifier och profeter
23	Kap. II. Mellanösterns berättelser som skoldikt
7	Kap. I. Den stiftliga berättelsen om heliga skoldikt
5	Skildring till skoldikt och skoldikt för skoldikt

Till

*Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastik-
departementet.*

Sedan 1945 års folkskolesakkunniga, vilka jämlikt Kungl. Maj:ts be-
myndigande den 1 december 1944 och den 20 december 1946 tillkallats av
chefen för ecklesiastikdepartementet för att inom departementet biträda
med utredning rörande förhållandet mellan staten och skoldistriktet och
därmed sammanhängande frågor, den 10 december 1946 överlämnat Ut-
redning och förslag angående statsbidrag till undervisningsmateriel vid
folk- och småskolor, ha de sakkunniga jämlikt Kungl. Maj:ts den 19
oktober 1945 meddelade uppdrag varit sysselsatta med utredning angä-
ende frågan om mellaninstanserna i ärenden rörande folkskoleväsendet
och vad därmed står i samband. Sedan detta arbete numera slutförts, få
de sakkunniga härmed vördsamt överlämna »Betänkande och förslag an-
gående nya mellaninstanser för folkskoleväsendet».

Den av de sakkunniga i Betänkande och förslag angående statsbidrag
till byggnader för folkskoleväsendet omnämnda framställningen av repre-
sentanter för folkskolestyrelser i städer, som icke deltaga i landsting, om
utredning rörande den statliga och den kommunala inspektörens ställ-
ning och befogenheter i de landstingsfria städerna — vilken genom remiss
överlämnats till de sakkunniga för att tagas i övervägande vid fullgörande
av deras uppdrag — torde få anses besvarad med vad de sakkunniga
i nu föreliggande betänkande anfört i ämnet. Remisshandlingarna åter-
ställas härjämte.

Sedan föregående betänkande överlämnades, ha till de sakkunniga, för
att tagas i övervägande vid utredningen, genom remiss överlämnats föl-
jande handlingar:

1) en av stadsbibliotekarien E. Trettondal-Ericsson gjord framställning
angående åtgärder för tryggnad av de extra ordinarie folkskolläraernas
arbets- och anställningsförhållanden m. m.;

2) en av Svenska lantarbetarförbundet gjord framställning angående
ändring av folkskolestadgan § 50 första stycket;

3) en av Göteborgs allmänna folkskolestyrelse gjord framställning angående ändring av bestämmelserna rörande tillsättning av icke-ordinarie folk- och småskollärare m. m.;

4) en av skolöverstyrelsen gjord framställning angående rätt för lärarkårens representant att närvara vid sammanträden med av skolstyrelse tillsatt delegation, som icke äger beslutanderätt, samt

5) en av statens folkskolinspektörers förbund gjord framställning angående utredning genom 1945 års folkskolesakkunniga rörande folkskolinspektörernas löne- och tjänsteställning samt arbetsförhållanden.

De sakkunniga avse att under sitt fortsatta utredningsarbete i första hand taga upp nyssnämnda framställning från folkskolinspektörernas förbund till övervägande.

I fråga om de sakkunnigas ledamöter och sekreterarpersonal ha, sedan föregående betänkande avlämnades, inträtt följande förändringar.

Statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har den 16 december 1946 frånträtt uppdragen som ledamot av och ordförande hos de sakkunniga samt därjämte samma dag på därom gjord framställning entledigt kanslirådet H. J. Dillner från honom meddelat uppdrag att vara ledamot av de sakkunniga. I stället har departementschefen som ledamöter tillkallat undervisningsrådet D. E. Andersson, tillika ordförande, samt småskollärarinnan Ruth Ingeborg Charlotta Wikström. Som ytterligare ledamot har den 20 december 1946 tillkallats folkskolinspektören i Stockholmstraktens inspektionsområde, filosofie doktorn E. H. Haage. Slutligen har departementschefen, med anledning av en av förste kanslisekretären i ecklesiastikdepartementet B. E. Reuterswärd gjord framställning den 28 januari 1947, entledigt denne från det honom anförtrodda uppdraget att vara de sakkunnigas sekreterare samt förordnat folkskolläraren i Stockholms skoldistrikt K. E. Wedlund att tjänstgöra som sekreterare samt amanuensen i ecklesiastikdepartementet J. V. C. Gottlieb att tjänstgöra som biträdande sekreterare hos de sakkunniga.

T. f. kanslirådet, juris doktorn S.H.C.H. Sjöberg har i egenskap av expert biträtt de sakkunniga vid utredningen av vissa frågor angående instansordningen i besvärsmål rörande vissa skolfrågor. Därjämte har överläraren G. A. Ahlberg såsom expert deltagit i de sakkunnigas arbete.

Stockholm den 16 juni 1948.

DAVID ANDERSSON

JONES ERIK ANDERSSON

EM. GRANÉR

HELGE HAAGE

FOLKE KYLING

ARVID LUND

RUTH WIKSTRÖM

K. Wedlund

Kapitel I.

Den statliga ledningen av folkskoleväsendet.

Historik.

Den statliga ledningen av folkskoleväsendet utövas av Kungl. Maj:t genom ecklesiastikdepartementet samt av skolöverstyrelsen, domkapitlen, länsstyrelserna och folkskolinspektionen.

Ecklesiastikdepartementet. Högsta ledningen av folkskoleväsendet utövas av Kungl. Maj:t genom ecklesiastikdepartementet. Inom detta upprättades efter beslut av 1862—63 års riksdag en särskild folkskolebyrå, vars chef enligt instruktion av den 5 februari 1864 skulle ha »1:o att uti de till departementet inkommande mål, som rörde folkskoleväsendet, besörja den utredning, som erfordrades för deras föredragning, samt ansvara för beslutens uppsättande och expedierande; 2:o att efter därtill av departementschefen erhållen befallning verkställa inspektionsresor till läroanstalterna för att om deras tillstånd, de där följda undervisningsmetoder m. m. avgiva redogörelse; 3:o att med sorgfällig uppmärksamhet följa alla frågor, som rörde folkundervisningen och därmed ägde sammanhang, samt för departementschefen föreslå alla de åtgärder, som i dessa avseenden ansåges behövliga och gagneliga; 4:o att utarbета de förslag och utlåtanden i dithörande ämnen, varom han av departementschefen erhöle uppdrag; 5:o att tillse, att inom expeditionen fördes de statistiska och andra anteckningar, som för noggrann kännedom om folkundervisningens tillstånd vore nödiga.»

Genom folkskolebyrån utövades sålunda den direkta centrala ledningen av folkskoleväsendet. För att sätta chefen för byrån i stånd att i större utsträckning än dithills ägna sig åt pedagogiska uppgifter anvisade riksdagen år 1892 ett belopp av 1 000 kronor att efter Kungl. Maj:ts beprövande användas till att bereda chefen för folkskolebyrån befrielse från beredningen av en del till byrån hörande rent administrativa mål och ärenden.

I och med inrättandet av folkskolöverstyrelsen (1914), sedermera (1920) den gemensamma skolöverstyrelsen, samt ett kraftigt utbyggande och förstärkande av folkskolinspektionen (1915 och 1920) upphörde folk-

skolebyrån att utöva den direkta centrala ledningen av folkskoleväsendet. Byråns nuvarande uppgift är att omhänderväsa beredning och föredragning inför ecklesiastikministern av ärenden rörande folkskoleväsendet m. m. Chef för folkskolebyrån är ett kansliråd.

Skolöverstyrelsen. Sedan en överstyrelse för rikets allmänna läroverk inrättats från och med 1905 aktualiserades tanken att skapa en motsvarande myndighet för den centrala ledningen av folkskoleväsendet. Efter utredning av frågan beslöt riksdagen år 1913 inrättandet av en särskild folkskolöverstyrelse. Denna nya överstyrelse trädde i verksamhet den 1 januari 1914 och bestod av en överdirektör som chef och fyra undervisningsråd som ledamöter. Från och med den 1 juli 1917 inrättades ännu en undervisningsrådsbefattning.

År 1918 beslöt riksdagen upprättandet av en gemensam överstyrelse för folkundervisningen och yrkesundervisningen. Denna överstyrelse, som fick en generaldirektör som chef, uppdelades på en folkskol- och en yrkesskolavdelning. I proposition till 1919 års riksdag föreslogs därefter, att en gemensam skolöverstyrelse för hela undervisningsväsendet skulle upprättas, omfattande en läroverks-, en folkskol- och en yrkesskolavdelning. Propositionen vann riksdagens bifall, och den nya skolöverstyrelsen trädde i verksamhet den 1 januari 1920. Den bestod av en generaldirektör som chef och tretton undervisningsråd som ledamöter. De tretton ledamöterna voro chefer för var sin rotel. År 1944 organiserades yrkesskolavdelningen såsom en särskild överstyrelse för yrkesutbildning med en överdirektör som chef, och samma år upprättades inom skolöverstyrelsen en administrativ avdelning. Från och med nämnda år är sålunda skolöverstyrelsen uppdelad på följande tre avdelningar, läroverksavdelningen, folkskolavdelningen och den administrativa avdelningen. De båda förstnämnda avdelningarna ha vardera ett undervisningsråd som avdelningschef, medan motsvarande befattning inom den administrativa avdelningen innehaves av en byråchef. Från och med den 1 juli 1947 är antalet undervisningsråd femton, varav åtta på folkskolavdelningen.

Domkapitlen. Domkapitlens historia går i Sverige tillbaka till 1200-talet. Under loppet av detta århundrade inrättades nämligen efter förebilder från utlandet domkapitel i de olika svenska stiftet, och omkring år 1300 var organisationen helt genomförd i vårt land. Dessa svenska medeltida kapitel hade till uppgift främst att förvalta domkyrkans byggnad och egendom, att svara för gudstjänsterna i domkyrkan, att välja biskop och att vid sidan av denne taga viss del i stiftsstyrelsen. Kapitelmedlemmar voro dels prelater, som innehade högre kyrkliga ämbeten, dels kaniker. I detta sammanhang kan bland domkapitlets ledamöter särskilt nämnas föreståndaren för katedralskolan, skolastikern, som tidigt fick säte i kapitlet.

Under den katolska tiden intogo domkapitlen en i många avseenden betydande position. Emellertid medförde reformationens genomförande naturligt nog en avsevärd förändring härvidlag. Kapitlens inflytande såväl som deras ekonomiska tillgångar reducerades, och kapitelmedlemmarnas antal inskränktes; efter hand ledde utvecklingen till att de gamla prelatkapitlen helt försvunno. I stället framväxte i samband med undervisningsväsendets utveckling under 1600-talet ett modernare domkapitel, ett lärarkapitel, som i handhavandet av undervisningsväsendet hade sin icke minst viktiga uppgift. Denna utveckling fastslogs uttryckligen genom förordningen den 11 februari 1687 »huru med rättegång uti domkapitlen skall förhållas», i vilken föreskrevs, att domkapitlen — utom i universitetsstäderna, där organisationen var något avvikande — skulle bestå av biskopen, kyrkoherden i domkyrkan och lektorerna i gymnasiet. I detta lärarkapitel hade sålunda gymnaselektorerna, som till att börja med i regel voro prästvigda, säte — den lärda skolan och domkapitlen voro intimt förenade, ett förhållande, som kom att bestå långt fram i tiden.

Liksom det högre skolväsendet har även folkundervisningen växt fram i nära beroende av kyrkan. Då den svenska folkskolan i modern mening skapades genom 1842 års folkskolestadga erhöles också domkapitlen mycket betydelsefulla uppgifter i fråga om folkskoleväsendet. Sålunda ålades biskopen och domkapitlet i varje stift att »i förening med den dem i allmänhet anförtrodda vården om undervisningsverken föra en sorgfällig uppsikt över anstalterna för folkundervisningen samt vaka över deras ledning och utveckling till uppnående av deras viktiga bestämmelse». Vid sidan av denna allmänt hållna föreskrift om uppsikt över folkundervisningen — vilken föreskrift alltjämt finnes kvar i folkskolestadgan — ålades domkapitlen flera närmare specificerade uppgifter i förhållande till folkskoleväsendet. Sålunda skulle domkapitlen pröva och godkänna reglementen samt öva tillsyn över deras tillämpning, anordna seminarier för utbildande av folkskollärare, pröva och avgöra besvär över lärares tillsättning o. s. v. Dessa bestämmelser i 1842 års folkskolestadga inneburo, att domkapitlen fingo en central ställning som mellaninstanser för folkskoleväsendet.

Efter 1842 har utvecklingen medfört, att domkapitlen fått befattning med åtskilliga nya folkskoleärenden, exempelvis fråga om förening av lärartjänst med organist- eller klockarsyssla, om fastställande av instruktion för kommunal folkskolinspektör och överlärare, om förflyttning av lärare inom skoldistrikt vid omorganisation av skolväsendet o. s. v. Å andra sidan ha också vissa ärenden överflyttats från domkapitlen till andra myndigheter, främst skolöverstyrelsen. Genom förnyade lagen om domkapitel den 13 november 1936 ha domkapitlen tillförts särskild sakkunskap på folkskoleväsendets område, i det att lagen föreskriver, att en av ledamöterna i domkapitlet skall representera detta område.

Länsstyrelserna. Redan vid den obligatoriska folkskolans införande synas länsstyrelserna ha fått viss befattning med folkskoleväsendet. Sålunda bestämdes i kungörelsen angående folkundervisningsavgiftens inlevererande till lantränterierna (1846:7), bland annat, att denna avgift skulle av ränterierna »efter skeende rekvisition till vederbörande skolstyrelse avlämnas». I kungörelsen 1871:34 stadgades vidare, att »skoldistriktet tillkommande statsanslag må på rekvisition, som av vederbörande skolråd bör för varje år göras senast innan december månads utgång, av Våre Befallningshavande utbetalas». I fråga om statsbidragen gällde vidare, att de fingo utbetalas först sedan folkskolinspektören vitsordat »att de för statsbidragens erhållande stadgade villkor blivit fullgjorda». Dessa bestämmelser gälla i huvudsak ännu och återfinnas dels i landshövdinginstruktionen, dels i de särskilda statsbidragskungörelserna.

Ifråga om länsstyrelserna såsom besvärinstans stadgades i 1855 års landshövdinginstruktion, att det tillhörde Kungl. Maj:ts Befallningshavande »att pröva och avgöra besvär i sådana ekonomiska mål, som vid sockenstämma upptagas och behandlas och icke därifrån skola annorstädes fullföljas». I senare landshövdinginstruktioner av 1918 och 1937 föreskrives, att det åligger länsstyrelsen att pröva och avgöra bland annat tvister om lärares lönerättigheter.

Folkskolinspektionen. Förslag om inrättande av en särskild folkskolinspektion väcktes redan vid 1853—54 års riksdag av Per Sahlström, dock utan att leda till något resultat. Frågan återkom därefter vid olika riksdagar under 1850-talet men löstes först genom beslut av 1859—60 års riksdag. De första folkskolinspektörerna, 20 till antalet, förordnades av Kungl. Maj:t för åren 1861—63. Av dessa inspektörer var det endast en, för vilken uppdraget som inspektör var huvudsyssla. Av de övriga 19 voro 8 präster, 6 läroverkslärare, 2 seminarielärare, 1 konsistorienotarie, 1 militär och 1 folkskollärare.

Instruktion för inspektörerna utfärdades den 15 juni 1861. Enligt denna skulle det åligger varje folkskolinspektör att inom det honom anvisade området med noggrann uppmärksamhet följa folkundervisningens gång, personligen besöka de inom området befintliga folkskolorna, inhämta kännedom om deras tillstånd och behov samt därom avgiva berättelse dels till domkapitlet, dels till ecklesiastikdepartementet.

Folkskolinspektörerna voro sålunda direkt underställda Kungl. Maj:t och förordnade på viss tid. Förordnandena under tiden 1861—1914 voro i regel av kortare varaktighet, varierande mellan två och sex år. Det stora flertalet av folkskolinspektörerna innehade också sitt ämbete såsom bisyssla. Först från och med den inspektionsperiod, som tog sin början 1905, innehade ett något större antal inspektörer sin tjänst som huvudsyssla.

Redan efter första inspektionsperiodens slut stod det klart, att systemet

med »deltidsanställd» folkskolinspektör icke var tillfredsställande. Frågan om en rationellt ordnad folkskolinspektion återkom därför gång på gång i riksdagen under 1800-talets senare hälft, och år 1874 uttalade sig riksdagen i princip för heltidsanställda folkskolinspektörer. Riksdagsbeslutet var emellertid synnerligen försiktigt formulerat. Det innebar, att riksdagen beviljade ett från 52 000 rdr till 65 000 rdr höjt anslag till folkskolinspektionen på det att »då tillfälle därtill finnes, inspektörer måtte kunna tillsättas, som odelat ägnade sig åt detta maktpåliggande kall». Endast *en* heltidsanställd inspektör anställdes utöver de tre, som tidigare funnits. Först 1905 anställdes, som ovan antytts, ett större antal heltidstjänstgörande inspektörer, nämligen 13.

Folkundervisningskommittén, som tillsatts den 13 juli 1906, avgav den 30 januari 1913 ett omfattande betänkande¹, vari föreslogs, bland annat, att samtliga inspektörer i fortsättningen skulle vara heltidstjänstgörande. Kommittén motiverade detta förslag med hänvisning dels till de uppgifter, som enligt då gällande instruktion ålago inspektörerna, dels till att den framtida utvecklingen fordrade en enhetlig ledning av folkskolan. Antalet inspektionsområden föreslogs till 34. Inspektörerna skulle i regel inneha ordinarie anställning och stå under skolöverstyrelsens överinseende.

1914 års lagtima riksdag beslöt i enlighet med framlagd proposition, som byggde på de sakkunnigas förslag, att antalet inspektionsområden skulle bestämmas till 34 samt att samtliga inspektörer skulle vara heltidstjänstgörande. Den 15 december 1914 utfärdades ny instruktion för folkskolinspektörerna² — vilken instruktion med få ändringar ännu gäller — och den 1 januari 1915 trädde den nya organisationen i kraft.

I proposition nr 232 till 1919 års riksdag föreslogs, att antalet folkskolinspektörer skulle ökas från 34 till 52. I propositionen återgavs en omfattande skrivelse med utredning i ämnet, som avgivits av folkskolöverstyrelsen den 9 oktober 1918. I denna skrivelse påpekades dels att redan vid riksdagsbeslutet 1914 om indelning av riket i 34 inspektionsområden uttalats tveksamhet om möjligheten för inspektörerna att med så stora inspektionsområden effektivt kunna fullgöra sina arbetsuppgifter, dels att folkskolöverstyrelsens hastiga utveckling i olika avseenden medfört, att folkskolinspektörernas arbetsbörda stigit avsevärt, dels ock slutligen att 1918 års riksdagsbeslut om upprättande av fortsättningsskolor skulle komma att medföra ytterligare arbetsbelastning för inspektörerna. Under hänvisning till skolöverstyrelsens utredning framhöll chefen för ecklesiastikdepartementet bland annat följande.

»De gångna årens erfarenhet har med fullständig tydlighet ådagalagt, att de nuvarande inspektionsområdena äro alldeles för omfattande, för att inspektörerna

¹ Folkundervisningskommitténs betänkande III angående förändrad anordning av folkskolinspektionen.

² KK 1914:489.

skola kunna motsvara alla de krav, som måste ställas på dem. Sagda erfarenhet har dock sin grund icke blott däri, att nämnda områden blivit från början för stort tilltagna. Den är också i mycket hög grad en följd av den hastiga och starka utveckling inom folkskoleväsendet, som under de senaste åren ägt rum. För sin väsentliga uppgift, den rådgivande och ledande verksamheten i pedagogiskt avseende, hava inspektörerna kommit att tagas i anspråk till en utsträckning, som knappast kunnat väntas, detta särskilt vid skolväsendets omorganisation i olika skoldistrikt. Deras administrativa åligganden hava år efter år allt mera ökat — på grund av riksdagens beslut i vissa frågor och därav följande nya författningar hava inspektörerna alltjämt erhållit nya uppgifter, somliga i hög grad tidskrävande — deras kontrollerande verksamhet, särskilt i fråga om statsbidragsrekvisitionerna, har erhållit större omfattning, och esomoftast måste från dem inforas uppgifter, yttranden och utredningar, som taga en icke oväsentlig del av deras tid.»

Riksdagen biföll förslaget om utökning av antalet inspektionsområden till 52, och den nya organisationen trädde i funktion den 1 januari 1920. Sedan dess har ingen väsentlig förändring beträffande indelningen i inspektionsområden vidtagits. Inspektörernas antal är sålunda 52. För ledningen av nomadskolväsendet finnes dessutom en statens nomadskolinspektör. Folkskolinspektörerna äro direkt underställda skolöverstyrelsen och deras befogenheter framgå av nyssnämnda instruktion för folkskolinspektörer med däri sedermera vidtagna ändringar. För nomadskolinspektören gäller särskild instruktion.¹

För den statliga ledningen av folkskoleväsendet i Danmark, Finland och Norge lämnas en kortfattad redogörelse i bilaga 1.

---

¹ KK 1938:478.

Kapitel II.

Mellaninstansernas organisation som särskilt problem.

I samband med införandet av den obligatoriska folkskolan 1842 visade det sig nödvändigt att till regionala organ delegera uppgiften att främja utvecklingen av folkskoleväsendet samt att utöva tillsyn och kontroll över detsamma. Som av redogörelsen i kapitel I framgått anförtroddes dessa uppgifter åt domkapitlen, vilka därigenom kommo att fungera som mellaninstanser för folkskoleväsendet. Utvecklingen medförde emellertid behov av ytterligare tillsynsmyndigheter, och i anledning därav inrättades år 1861 folkskolinspektionen. Därjämte uppdrogs åt länsstyrelserna att bland annat handhava utanordnandet av statsbidrag till folkskoleväsendet. Härigenom ha även dessa myndigheter kommit att fungera som mellaninstanser. Den organisation, som sålunda växt fram, har emellertid befunnits mindre tillfredsställande, och åtskilliga förslag ha framlagts att på annat sätt ordna frågan om folkskoleväsendets mellaninstanser.

Tidigare behandling av frågan. Redan innan domkapitlen genom 1842 års stadga fått sin uppgift som mellaninstans för folkskoleväsendet fastslagen hade förslag framkommit om att på annat sätt ordna frågan om folkundervisningens regionala ledning. Sålunda föreslogs i en motion vid 1834 års riksdag inrättandet av särskilda länskolråd (länsdirektioner) för handhavandet av skolväsendet. Vidare föreslog dåvarande kronprinsen Oscar i en artikel i statstidningen den 15 februari 1839, att i varje län skulle inrättas en överstyrelse för folkundervisningen. Intet av dessa förslag ledde emellertid till något resultat.

Frågan om folkskoleväsendets ledning togs ånyo upp till diskussion i riksdagen år 1867 i anledning av en inom andra kammaren väckt motion (nr 137). I denna föreslogs nämligen, förutom vissa ändringar i fråga om kommunernas handhavande av folkskoleväsendet, att domkapitlens uppgifter härvidlag i fortsättningen skulle överflyttas på landstingen, som för sådant ändamål skulle tillsätta särskilda skolkommittéer. En liknande tanke återkom vid 1868 års riksdag, då i motionen nr 131 inom andra kammaren föreslogs, att inseendet över folkskoleväsendet skulle anförtros åt särskilda, av landstingen utsedda oavlönade överstyrelser. Även nu nämnda båda förslag blevo emellertid utan resultat.

Tanken att skapa en ny mellaninstans för folkskoleväsendet framfördes åter inom riksdagen år 1904 i motionen II:190, i vilken hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning bland annat om de betingelser, under vilka den befattning med anstalterna för folkundervisningen, som tillkomme kyrkans prästerskap och kyrkliga myndigheter, måtte kunna upphöra. I motionen erinrades om en redan bestående institution, nämligen folkskolinspektionen, vilken genom lämplig organisation tvivelsutan skulle kunna bliva för folkundervisningens främjande av den allra största betydelse, och vilken vore väl ägnad att bilda förmedlingslänken mellan skolråden såsom lokala skolstyrelser och folkskolebyrån inom ecklesiastikdepartementet. Med antagande av länet såsom den administrativa indelningen med avseende på nämnda ärenden i stället för stiftet skulle tilläventyrs kunna av folkskolinspektörerna inom ett län, möjligen förstärkta med ett lämpligt antal av landsting utsedda ledamöter, bildas en kretsstyrelse för folkskolorna under ledning av en utav Kungl. Maj:t utsedd ordförande. Om kretsstyrelser, bildade på nu angivna sätt eller med annan sammansättning, som kunde finnas lämplig, bleve inrättade, torde dessa kunna upptaga domkapitlens funktioner enligt folkskolestadgan och dithörande författningar. Om därjämte en del detaljfrågor angående undervisningens anordnande, i vilka kyrkostämman beslöte, bleve underlagda skolrådets kompetens, syntes inga betänkligheter kunna möta mot att låta den i förordningarna angående kommunalstyrelse stadgade ordning för besvärs anförande över kommunalstämmas och stadsfullmäktiges beslut i kommunens övriga angelägenheter gälla även frågor rörande folkskoleväsendet. Den administrativa domsrätten i frågor om olagligheter vid tillsättning av lärare torde jämväl kunna med förtroende överlämnas åt länsstyrelserna, särdeles om åt kretsstyrelsen bereddtes rätt att avgiva yttrande, där sådant kunde finnas behövt. Ehuru vid omröstningen i andra kammaren åtskilliga röster avgåvos för ett bifall till motionen, föranledde den, lika litet som de förut nämnda, någon kammarens åtgärd.

I 1904 års motion hade framförts tanken på en ny mellaninstans, anknuten till folkskolinspektionen. Vid 1909 års riksdag föreslogs i stället i motionen II:211, att länsstyrelserna skulle övertaga domkapitlens befattning med folkskoleärenden. Därvid uttalades, bland annat, att hela anordningen av folkskoleväsendets styrelse på mellanstadiet bure vittne om, att den tillkommit tillfälligtvis utan någon klart uttänkt plan, och att den därför utmärkte sig genom en påfallande brist på enhetlighet och system. Denna brist torde svårigen kunna avhjälpas genom en återgång till de tidigare förhållandena, då folkundervisningsanstalterna så gott som utslutande hänförde sig till stiftsindelningen och stiftsstyrelserna. Härför skulle nämligen fordras, att sistnämnda styrelser bleve så i grund omskapade, att de verkligen kunde anses kompetenta att inom sina områden leda folkundervisningsväsendets framtida utveckling. Stiftsstyrelserna vore

emellertid egentligen kyrkliga organ, och deras befattning med borgerliga angelägenheter borde icke få utöva en bestämmande inverkan på deras sammansättning och organisation. Den enhet i folkskoleärendenas behandling, som även på mellanstadiet vore av nöden, kunde följaktligen icke ernås genom en ombildning av domkapitlen. Däremot vore den utan tvivel möjlig att vinna på samma väg, som redan blivit beträdd, nämligen genom ifrågavarande ärendens fortgående överflyttning på länsstyrelserna. De folkskolemål, som det ännu ålåge domkapitlen att handhava, vore ingalunda av den omfattning och beskaffenhet, att några hinder därför kunde anses möta. Det stöd för sitt omdöme i skolorganisatoriska frågor, som domkapitlen haft att påräkna hos folkskolinspektörerna, stode i lika mått länsstyrelserna till buds, och den fullständiga överflyttningen skulle även i det hänseendet bliva till gagn, att den komme att underlätta en välbehörlig reform av folkskolinspektionen, vilken ännu efter en snart femtioårig tillvaro befunne sig i ett synnerligen oordnat och outvecklat tillstånd.

Ej heller denna motion kom emellertid att leda till någon åtgärd från riksdagens sida.

Frågan om folkskoleväsendets mellaninstanser dryftades även inom folkundervisningskommittén, som dock icke tog ställning till på vilket sätt frågan borde lösas. Kommittén uttalade nämligen i ett i december 1912 avgivet betänkande¹, att varken domkapitlen i deras dåvarande form, ej heller de till ersättning för dem ifrågasatta länsstyrelserna, så som dessa vore sammansatta, i alla avseenden fyllde de anspråk, som måste ställas på förvaltningsorgan för ärenden, tillhörande folkundervisningen. Kommittén ansåge sig emellertid icke kunna eller böra till behandling upptaga ifrågavarande vittomfattande och svårlösta spörsmål. Kommittén hade ansett frågan om en central ledning av folkundervisningsväsendet vara den viktigaste och därför begränsat sin uppgift till utarbetandet av förslag angående en överstyrelse för folkundervisningsväsendet samt lämnat frågan om de nuvarande distriktsstyrelsernas sammansättning oberörd och i fråga om deras verksamhet ej föreslagit andra förändringar är sådana, som syntes med nödvändighet betingas av en central styrelses tillkomst.

I den till 1913 års riksdag framlagda propositionen nr 204 om en överstyrelse för skolväsendet i riket anslöt sig föredragande departementschefen beträffande frågan om mellaninstanser för folkskoleväsendet helt till den av folkundervisningskommittén uttalade uppfattningen, nämligen att frågan om folkskoleväsendets centrala ledning först borde lösas, innan någon ståndpunkt toges till frågan om mellaninstanserna. I anledning av nämnda proposition påkallades emellertid ånyo i en inom andra kammaren väckt motion (nr 334) utredning om en eventuell överflyttning av dom-

¹ Folkundervisningskommitténs betänkande II angående överstyrelse för folkundervisningsväsendet anordnad såsom del av en för rikets skolväsen gemensam skolöverstyrelse.

kapitlens göromål i fråga om folkundervisningen till lekmannastyrelser. I motionen skisserades ett förslag till distriktsstyrelser för folkskoleväsendet. Enligt detta förslag skulle varje inspektionsområde bilda ett distrikt. De åligganden, som tillkomme domkapitlen i fråga om folkundervisningen, skulle överflyttas på en för varje distrikt inrättad distriktsstyrelse. Inspektören skulle vara föredragande i denna styrelse, vars ledamotsantal lämpligen borde sättas till fem. Sammansättningen skulle kunna ske på följande sätt: vederbörande landsting valde två ledamöter, vederbörande länsstyrelse utsåge en lagfaren ledamot, lärarpersonalen i distriktet utsåge bland sig genom allmänt val en ledamot, och slutligen utsåge Kungl. Maj:t på skolöverstyrelsens förslag ordförande. I motionen framhölls vidare, att kommunerna genom de av landstinget utsedda ledamöterna finge en representation på mellanstadiet, som de nu totalt saknade. Den juridiska sakkunskapen och måhända även den ekonomiska insikt, som länsstyrelserna ägde angående ortens skolväsen, bleve särskilt företrädd genom den av länsstyrelsen utsedda ledamoten och den pedagogiska sakkunskapen genom lärarrepresentanten. Motionen upptogs till behandling i statsutskottet, som emellertid i fråga om mellaninstanserna för folkskoleväsendet intog samma ståndpunkt som folkundervisningskommittén och departementschefen och därför hemställde, att motionen måtte avslås. Riksdagen följde utskottets hemställan.

Även vid 1915 års riksdag hemställdes i en motion (II:164) om utredning av nu ifrågavarande spörsmål. Denna motion tillstyrktes av vederbörande utskott inom andra kammaren (första tillfälliga utskottet, utlåtande nr 9). I motiveringen till sitt beslut framhöll utskottet, att utvecklingen gått i den riktningen, att ledningen av landets undervisningsväsende mer och mer undandragits domkapitlens inflytande. Denna omständighet hänvisade oförtydligt på ett starkt framträdande behov av att vården av undervisningsväsendet i så stor utsträckning som möjligt överlämnades åt därför särskilt inrättade organ och att som en följd därav tyngdpunkten i domkapitlens verksamhet mera uteslutande förlades till det kyrkliga området. Den i motionen gjorda hemställan stode i fullaste överensstämmelse med en utveckling, som redan länge fortgått. Med allt erkännande av vad domkapitlen utträttat för folkundervisningen, torde man dock äga rättighet påstå, att vården om denna undervisning numera med större fördel och trygghet skulle kunna anförtros åt andra myndigheter. Enda tänkbara utvägen att omorganisera domkapitlen till stiftsstyrelser för både kyrka och skola vore, i synnerhet om lektorerna bleve skilda från domkapitlen, att representanter för folkundervisningsanstalterna där insattes. Men svårigheten att lämpligt och rättvist avväga skolans inflytande och det klerikala skulle genast göra sig gällande, och samma strider skulle upprullas, som under århundraden pågått i fråga om läroverkens och kyrkans inflytande i domkapitlen. I likhet med motionärerna ansåge utskottet därför uppgif-

ten att åstadkomma en gemensam tillfredsställande stiftsstyrelse för kyrka och skola vara nu som förr olöslig. Då utskottet ansåge sig böra tillstyrka motionärernas hemställan, skedde detta även av den anledningen, att utskottet trodde, att de rent kyrkliga angelägenheterna skulle bliva bättre tillgodosedda, om domkapitlen bleve mera uteslutande hänvisade till sina främsta och egentliga uppgifter såsom vårdare av stiftens kyrkliga angelägenheter. Blevde utskottets uppfattning fastslagen, finge det sedan bero av en förutsättningslös utredning, huruvida en särskild mellaninstans för folkskoleärendenas behandling borde skapas eller om de ärenden, som låge under domkapitlens behandling, borde anförtros åt redan befintliga myndigheter. Utskottets utlåtande var icke enhälligt, i det fyra reservanter hemställde, att motionen icke måtte föranleda någon kammarens åtgärd.

Vid omröstningen i andra kammaren bifölls utskottets hemställan. Det oaktat förföll frågan även denna gång, enär första kammaren icke biträdde det av andra kammaren fattade beslutet.

Frågan om folkskoleväsendets ledning på mellanstadiet har vidare övervägts av den år 1914 tillsatta s. k. domkapitelskommittén, vars uppgift var att verkställa utredning om de kyrkliga konsistoriernas omorganisation.¹ Kommittén har därvid till en början uttalat, att mellaninstanser alltfört vore nödvändiga beträffande folkskoleväsendet. Därefter har kommittén uppställt frågan, huruvida de nuvarande distriktsstyrelserna, domkapitlen, borde bibehållas vid sin befattning med folkskoleärenden eller om deras åligganden härutinnan borde överlämnas åt annan myndighet. Som svar på denna fråga har kommittén först som sin uppfattning framhållit, att även om vissa skäl kunde tala för att länsstyrelserna finge övertaga domkapitlens befattning med folkskoleärenden, så vore dock en sådan anordning av flera orsaker mindre lämplig, främst enär nämnda myndigheter icke hade och svårigen genom omorganisation i en eller annan form skulle kunna tillföras den nödvändiga pedagogiska sakkunskapen. Kommittén har vidare ställt sig avvisande till tanken att överflytta domkapitlens ifrågavarande verksamhet på folkskolinspektionen och därvid anfört bland annat följande.

»Den andra myndighet, till vilken man tänkt sig domkapitlens ifrågavarande verksamhet kunna i större eller mindre utsträckning överflyttas, är folkskolinspektionen. Härigenom skulle visserligen de pedagogiska frågorna kunna erhålla en sakkunnig behandling, men från andra håll möta sådana hinder för en dylik anordning, att densamma torde få anses ogenomförbar. Folkskolinspektionen är nämligen så nära anknuten till den centrala ledningen av folkundervisningsväsendet, att fara är, att folkskolinspektionen icke skulle kunna med erforderlig självständighet förmå hävda ställningen såsom mellaninstans. Den decentralisering, man önskat vinna genom anordnandet av distriktsstyrelser, skulle härigenom lätteligen bliva illusorisk. Vidare har folkskolinspektionen aldrig avsetts att vara annat än ett rådgivande och kontrollerande organ, och med hänsyn härtill är

¹ Betänkande och förslag rörande stiftsstyrelsernas organisation avgivet den 18 december 1918, band 1.

den nuvarande skolorganisationen ordnad. Att göra folkskolinspektionen jämväl till styrande organ, skulle innebära ett brytande mot de principer, på vilka nämnda organisation är byggd, och skulle säkerligen störande inverka på folkundervisningens lugna utveckling. Särskilt torde ett uppgivande av skillnaden mellan inspekterande och styrande myndighet i förevarande avseende komma att menligt inverka på samarbetet mellan skolråden och inspektörerna. Slutligen och ej minst är att beakta den omständigheten, att folkskolinspektionen i många av de till distriktsstyrelsens befattning hörande ärenden intager ställning av part. Givetvis skulle folkskolinspektionen vid behandling av dessa ärenden lätteligen med eller utan skäl komma att hos allmänheten ådraga sig misstanke för partiskhet, något som säkerligen snart nog skulle undergräva det förtroende, som denna myndighet tillvunnit sig och utan vilket densamma omöjligt skulle kunna fylla sin viktiga bestämelse.»

Slutligen har kommittén av praktiska skäl — dels hänsyn till den då nyligen genomförda omorganisationen av folkskoleväsendets centrala ledning, dels hänsyn till de ökade kostnaderna — avvisat tanken på tillskapandet av helt nya distriktsstyrelser. Domkapitelskommittén har förden skull ansett, att domkapitlen borde bibehållas som distriktsstyrelser för folkundervisningsväsendet, och har i sitt förslag till omorganisation av domkapitlen sökt giva dessa en gestaltning, som enligt kommitténs uppfattning borde göra dem ägnade att fylla denna deras uppgift. Kommitténs förslag till omorganisation går i korthet ut på att domkapitlet skulle uppdelas på två avdelningar, en kyrkoavdelning och en skolavdelning, av vilka den sistnämnda i stort sett skulle fullgöra domkapitlets åligganden i fråga om undervisningsväsendet.

Mot kommitténs ställningstagande i mellaninstansfrågan reserverade sig en av ledamöterna, vilken som sin mening hävdade, att skolärendena borde fullständigt skiljas från den kyrkliga administrationen och anförtros åt särskilda distriktsstyrelser för folkskoleväsendet.

Domkapitelskommitténs förslag om en uppdelning av domkapitlet på två avdelningar mötte under remissbehandlingen starkt motstånd och kom ej heller att föranleda någon lagstiftning. Frågan om domkapitlens organisation och i samband därmed spörsmålet om folkskoleväsendets mellaninstanser bibehöll därför sin aktualitet och föranledde bland annat i fortsättningen flera motioner vid kyrkomöten. Erinras kan därjämte om att vid 1927 års riksdag i motionen II:266 hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville efter erforderlig över- eller omarbetning av de förslag till tidsenliga mellaninstanser för folkskoleväsendet i de nuvarande domkapitlens ställe, som kunde förefinnas, snarast för riksdagen framlägga förslag till inrättande av dylika mellaninstanser. Andra kammarens första tillfälliga utskott, till vars behandling motionen hänvisades, avstyrkte emellertid i avgivet utlåtande (nr 6) motionen under uttalande, bland annat, att man icke syntes med fog kunna peka på några anmärkningsvärda olägenheter av att bibehålla domkapitlen som instanser mellan de lokala skolmyndigheterna och skolöverstyrelsen.

Utskottet erinrade därjämte om, hurusom den tanken blivit framförd, att med domkapitlen skulle kunna adjungeras en i fråga om folkskoleärenden speciellt sakkunnig person. Utskottet fann för sin del denna utväg tilltalande men ansåg sig av formella skäl ej kunna tillstyrka bifall till ett yrkande om utredning i denna riktning.

Kammaren biträdde utskottets mening.

Frågan om domkapitlens omorganisation blev år 1934 föremål för en ny sakkunnigutredning. I direktiven för denna utredning erinrades bland annat om att förslag tid efter annan framkommit om överflyttande av domkapitlens befattning med folkskoleärenden till särskilda mellaninstanser. Då det emellertid syntes ovisst, om eller när sådana kunde komma att inrättas, syntes folkskoleärendenas behandling i domkapitlen böra under en eller annan form tills vidare kunna så ordnas, att deras överförande till annan myndighet kunde ske utan något mera kännbart ingrepp i kapitlens blivande organisation.

Efter slutfört arbete avgåvo de för ändamålet tillkallade sakkunniga den 25 juli 1935 förslag i frågan.¹ I detta uttalades som huvudprincip, att domkapitlen borde reformeras med hänsyn till deras uppgift som kyrkliga organ, men att de samtidigt borde göras mera ägnade att tjäna som mellaninstanser för folkskoleärendena än de i sin dåvarande sammansättning kunde anses vara. De sakkunniga föreslogo i anslutning till denna princip, att ärenden angående folkundervisningsväsendet i domkapitlet skulle handläggas under medverkan av en särskild representant för dylika frågor. Emellertid hade de sakkunniga därvid tänkt sig, att denne representant icke skulle ingå som medlem i kapitlet utan i stället få till uppgift att vara föredragande i skolärenden vid de sammanträden, då sådana behandlades. En dylik anordning hade ansetts erbjuda den fördelen, att man vid utseendet av ifrågavarande representant för folkundervisningsväsendet kunde taga uteslutande hänsyn till hans sakkunskap inom nämnda område och således icke vore nödsakad att, på sätt skulle bliva förhållandet därest han skulle inträda såsom ledamot i kapitlet, samtidigt taga hänsyn till hans lämplighet som kapitelmedlem över huvud taget.

Efter vederbörlig remissbehandling lades de sakkunnigas förslag till grund för en vid 1936 års riksdag framlagd proposition (nr 241) med förslag till lag om domkapitel m. m. I propositionen, som innebar förslag till en fullständig omorganisation av domkapitlen, uttalade föredragande departementschefen i fråga om domkapitlens befattning med folkskoleärenden, bland annat, följande.

Mot de sakkunnigas förslag om särskilda föredragande i skolärenden hava från olika utgångspunkter anmärkningar framställts i åtskilliga av remissyttranden. Å ena sidan har sålunda i flera yttranden gjorts gällande, att den av de sak-

¹ Betänkande med förslag till lag om domkapitel m. m., stat. off. utr. 1935:31.

kunniga föreslagna anordningen för handläggning av skolärenden icke vore av behovet påkallad, under det att å andra sidan i vissa yttranden hävdats, att de skolärenden, som handlades av domkapitlen, vore av den omfattning och vikt, att den, som närmast hade att företräda sakkunskapen på detta område, borde antingen vara ordinarie ledamot av domkapitlet eller åtminstone inträda såsom ledamot i domkapitlet, då sådana ärenden förekomme till handläggning i kapitlet. Den uppfattningen, att det över huvud icke skulle vara erforderligt att skolärendenas handläggning i domkapitlet ägde rum under medverkan av någon med folkundervisningen särskilt förtrogen person, kan jag icke dela. En reformering av domkapitlen bör, såsom de sakkunniga framhållit, göra dem bättre ägnade, än de för närvarande kunna anses vara, att tjäna också som mellaninstanser för folkskoleväsendet. Den av de sakkunniga härutinnan föreslagna anordningen synes mig innebära en lämplig utväg att tillföra domkapitlet erforderlig sakkunskap på folkundervisningens område. Däremot har det icke synt mig vara av behovet påkallat, att någon särskild representant för folkundervisningsväsendet inträder såsom vare sig ordinarie eller extra ledamot i domkapitlet. Frånsett den sakkunskap på folkundervisningens område, som komme att tillföras domkapitlet genom den av de sakkunniga föreslagna föredraganden, torde man för övrigt kunna påräkna en icke obetydlig förtrogenhet med skolärendena även hos såväl de prästerliga ledamöterna som lekmannarepresentanterna i domkapitlet. Vad särskilt beträffar den av lekmännens representanter, vilken skall utses av Kungl. Maj:t, får jag i detta sammanhang hänvisa till möjligheten av att genom denne ledamot tillföra domkapitlet praktisk lekmannaerfarenhet i skolfrågor. Härtill kommer ytterligare, att, såsom jag redan i mitt anförande till statsrådsprotokollet den 31 maj 1934 erinrade, förslag tid efter annan framkommit om folkskoleärendenas överflyttande till särskilda mellaninstanser. Även om det kan vara ovisst, huruvida eller när sådana kunna komma att inrättas, lärer det vid dylikt förhållande dock vara påkallat, att skolärendenas behandling i de nya domkapitlen så ordnas, att deras överförande till annan myndighet framdeles må kunna ske utan något mera kännbart ingrepp i kapitlens organisation. Jämväl ur denna synpunkt har jag ansett den av de sakkunniga föreslagna anordningen för skolärendenas handläggning vara att föredraga framför det i vissa yttranden framkomna förslaget, att en särskild representant för folkundervisningsväsendet skulle inträda såsom ordinarie eller extra ledamot i domkapitlet.

Propositionen behandlades inom riksdagen av första lagutskottet (utlåtande nr 42), som i fråga om domkapitlets handläggning av skolärenden anslöt sig till förslaget om en särskild sakkunnig för folkskoleärenden men i motsats till departementschefen ansåg, att denne sakkunnige borde vara ledamot av domkapitlet och ej endast föredragande. Härom uttalade utskottet, att så länge domkapitlen i stiftet i samma utsträckning som för närvarande hade att handlägga ärenden angående folkundervisningsväsendet, sakkunskapen och erfarenheten på detta område borde representeras av en ledamot i kapitlet. Utskottet föresloge därför, att i dessa domkapitel skulle ingå en av Kungl. Maj:t förordnad ledamot, som ägde särskild sakkunskap på folkundervisningens område. Till följd härav syntes den föreslagne särskilde föredraganden för skolärenden kunna undvaras.

Riksdagen anmälde i skrivelse nr 295, att riksdagen icke kunnat i oförändrat skick antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag om

domkapitel utan för sin del antagit det lagförslag i ämnet, som framlagts av utskottet, dock med vissa inom utskottet reservationsvis föreslagna ändringar. I fråga om domkapitlets befattning med folkskoleärenden innebar riksdagens beslut bifall till utskottets förslag. Sedan 1936 års kyrkomöte godkänt det av riksdagen antagna lagförslaget utfärdades den 13 november 1936 lag om domkapitel. I denna lag föreskrevs, att bland ledamöterna i domkapitlen i stiftet skulle vara en av Konungen efter förslag av domkapitlet för sex år i sänder förordnad ledamot, som ägde särskild sakkunskap på folkundervisningens område.

Den långvariga diskussionen och de många förslagen i fråga om domkapitlens befattning med folkskoleärenden hade därmed givit ett resultat. I stället för att realisera den många gånger framförda tanken att helt skilja domkapitlen från folkskoleärendena hade man vid domkapitlens omorganisation sökt tillföra dem särskild sakkunskap på folkundervisningens område samtidigt som man givit organisationen en sådan utformning, att ett framtida avskiljande av folkskoleärendena icke skulle behöva medföra alltför stora organisatoriska förändringar.

Mellaninstansfrågan vid 1945 års riksdag. Frågan om domkapitlet såsom instans för handläggning av ärenden rörande folkskoleväsendet upptogs ånyo vid 1945 års riksdag. I två likalydande motioner (I:65 och II:100) hemställdes nämligen, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att i samband med pågående utredning rörande förhållandet mellan staten och skoldistriktet m. m. jämväl måtte utredas frågan om slopande av domkapitel såsom instans för handläggning av ärenden angående folkskoleväsendet.

Motionärerna framhöllo bland annat, att starka sakskäl syntes tala för att handläggningen av ärenden rörande undervisningen och dess organisation centraliserades till skolöverstyrelsen. Härigenom kunde undvikas mycken omgång och tidsutdräkt, samtidigt som avgörandet av underställda ärenden i förekommande fall komme att ske likformigt och i enlighet med vedertagen tolkning av gällande lagar och författningar. För en likformig och enhetlig utveckling av folkskoleväsendets standard skulle en sådan anordning få stor betydelse.

I utlåtande nr 8 hemställde statsutskottet, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. Härvid erinrade utskottet om att domkapitlen så sent som 1936 efter föregående sakkunnigutredning blivit föremål för en genomgripande omorganisation, innebärande bland annat, att de tillförts ökad sakkunskap på folkundervisningens område. Utskottet hade sig icke heller bekant, att några vägande invändningar framkommit mot domkapitlen såsom mellaninstanser för folkskoleväsendet under den tid, den nya organisationen tillämpats.

Inom utskottet reserverade sig vissa ledamöter, vilka ansågo, att utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

»I motionerna I:65 och II:100 har yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om Kungl. Maj:ts uppdrag åt 1945 års folkskolesakkunniga att utreda frågan om slopande av domkapitlen såsom instans för handläggning av ärenden angående folkskoleväsendet.

Med anledning härav får utskottet erinra, att frågan om domkapitlens befattning med folkskoleärenden tidigare varit under diskussion. Hela detta frågekomplex synes utskottet vara förtjänt av en närmare utredning, syftande till att klargöra, dels huruvida övervägande skäl kunna anses föreligga för ett bibehållande av mellaninstanser i ärenden rörande folkskoleväsendet, dels ock — därest mellaninstanser i en eller annan form finnas böra bibehållas — huru dessa lämpligen böra vara anordnade. Utskottet får sålunda förorda, att riksdagen i anledning av motionerna I:65 och II:100 må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning i av utskottet sålunda angivna hänseende. På Kungl. Maj:t torde böra ankomma att avgöra, huruvida nämnda utredning bör uppdragas åt 1945 års folkskolesakkunniga eller komma till stånd i annan ordning.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa, att riksdagen må i anledning av motionerna I:65 och II:100 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående frågan om mellaninstanserna i ärenden rörande folkskoleväsendet och vad därmed står i samband.»

Motionerna föranledde livlig debatt i båda kamrarna. Därvid framhölls av många talare, bland annat, nödvändigheten av mellaninstanser för folkskoleväsendet och varnades för en alltför stark centralisering av skolfrågorna, vilket skulle bli följderna om motionerna bifölles. Härigenom skulle handläggningen av frågorna byråkratiseras, och risk föreläge också, att den kommunala självbestämmanderätten skulle inskränkas.

I fråga om mellaninstansväsendets utformning voro meningarna delade. För bibehållande av domkapitlen såsom mellaninstanser anfördes, att dessa stodo i relativt oberoende förhållande till såväl skolöverstyrelsen som skolstyrelserna, att inom domkapitlen funnes tillgång till på folkundervisningens område sakkunniga personer samt att domkapitlen, så vitt känt vore, dittills handhaft folkskoleärendena med stor oväld. För en utredning av frågan anfördes, att skapandet av tidsenliga mellaninstanser för folkskoleväsendet vore ett gammalt önskemål, som nu kunde tillgodoses. Den väntade nya skolorganisationen gjorde en omprövning av mellaninstansväsendet nödvändig. Genom skapandet av lämpliga mellaninstanser kunde också de lokala intressena i dessa beredas utrymme på ett annat och bättre sätt än i domkapitlen.

Riksdagen biträdde det av reservanterna inom utskottet framställa yrkandet och hemställde i skrivelsen nr 8 till Kungl. Maj:t om utredning i frågan.

Kapitel III.

De nuvarande mellaninstansernas uppgifter och arbetsförhållanden.

Domkapitlen. I kapitel I har i samband med den historik över domkapitlens befattning med folkskoleärenden, som där lämnats, i korthet antytts en del av de uppgifter i fråga om folkskoleväsendet, som genom 1842 års folkskolestadga ålades domkapitlen. Därvid har också framhållits, att utvecklingen medfört å ena sidan att domkapitlen fått befattning med vissa nya folkskoleärenden, medan å andra sidan vissa ärenden överflyttats från domkapitlen till andra myndigheter, främst skolöverstyrelsen. Enligt nu gällande bestämmelser, vilka huvudsakligen återfinnas i folkskolestadgan, ha domkapitlen — förutom den allmänna skyldigheten att utöva uppsikt över anstalterna för folkundervisningen — uppgifter av tre slag i fråga om folkskoleväsendet. Domkapitlen skola nämligen dels i första instans besluta i vissa frågor, dels pröva och avgöra besvär i vissa frågor, dels ock yttra sig i vissa frågor.

Vad först angår frågor, i vilka domkapitlen själva ha att fatta beslut, märkas vissa tjänsteföreningsärenden, nämligen rörande förening av lärartjänst med prästerlig befattning eller med organist- eller klockarsyssla, vissa förflyttningsärenden, vissa organisationsplaneärenden samt i vissa fall uppgörande av förslag till val av lärare.

Bland frågor, som besvärsvägen komma under domkapitlens prövning, kunna som exempel nämnas sådana som röra folk- och fortsättningsskolundervisningen samt dithörande anstalter, val av ledamöter i skolråd och fortsättningsskolstyrelse, tillsättande och avskedande av lärare vid folk- och fortsättningsskolor, val av lärarkårens representant i skolråd och skolstyrelse samt val av revisorer och beslut om ansvarsfrihet i fråga om skolornas och bibliotekens räkenskaper.

Yttranden skola slutligen avgivas av domkapitlen exempelvis i vissa organisationsplaneärenden, i frågor om avvikelser från tim- och kursplaner, om förflyttning av lärare på landsbygden (i vissa fall) samt om centralisering av fortsättningsskoleväsendet.

Länsstyrelsernas uppgifter i fråga om folkskoleväsendet bestå dels i att efter vederbörlig granskning av de av skoldistriktet ingivna rekvisitionerna utanordna statsbidrag till olika skoländamål, dels i att vara besvärinstans i vissa mål, exempelvis om skolbyggnader, tjänstebostäder för lä-

rare, lärares löneförmåner m. m. Länsstyrelsernas befattning med folkskoleärenden är sålunda av administrativ art och begränsas i stort sett till ekonomiska spörsmål. För Stockholms skoldistrikt utanordnas statsbidrag för skoländamål av statskontoret.

Folkskolinspektionen. De grundläggande föreskrifterna angående folkskolinspektörernas arbetsuppgifter återfinnas i deras instruktion. I denna föreskrives till en början följande.

»Folkskolinspektör åligger att i enlighet med denna instruktion och i övrigt gällande föreskrifter, under inseende av skolöverstyrelsen, inom det honom anvisade inspektionsområdet hava tillsyn över folkskoleväsendet samt främja dess utveckling. För sådant ändamål har han att förskaffa sig noggrann kännedom om skolväsendets tillstånd och behov, övervaka att gällande författningar efterlevas, befordra åtgärder för skolväsendets ändamålsenliga anordning inom de särskilda skoldistrikten samt genom upplysningar och råd understödja det vid skolorna bedrivna arbetet.

Vid sin verksamhet har folkskolinspektör att aktgiva på nödvändigheten av folkskoleväsendets anordning med hänsyn till olika orters växlande förhållanden. Ej mindre har han att beakta den enskilda lärarpersonlighetens betydelse för framgången i skolarbetet och dess rätt att inom vissa gränser låta sina särdrag göra sig gällande. Hans verksamhet må alltså icke avse att åstadkomma en likformighet, som ej betingas av sakliga hänsyn eller som kan bli hinderlig för arbetets anpassning efter förhandenvarande förhållanden.

Inspektör bör låta sig angeläget vara att träda i lämpligt samarbete med de myndigheter och personer, som med avseende på hans inspektionsområde och de särskilda skoldistrikten hava sig anförtrodda ledningen av och inseendet över skolväsendet.»

Folkskolinspektören har att öva tillsyn icke blott över folk- och småskolor utan även över fortsättningsskolor, högre folkskolor (efter bestämmande av skolöverstyrelsen), vissa enskilda skolor och skolhem samt enligt särskilda föreskrifter även över skolverksamheten vid sjukvårdsanstalter och barnhem. Vidare skall han över undervisningen i slöjd och huslig ekonomi utöva den tillsyn, som ingår i den honom åliggande inspektionen över folkskoleväsendet i allmänhet.

Den tillsyn över skolväsendet, som åligger folkskolinspektören, utövas främst genom besök i de olika skoldistrikten. Här om heter det i instruktionen:

»Vid dessa besök har han särskilt att, i den mån förhållandena sådant påkalla och medgiva, göra sig underrättad om huruvida föreskrivna reglementen, ordningsstadgar, läroplaner och arbetsordningar finnas och blivit i behörig ordning uppgjorda och fastställda ävensom huru desamma tillämpas, åhöra undervisningen, taga kännedom om av barnen utförda skriftliga arbeten, teckningar med mera, granska skolornas anteckningsböcker samt besiktiga skollokaler med tillhörande materiell och inredning, uthus, skolgårdar och lekplatser, skolträdgårdar och för skolornas personal upplåtna bostäder med tillhörande ekonomibyggnader. Inspektören bör söka åstadkomma ett gott samarbete med skolornas lärare. För ett riktigt bedömande av lärarnas arbete bör inspektören, bland an-

nat genom överläggningar med lärarna angående skolarbetet samt skolans tillstånd och behov, söka skaffa sig så noggrann kännedom som möjligt om de särskilda omständigheter, under vilka lärarna hava att utöva sin verksamhet. När inspektören finner anledning därtill föreligga, bör han till lärarna på lämpligt sätt framställa erinringar, råd och anvisningar. I sitt personliga förhållande till lärarna bör inspektören, vare sig det gäller att giva uttryck åt erkännande eller att söka avlägsna förekommande brister, städse erinra sig, att han i samma mån tjänar syftet med sin verksamhet, som han lyckas stödja den enskilde läraren i dennes arbete samt främja hans duglighet för detsamma.»

Instruktionen innehåller vidare föreskrifter om folkskolinspektörens administrativa åligganden. Sålunda har han att, om skäl till anmärkning rörande skolväsendet i något distrikt föreligger, tillstålla skolstyrelsen eller skolrådet skriftligt meddelande i ärendet. Därjämte finnes föreskrift om hur han skall förfara, om rättelse icke sker. Folkskolinspektören är också skyldig att till statsmyndigheterna lämna de upplysningar och avgiva de yttranden, som infordras. Han skall gå de kommunala skolmyndigheterna, lärare och målsmän till handa med upplysningar, som falla inom hans verksamhetsområde, granska ansökningar om statsbidrag till bestridande av kostnader för folkskoleväsendet och se till, att de lämnade skolstatistiska uppgifterna äro med verkligheten överensstämmande. Han skall avgiva yttrande över skoltomts läge, då fråga är om uppförande av nytt skolhus och granska ritningar till skolbyggnader med mera. Slutligen skall folkskolinspektören halvårsvis till överstyrelsen lämna rapport om vidtagna inspektionsresor och årligen senast den 31 december till överstyrelsen respektive vederbörande domkapitel avlämna berättelse rörande skolväsendets tillstånd och utveckling under det senast tilländalupna redovisningsåret.

Som av det sagda framgår ha inspektörerna vid sidan av sina pedagogiska uppgifter även en mängd åligganden av administrativ art. Dessa åligganden ha under de senare åren ökat betydligt både i antal och omfattning. I själva verket torde antalet administrativa ärenden ha flerdubblats sedan den nuvarande folkskolinspektionens tillkomst 1920, vartill kommer att åtskilliga av de nytillkomna ärendena äro av krävande beskaffenhet. Ingen tjänsteman inom skolans område torde ens tillnärmelsevis ha att vid sidan av så omfattande uppgifter av annan art, bland annat i genomsnitt omkring 140 tjänsteresdagar per år, ensam svara för så många och så kvalificerade administrativa göromål som en folkskolinspektör. Utöver de exempel på inspektörernas administrativa åligganden, som redan lämnats, må här endast erinras om att granskningen av ansökningar om statsbidrag ofta avser belopp på flera millioner kronor årligen för varje inspektör samt att dessa belopp äro fördelade på tusentals poster, att prövningen av förslag till lärartjänster innefattar granskning av ett betydande antal ansökningar per år samt att lärarnas löneklassplacering medför ett omfattande och tidsödande arbete för inspektörerna. Därtill kommer utrednings-

arbete för skolöverstyrelsen och andra myndigheter samt ofta även för olika kommittéer.

För att få en uppfattning om arten och omfattningen av de ärenden, som domkapitlen och folkskolinspektörerna nu handlägga, ha de sakkunniga inhämtat vissa uppgifter härom. Undersökningen omfattar vad domkapitlen beträffar kalenderåren 1937—1946, alltså tiden från och med det år, då den nya domkapitelorganisationen trädde i verksamhet. I fråga om folkskolinspektionen avser undersökningen redovisningsåren 1942/43—1946/47.

Antalet av samtliga *domkapitel* handlagda folkskoleärenden under nämnda period utgjorde, som framgår av bilaga 2, 41 002. Av hela antalet ärenden, 182 610, utgjorde folkskoleärendena omkring 22 procent. Av dessa voro emellertid 16 661 ad actaärenden. Av de återstående cirka 24 000 ärendena voro nära hälften reglementsärenden.

Statsbidragsärendena, vilka under tioårsperioden uppgingo till 4 943, voro till övervägande del ansökningar om statsbidrag till skolskjutsar. Från och med den 1 juli 1947 ha domkapitlen emellertid befriats från handläggningen av dessa ärenden.

Antalet besvärsärenden, tjänsteföreningsärenden och förflyttningsärenden, uppgingo under tioårsperioden sammanlagt till omkring 3 600 eller i medeltal 360 per år. Härtill komma de ärenden, som i undersökningen samlats under rubriken övriga ärenden. Antalet av dessa uppgick till omkring 5 000. I bilaga 3 har redovisats det sammanlagda antalet folkskoleärenden för varje domkapitel under vart och ett av åren 1937—1946. Därav framgår, att antalet behandlade ärenden i stort sett varit konstant för varje år. Endast beträffande Stockholms domkapitel har antalet något ökat mot slutet av perioden.

Med ytterst få undantag skola folkskolinspektörerna författningsenligt yttra sig i de folkskoleärenden, som behandlas i domkapitlen. Domkapitlen synas i sina beslut eller i sina yttranden mycket sällan ha intagit en från folkskolinspektörerna avvikande ståndpunkt. Detta framgår av en av de sakkunniga företagen undersökning, som redovisas i bilaga 4. Undersökningen omfattar tiden den 1 augusti 1944—den 30 april 1947 och avser ärenden rörande reglementen och läroplaner för folk- och fortsättningskolor, centralisering av fortsättningsskolväsendet samt organisationsplaner för skoldistriktet. Av undersökningen framgår, att domkapitlen varit eniga med folkskolinspektörerna i icke mindre än 1 157 fall av 1 204 (96 procent) och varit av annan mening i endast 47 fall. I de fall, då domkapitlen haft från folkskolinspektörerna avvikande mening, och ärendena överlämnats till skolöverstyrelsen, har överstyrelsen vid sitt beslut varit av samma mening som inspektörerna i 15 fall av 47. Undersökningen avser endast vissa ärenden, men man torde kunna göra det påståendet, att den är representativ också för övriga av domkapitlen behandlade ärenden.

Undersökningen rörande *folkskolinspektionen* har närmast berört frågan om folkskolinspektörernas arbetsförhållanden och deras behov av arbetshjälp. Närmare redogörelse för denna undersökning lämnas i bilaga 5. Av denna framgår, att folkskolinspektörerna för varje år belastats med allt flera arbetsuppgifter. Belysande härför är, att antalet handlagda ärenden ökat med 45 procent under den femårsperiod, undersökningen avser.

Orsakerna till denna utveckling äro flera men torde främst vara att söka i det förhållandet, att staten successivt övertagit en allt större del av kostnaderna för folkskoleväsendet. Samtidigt härmed har den statliga kontrollen över folkskoleväsendet av naturliga skäl ökat, och denna kontroll utövas närmast av folkskolinspektörerna. Parallellt med de ökade statsbidragen har gått en strävan från statsmakternas sida att dels rationalisera, dels utbygga och förbättra folkskoleväsendet. I detta organisationsarbete ha folkskolinspektörerna tagit verksam del. Härtill kommer, att under 1940-talet beviljats betydande bidrag till skolsociala åtgärder, till vilkas genomförande folkskolinspektörernas medverkan krävts och kräves i mycket hög grad. Dessa förhållanden ha medfört, att de administrativa och expeditionella göromålen hota att förvandla folkskolinspektionen till ett rutinmässigt arbetande ämbetsverk. Att arbetet likväl fortgår till synes tillfredsställande har delvis sin förklaring däri, att folkskolinspektörerna nödgats i viss grad eftersätta sin främsta uppgift, nämligen att vara pedagogiska ledare av skolarbetet inom sina inspektionsområden. Häri ligger en stor fara för den sunda utvecklingen av folkskoleväsendet. Riksdagen har också vid olika tillfällen uttalat den bestämda uppfattningen, att inspektörsbefattningarna icke finge övergå till att bli av expeditionsgöromål mer eller mindre tyngda administrativa tjänster. Detta vore en utveckling, som icke stode i överensstämmelse med andan i gällande inspektörsinstruktion. Dylika och liknande uttalanden ha gjorts av riksdagen 1924, 1936, 1939 och senast 1945 (se bil. 6).

Folkskolinspektörerna själva ha också framhållit, att det myckna expeditionsarbetet gör, att de icke få möjlighet till pedagogiskt nydanings- och rådgivningsarbete i den omfattning, som vore önskvärd, samt att de sakna tid att följa den pedagogiska debatten och litteraturen. De ha vidare betonat, att tiden ofta ej medgiver ett så ingående planläggnings- och organisationsarbete, som skulle vara erforderligt för skolväsendets ändamålsenliga ordnande i syfte att tillgodose såväl skoldistriktens som statens berättigade intressen. Det övervägande flertalet folkskolinspektörer anse därför, att en förstärkning av folkskolinspektionen är nödvändig och att enda lösningen vore anställandet av heltidstjänstgörande, väl kvalificerade assistenter.

Av de lämnade redogörelserna för domkapitlens och folkskolinspektionens uppgifter och arbetsförhållanden har framgått, att antalet av dom-

kapitlen handlagda folkskoleärenden under den redovisade tioårsperioden varit tämligen konstant, medan de av folkskolinspektörerna handlagda ärendena ökats väsentligt under den sistförflutna femårsperioden. Till följd härav har folkskolinspektionen blivit så arbetstyngd, att en omorganisation av densamma är i hög grad påkallad.

De sakkunniga återkomma till denna fråga i det följande.

Kapitel IV.

Uppgifter för en ny mellaninstans.

Av den i det föregående lämnade redogörelsen för de nuvarande mellaninstansernas uppgifter och arbetsförhållanden torde ha framgått, att de folkskoleärenden, som böra handläggas av statliga organ, ha en sådan omfattning, att en centralisering av dessa ärenden till skolöverstyrelsen icke lämpligen kan ifrågakomma. En dylik anordning skulle också strida mot den uppfattning, som numera inom ett flertal områden gör sig alltmer gällande, nämligen att i stället en decentralisering bör genomföras. En mellaninstans för folkskoleväsendet måste därför anses erforderlig. De nuvarande förhållandena i fråga om mellaninstanserna äro emellertid icke tillfredsställande. Bortsett från länsstyrelserna fungera vid sidan av varandra två dylika myndigheter, domkapitlen och folkskolinspektionen, med delvis samma uppgifter. Denna anordning medför en onödig dubbelbehandling av vissa ärenden och därav följande dröjsmål med deras handläggning. En mera rationell organisation av mellaninstanserna synes redan med hänsyn till nuvarande förhållanden böra komma till stånd. Därtill kommer, att mellaninstanserna torde böra tillföras vissa nya uppgifter. De sakkunniga anse nämligen, att en del av de ärenden, som nu handläggas av skolöverstyrelsen, lämpligen böra anförtros åt mellaninstanserna, varigenom en önskvärd decentralisering skulle åstadkommas. Därjämte bör åt mellaninstanserna kunna överlämnas vissa uppgifter såsom distriktsstyrelser för skolorna inom begränsade områden. Vidare kommer folkskoleväsendets utveckling enligt de sakkunnigas mening säkerligen att medföra, att mellaninstanserna erhålla nya, omfattande och betydelsefulla arbetsuppgifter. Alla dessa omständigheter tala för en omorganisation av mellaninstansväsendet. Innan de sakkunniga närmare gå in på detta spörsmål, skall emellertid en redogörelse lämnas för de uppgifter, som enligt de sakkunnigas mening i framtiden lämpligen böra handhavas av folkskoleväsendets mellaninstanser.

Vad först angår de nuvarande mellaninstansernas arbetsuppgifter anse de sakkunniga, att någon ändring tills vidare icke bör ske i fråga om länsstyrelsernas befattning med folkskoleärenden. Någon överflyttning av ärenden från dessa myndigheter till en eventuell ny mellaninstans ifrågasättes sålunda icke. Däremot bör huvuddelen av de ärenden rörande folk-

och fortsättningsskolväsendet, som nu handläggas av domkapitlen, överförs till en sådan mellaninstans. Undantag bör härvid göras, förutom för sådana ärenden, som kunna överföras till de lokala skolmyndigheterna, för vissa tjänsteföreningsärenden samt för besvärsmål. Härtill återkomma de sakkunniga i det följande.

Vad därefter angår de övriga uppgifter, som skulle ankomma på en ny mellaninstans, vilja de sakkunniga först redogöra för vilka ärenden, som enligt de sakkunnigas mening skulle kunna överföras från skolöverstyrelsen för att därefter behandla vissa andra arbetsuppgifter och slutligen något beröra mellaninstansens allmänna åligganden som distriktsstyrelse.

1. *Från skolöverstyrelsen decentraliserade ärenden.* Under senare år har ofta från kommunalt håll gjorts gällande, att allteftersom statsbidragen till olika kommunala angelägenheter ökats, har det statliga inflyandet blivit allt större till förfång för den kommunala självbestämmanderätten. Det är uppenbart, att staten i samband med beviljandet av bidrag till kommunala angelägenheter måste föreskriva vissa villkor för bidragens utgående och även förbehålla sig rätten att kontrollera, att medlen användas för avsedda ändamål. Härav följer, att beslutanderätten i frågor av till och med ganska obetydlig ekonomisk räckvidd i stor utsträckning kommit att centraliseras. Denna centralisering torde tidigare ha ansetts behöfelig för åstadkommande av kontinuitet och likformighet i avgörandena, men numera torde det vara en allmän uppfattning, att en decentralisering i viss utsträckning bör genomföras. De sakkunniga ha för avsikt att i annat sammanhang i enlighet med givet uppdrag undersöka möjligheterna för en förenkling av bland annat det nuvarande statsbidragssystemet och förfarandet vid rekvisition av statsbidrag samt därmed sammanhängande bestämmelser. Kan ett förenklat statsbidragssystem åstadkommas, torde detta också medföra decentralisering i viss utsträckning.

Som förut sagts vilja de sakkunniga här söka påvisa lämpligheten av att avgörandet av vissa ärenden, som nu handläggas av skolöverstyrelsen, förläggas till en lämpligt sammansatt mellaninstans. Härigenom skulle ernås en av olika orsaker önskvärd decentralisering och en avlastning av ärenden från överstyrelsen. Därjämte skulle folkskolinspektörerna, om de bereddes möjlighet att inför instansen direkt föredraga ärendena, befrias från det ofta omfattande och tidsödande arbetet med utformandet av skriftliga yttranden. I enlighet med dessa synpunkter ha de sakkunniga verkställt undersökning rörande vilka frågor, som kunna tänkas bli decentraliserade från skolöverstyrelsen till mellaninstansen.

I det följande lämnas förslag på ärenden, som synas böra överlämnas till mellaninstansen.

O r g a n i s a t i o n s p l a n e- o c h s k o l s k j u t s ä r e n d e n.
Enligt § 10 folkskolestadgan skall för varje skoldistrikt finnas en organisationsplan. Förslag till ny organisationsplan eller ändring i fastställd

organisationsplan skall upprättas av skolstyrelsen. Förslaget skall över-
sändas till statens vederbörande folkskolinspektör, som har att med eget
yttrande överlämna detsamma till vederbörande domkapitel, som uppta-
ger förslaget till prövning och godkännande. I vissa fall innebär emellertid
förslaget sådana anordningar, att dess genomförande kommer att medföra
ökade kostnader för statsverket, t. ex. genom utökning av skolskjutsverk-
samheten eller inackordering av skolbarn. I dylika fall har domkapitlet
att med eget yttrande översända förslaget till skolöverstyrelsen för avgö-
rande. Även i det fall, att domkapitlet vid sin prövning av organisations-
planeförslaget finner sig icke kunna godkänna av folkskolinspektören
gjort yrkande, skall domkapitlet med eget yttrande överlämna förslaget
till skolöverstyrelsen för avgörande.

I relativt många fall ankommer det sålunda på skolöverstyrelsen att
fastställa organisationsplaner. Orsaken härtill är i de flesta fall, att frå-
ga är om införande av nya eller utvidgande av befintliga skolskjutsanord-
ningar. Det händer i fråga om dessa ärenden icke sällan, att överstyrelsen
finner sig icke kunna grunda sitt beslut på föreliggande utredning utan
måste inhämta ytterligare upplysningar från de lokala myndigheterna eller
vederbörande folkskolinspektörer. Utöver de skolskjutsärenden, som stå i
samband med förändring av organisationsplaner, har skolöverstyrelsen
att handlägga ett avsevärt antal andra dylika ärenden. Antalet skolskjuts-
ärenden har stigit år från år. Detta framgår därav att statens utgifter för
skolskjutsar varit i ständigt stigande sedan anslag för ändamålet första
gången beviljades 1926. Från nämnda år, då anslaget var 30 000 kronor,
har detsamma stigit till 6 500 000 kronor, vilket belopp av riksdagen bevil-
jats för budgetåret 1948/49.

Det är uppenbart, att såväl organisationsplaneärenden som ärenden an-
gående skolskjutsar förorsaka överstyrelsen ett betydande arbete, och att
detta alltjämt ökar.

För att få till stånd en smidigare och snabbare behandling av dessa
ärenden ha de sakkunniga övervägt, huruvida icke organisationsplane-
ärenden och ärenden angående skolskjutsar skulle kunna avgöras av
mellaninstanserna. Å ena sidan synes en enhetlig behandling av nämnda
frågor fordra ett centralt avgörande. Å andra sidan har, vad organisa-
tionsplaneärenden beträffar, överstyrelsen redan utfärdat vissa riktlinjer
för handläggningen av desamma, och i vad avser skolskjutsärenden har
inom överstyrelsen utbildat sig vissa normer, enligt vilka ärendena av-
göras. Under förutsättning att överstyrelsen även beträffande skolskjuts-
ärenden meddelar allmänna riktlinjer till ledning för deras handläggning,
synes beslutanderätten kunna överflyttas från överstyrelsen till mellan-
instanserna. Härigenom skulle kraven på enhetlighet i avgörandena till-
godoses samtidigt som en smidig anpassning efter de lokala förhållandena
lättare än hittills kunde genomföras.

Mellaninstansernas beslutanderätt i nu nämnda frågor bör emellertid i så fall begränsas. Ärenden avseende mera omfattande organisationsförändringar och skolskjutsansökningar innebärande väsentligt ökade statsutgifter, böra alltjämt avgöras av skolöverstyrelsen. Närmare bestämmelser härom böra införas dels i de allmänna föreskrifter, vilka förutsättas skola bli utfärdade av skolöverstyrelsen, dels ock i en blivande instruktion för mellaninstanserna.

De sakkunniga vilja sålunda föreslå, att med vissa undantag organisationsplaneärenden och ärenden angående skolskjutsar skola avgöras av mellaninstanserna.

Uppskov med inrättande av distriktsöverlärartjänst. I varje skoldistrikt med minst 10 läraravdelningar skall, såvitt ej kommunal folkskolinspektör finnes anställd, enligt folkskolestadgan § 8 a finnas en distriktsöverlärare. Rätt till anstånd med inrättande av befattning som distriktsöverlärare är dock medgiven skoldistriktet intill den 1 juli 1949. Ytterligare anstånd kan medgivas av skolöverstyrelsen. Enligt de sakkunnigas mening torde dylikt anstånd utan olägenhet kunna medgivas av mellaninstansen.

Förordnande av vikarie för distriktsöverlärare under dennes semester. Under distriktsöverlärarens semester kan skolstyrelse förordna vikarie. I skoldistrikt med mindre än tjugo läraravdelningar skall det dock enligt folkskolestadgan § 8 b mom. 5 åligga skolstyrelsen att under överlärarens semester förordna vikarie, allenast om och i den mån skolöverstyrelsen därom lämnat föreskrift. De sakkunniga anse, att nämnda föreskrift skulle kunna lämnas av mellaninstansen efter av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar.

Fastställande av instruktion för överlärare. Skolstyrelsen skall angiva distriktsöverlärarens skyldigheter i särskild instruktion, som för att bli gällande skall fastställas av skolöverstyrelsen (folkskolestadgan § 8 b mom. 3). Då numera normalinstruktioner äro utfärdade, och avvikelser därifrån ytterst sällan påfordras, bör det icke möta hinder att instruktionen fastställas av mellaninstansen. De sakkunniga vilja i annat sammanhang överväga om instruktionen lämpligen bör införas i folkskolestadgan, i vilket fall sålunda någon särskild fastställelse icke kommer att erfordras.

Bestämmande av antalet icke-ordinarie lärartjänster. I skoldistrikt, där antalet läraravdelningar beräknas komma att överstiga antalet ordinarie lärartjänster, skall skolstyrelsen enligt föreskrift i folkskolestadgan § 10 a mom. 2 i god tid före varje läsårs början uppgöra förslag till lärjungarnas fördelning på klasser och läraravdelningar samt till de skolformer, enligt vilka distriktets skolor böra vara anordnade. Förslaget skall insändas till vederbörande statens folkskolinspektör för prövning och godkännande. Kunna skolstyrelsen och

inspektören icke enas, skall inspektören med eget yttrande överlämna ärendet till skolöverstyrelsen för avgörande.

Då numera lärjungarnas fördelning på klassavdelningar noggrant regleras genom vid särskild kungörelse¹ fogade anvisningar, bör överstyrelsen enligt de sakkunnigas mening kunna befrias från handläggningen av ifrågasvarande ärenden, och beslutanderätten däri överföras på mellaninstansen.

Prövning av antalet erforderliga ordinarie lärartjänster. Enligt folkskolestadgan § 19 mom. 1 a) och b) skall skolstyrelsen, då ordinarie lärartjänst vid distriktets skolor blir ledig, överväga, om tjänsten bör återbesättas med ordinarie innehavare, uppehållas viss tid av icke-ordinarie lärare eller indragas. Därvid skall yttrande inhämtas från statens folkskolinspektör. Äro inspektören och skolstyrelsen av olika mening, skall ärendet, i de fall då ändring av organisationsplanen icke erfordras, underställas skolöverstyrelsen för avgörande.

Samma skäl, som åberopats för överflyttande av beslutanderätten från överstyrelsen till mellaninstansen i fråga om fastställande av antalet icke-ordinarie tjänster, kunna anföras också beträffande frågan om återbesättande av ledigbliven ordinarie tjänst. Beslutanderätten bör sålunda tillkomma mellaninstansen i de fall, då folkskolinspektören icke anser sig kunna avgöra ärendet. Därvid bör emellertid uppmärksammas, att den skyldighet, som nu åligger vederbörande folkskolinspektör att enligt av skolöverstyrelsen meddelade föreskrifter till överstyrelsen anmäla lediga ordinarie tjänster också bör åligga mellaninstansen. Först sedan meddelande ingått från överstyrelsen, att förflyttning av lärare till den lediga tjänsten icke ifrågasättes, bör tjänsten få återbesättas av distriktet. Denna ordning bör tillämpas, så länge nuvarande praxis är gällande.

Befrielse från skyldighet att inrätta fortsättningsskola m. m. Enligt fortsättningsskolestadgan § 1 kan skolöverstyrelsen under vissa förutsättningar befria skoldistrikt från skyldighet att anordna fortsättningsskola. Medgivande till sådan befrielse kan lämnas också av statens folkskolinspektör för en tid av högst två år eller eljest då behovet av befrielse av inspektören prövas vara av tillfällig art. Enligt samma stadga § 6 kan skolöverstyrelsen under vissa förutsättningar befria skoldistrikt från skyldighet att anordna undervisning i fortsättningsskola liksom även medgiva vissa inskränkningar i undervisningen. Enligt de sakkunnigas mening äro betingelserna för erhållande av skolöverstyrelsens medgivande så noggrant reglerade genom fortsättningsskolestadgan, att beslutanderätten mycket väl kan överföras från överstyrelsen till mellaninstansen.

Fastställande av reglemente för fortsättningsskola. För varje skoldistrikt, där fortsättningsskola upprätthålles, skall finnas ett reglemente. Detta skall, för att bli gällande, i regel fastställas

¹ För närvarande gäller KK 1947:234.

av domkapitlet. I vissa fall, bland annat då reglementsändring kommer att medföra ökade statsutgifter, t. ex. genom centralisering av fortsättningssskolväsendet, skall dock skolöverstyrelsen godkänna detsamma (fortsättningsskolstadgan § 8).

Enligt de sakkunnigas mening bör som huvudregel gälla, att reglemente, även då fråga är om ökade statsutgifter, skall fastställas av mellaninstansen. Motsvarande inskränkning som i det föregående angivits beträffande fastställande av organisationsplan för folkskolan bör dock gälla även i förevarande fall. Det bör alltså ankomma på skolöverstyrelsen att i vissa fall fastställa reglementet.

Avvikelse från fördelningen av undervisningstiden i fortsättningsskola. I fortsättningsskolstadgan § 18 finnas vissa bestämmelser till ledning med avseende å undervisningstidens fördelning i fortsättningsskolan. Efter prövning av skolöverstyrelsen i varje särskilt fall må kunna medgivas även väsentligare avvikelser från denna fördelning. Då framställning om medgivande till sådan avvikelse oftast är föranledd av lokala förhållanden, synes avgörandet helt kunna överföras till mellaninstansen.

Befrielse från fortsättningsskolplikt. I fortsättningsskolstadgan § 27 mom. 5 angivas de närmare förutsättningar, under vilka fortsättningsskolpliktig lärjunge kan befrias från fortsättningsskolplikt. Beslut härom fattas av skolstyrelsen, sedan folkskolinspektören tillstyrkt eller avstyrkt framställning om befrielse. Äro därvid skolstyrelsen och inspektören av olika mening, hänskjutes ärendet till skolöverstyrelsen för prövning och avgörande. De sakkunniga anse, att detta lokalbetonade ärende bör avgöras av mellaninstansen i de fall, då vederbörande inspektör icke anser sig kunna ensam taga ställning till frågan.

Statsbidrag till undervisningsavdelning i fortsättningsskola. Enligt kungörelsen 1932:587 utgår statsbidrag till undervisningsavdelning i fortsättningsskola endast om visst minimiantal lärjungar finnes i avdelningen. Undantag härifrån kan på framställning av skolstyrelsen medgivas av folkskolinspektören. Om denne icke anser sig böra lämna sådant medgivande, må ärendet underställas skolöverstyrelsens prövning och avgörande. Då även dessa ärenden äro av lokal betydelse och icke synas kunna få vidsträcktare ekonomiska verkningar, böra de i förekommande fall i stället underställas mellaninstansen.

Förening av lärartjänst med viss tjänstebefattning eller visst uppdrag. Enligt 1947 års avlösningsreglemente för folkskolan 9 § kan vederbörande folkskolinspektör i vissa fall medgiva, att ordinarie eller extra ordinarie lärare med sin tjänst må förena viss annan tjänstebefattning eller visst uppdrag. Därest folkskolinspektören icke lämnar dylikt medgivande, kan tillstånd i stället meddelas av skolöverstyrelsen. Enligt de sakkunnigas mening bör, för den hän-

delse folkskolinspektören icke anser sig kunna taga ställning till frågan, medgivandet i stället lämnas av mellaninstansen, eftersom denna säkerligen genom sin lokalkännedom får större möjlighet än den centrala ledningen att bedöma frågan.

Undantag från vissa villkor för beredande av ordinarie eller extra ordinarie anställning. I folkskolestadgan § 18 mom. 1 och 2 samt i 1947 års avlöningsreglemente för folkskolan 3 § 1 mom. stadgas vissa villkor för anställning såsom ordinarie och extra ordinarie lärare. Enligt kungörelsen 1947:448 har för budgetåret 1947/48 medgivits vissa undantag från nämnda villkor. Dessa undantag skola dock i vissa fall gälla endast under förutsättning, att skolöverstyrelsen lämnat medgivande i varje särskilt fall. Därest nämnda kungörelse gives fortsatt giltighet, skulle sådant medgivande utan olägenhet kunna lämnas av vederbörande mellaninstans.

Därest vid behandling av någon av ovan berörda frågor mellaninstansen och skoldistriktet äro av olika mening, bör ärendet i huvudsaklig överensstämmelse med den ordning, som nu gäller, överlämnas till skolöverstyrelsen för avgörande.

2. *Mellaninstansen såsom huvudman.* Inom folk- och fortsättningsskolan äro lärarna i regel anställda för tjänstgöring inom endast ett skoldistrikt. Något behov av annan huvudman i anställningshänseende än vederbörande skolstyrelse har därför i allmänhet icke uppkommit. Ett undantag härvidlag utgöra emellertid i viss mån lärarinnorna i hushållsgöromål i fortsättningsskolorna. Dessa lärarinnor kunna nämligen även anställas för tjänstgöring inom två eller flera skoldistrikt. Provisoriska bestämmelser härom äro meddelade i kungörelsen 1944:225, enligt vilken det åligger skoldistrikt, som önskar statsbidrag till undervisning i hushållsgöromål vid fortsättningsskola, att för sådan undervisning för varje redovisningsår anställa den eller de lärarinnor, som statens folkskolinspektör anvisar. Distrikt må dock utan sådan anvisning anställa lärarinna å med pensionsrätt reglerad befattning.

Anordningen innebär, att skolöverstyrelsen genom kungörelse bereder lärarinnor, vilka önska ifrågakomma till tjänstgöringen, möjlighet att till överstyrelsen inkomma med ansökan härom. Överstyrelsen hänvisar sedan till varje inspektionsområde lärarinnor till det antal, som motsvarar det mera fasta behovet av sådan arbetskraft. Inom varje inspektionsområde skall därefter vederbörande folkskolinspektör, sedan han dels efter samråd med skolstyrelserna eller representanter för dessa bestämt, å vilken tid undervisningen skall äga rum, dels ock med ledning av de direktiv, som skolöverstyrelsen utfärdat, upprättat en plan över kurserna, anvisa skoldistriktens lärarinnan eller lärarinnorna.

Denna anordning med tjänstgöring inom mera än ett skoldistrikt torde i framtiden komma att användas även beträffande vissa andra lärare. 1941 års lärarlönesakkunniga ha nämligen i Betänkande med förslag till löne-reglering för övningslärare (stat. off. utr. 1947:15) föreslagit, bland annat, att övningslärarna skola erhålla en fastare anställningsform och reglerad tjänstgöringstid. Enligt förslaget skall ordinarie övningslärare i regel tjänstgöra 30 timmar och extra ordinarie minst 15 timmar per vecka. För genomförande av detta förslag erfordras emellertid, att tjänstgöring vid olika skolor kan förenas till en enhetlig tjänst. Därför föreslås en anordning med huvudtjänst och fyllnadstjänstgöring. Huvudtjänsten skall vara förlagd till *en* skola, i regel till den, där de flesta tjänstgöringstimmarna fullgöras. Fyllnadstjänstgöringen skall fullgöras i andra skolor av samma slag eller i andra skolformer inom eller utom skoldistriktet.

Lärarlönesakkunniga, vilka sålunda tänkt sig, att övningslärarna skulle kunna anställas för tjänstgöring inom två eller flera skoldistrikt, ha vidare i denna fråga anfört bland annat följande.

Det ankommer för närvarande på skoldistriktet själva att besluta i vilken omfattning facklärare i övningsämnen skola anställas. Denna ordning bör i huvudsak bibehållas, dock med den inskränkningsen att det bör åligga skoldistrikt att efter anvisning av statens folkskolinspektör för fyllnadstjänstgöring i ämnena manlig och kvinnlig slöjd samt hushållsgöromål mottaga sådan ordinarie övningslärare från annat skoldistrikt, som där ej kan beredas full tjänstgöring. Sådant åläggande bör dock ej inkräkta på distriktens möjligheter att bereda sina egna lärare full tjänstgöring i ämnet.

Vad särskilt angår övningslärartjänsterna i fortsättningsskolan äro timtalen i skoldistriktet på landsbygden vanligen så låga, att de icke förslå att bereda läraren ens extra ordinarie anställning. Om sådan anställning skall kunna komma i fråga, måste därför läraren tjänstgöra inom flera skoldistrikt. Sådan kombinerad tjänstgöring bör emellertid komma till stånd under viss tillsyn och ledning av statens folkskolinspektör. Varje inspektionsområde bör härvid beträffande fortsättningsskolan i viss mån betraktas som en enhet, och endast tjänstgöring inom samma inspektionsområde bör kunna förenas till en tjänst.

Såväl vid folkskolan som vid fortsättningsskolan bör Kungl. Maj:t kunna ålägga skoldistrikt att inrätta ordinarie tjänst i hushållsgöromål. Vad åter angår icke-ordinarie tjänster bör det åligga vederbörande folkskolinspektör att i god tid före varje redovisningsår i samråd med representanter för skoldistriktet upprätta en plan, huru undervisningen skall organiseras i olika tjänster inom inspektionsområdet. Tjänsterna böra så vitt möjligt få sådan omfattning, att innehavarna kunna beredas extra ordinarie anställning. Anordningen torde huvudsakligen komma att få betydelse för lärarinnor i hushållsgöromål, men där det är möjligt, böra sådana tjänster organiseras även i manlig och kvinnlig slöjd.

Lärarlönesakkunnigas förslag har sedermera lagts till grund för proposition till 1948 års riksdag (nr 136).

De erfarenheter, som vunnits i fråga om anställandet av lärarinnor i hushållsgöromål i fortsättningsskolan enligt ovannämnda kungörelse 1944:225, ha givit vid handen, att ifrågakvarande lärarinnor erhållit väsent-

ligt förbättrade tjänstgöringsförhållanden. Vissa olägenheter i såväl organisatoriskt som administrativt avseende äro emellertid förbundna med denna anordning, som också avsetts endast såsom ett provisorium. Detta beror främst därpå, att frågan om huvudmannaskap för dessa befattningshavare icke kunnat på lämpligt sätt ordnas. Icke heller har frågan om anställningsformen vunnit en tillfredsställande lösning.

En avsevärd förenkling och förbättring skulle kunna vinnas, om de övningslärare, vilka anställas för tjänstgöring inom flera skoldistrikt, kunde anställas hos mellaninstansen, och om denna sålunda kunde bliva huvudman för dessa lärare. Härigenom skulle bland annat vinnas lättnad i administrativt hänseende och decentralisering av ärendena till ett för flera skoldistrikt gemensamt organ. Den befattning, skolöverstyrelsen nu har med tillsättande av lärarinnor i hushållsgöromål, skulle nämligen då kunna överlåtas på mellaninstanserna. Dessa skulle därutöver kunna utfärda tjänstgöringsbetyg och bevilja tjänstledigheter. Även vikariefrågan skulle lättare än nu kunna ordnas. Överhuvudtaget skulle större enhetlighet och planmässighet i såväl organisatoriskt som administrativt avseende vinnas med mellaninstansen som huvudman för dessa tjänster. En ytterligare fördel skulle vara, att vederbörande skolledare, då fråga om fyllnadstjänstgöring vid statlig skola uppstode, skulle kunna vända sig till mellaninstansen eller dess kansli och rådgöra härom.

De sakkunniga anse därför, att mellaninstansen lämpligen bör vara huvudman för sådana övningslärare, som anställas för tjänstgöring inom två eller flera skoldistrikt. Därutöver bör emellertid mellaninstansens uppgift som huvudman kunna utsträckas till att gälla dels vissa andra kategorier av befattningshavare såsom exempelvis skolkuratorer och gymnastikinstruktörer, i den mån sådana anställas för tjänstgöring inom flera skoldistrikt, dels ock vissa vikarier.

Vad angår de sistnämnda vilja de sakkunniga erinra om att det inom folkskoleväsendet finnes ett stadigvarande behov av lärare, som kunna inträda som vikarier vid förfall för de fast anställda lärarna. Under normala förhållanden fyller detta behov av vikarier av extra lärare. Dessa anmäla sig på lärarförmedlingarna och få genom dem anvisningar på vikariat. Det åligger emellertid varken läraren att mottaga anvisat arbete eller vederbörande skolstyrelse att anlita lärarförmedlingen, för den händelse kompetent vikarie finnes att tillgå på platsen. Tillgången på vikarier blir därför ojämn i olika delar av landet. På samma gång som vikariebrist råder på ett håll, kan det finnas arbetslösa lärare på ett annat håll. Då reservsättning i regel icke utgår, är det förklarligt, om vederbörande lärare icke finner det särskilt lockande att antaga några dagars vikariat, kanske långt från hemorten, med därav följande relativt dyrbara resor.

Även under nuvarande lärarbrist är tillgången på vikarier högst olika

i skilda delar av landet. På vissa håll har man mycket svårt att kunna anskaffa kompetenta vikarier, medan tillgången åtminstone tidvis är relativt god på andra platser. Det måste både från skolans, kommunens, statens och lärarens synpunkt anses som mycket olämpligt, att fördelningen av tillgänglig kompetent arbetskraft ej göres mera rationell.

De nu påtalade olägenheterna skulle enligt de sakkunnigas mening kunna åtminstone till en viss grad avhjälpas genom anställande vid varje mellaninstans av ett antal reservvikarier. Dessa reservvikarier, som skulle helt avlönas av statsmedel, skulle vara skyldiga att tjänstgöra som vikarier för tjänstlediga lärare inom mellaninstansens område. De skulle fördelas till tjänstgöring genom mellaninstansens kansli.

Systemet med reservvikarier finnes redan genomfört inom vissa större skoldistrikt. Dessa vikarier anställas med garanterad årslön och anvisas arbete inom distriktet. För tid, varunder arbete icke kan anvisas reservvikarierna, äger skoldistriktet rätt att av kommunala medel bestrida lärarens lön. Föreskrift härom finnes i statsbidragskungörelsen 1948:208 5 § 1 mom. f), där det stadgas, att såsom villkor för erhållande av statsbidrag skall gälla, att lärarnas avlöningsförmåner utgå i enlighet med vad därom stadgas, och att lärare icke därutöver av skoldistrikt åtnjuter ersättning för utförande av arbetsuppgifter, som enligt meddelade bestämmelser kunna åläggas honom i tjänsten; dock att skoldistrikt, som av skolöverstyrelsen erhållit rätt att anställa visst antal extra lärare som reservvikarier, må, utan rätt till statsbidrag, till sådan vikarie utbetala lön jämte rörligt tillägg såsom till extra lärare även för tid av lästermin, då tjänstgöring icke kunnat beredas honom, samt under lästerminen tillförsäkra honom de avlöningsförmåner i övrigt, som en extraordinarie lärare med placering i samma löneklass skulle äga uppbära.

Enligt särskilt beslut av skolöverstyrelsen må Stockholms skoldistrikt tills vidare anställa 48 reservvikarier. Enligt vad de sakkunniga inhämtat ha de kommunala kostnaderna för denna personal, på grund av att den i vissa fall icke kunnat beredas full tjänstgöring i skolan, under redovisningsåren 1942/43—1946/47 uppgått till i medeltal 10 000 kronor årligen. Varje anställd reservvikarie torde sålunda i medeltal ha kostat kommunen drygt 200 kronor per år.

Antalet reservvikarier i Göteborg utgjorde enligt uppgift under läsåren 1943/44 20, 1944/45 24, 1945/46 26 och 1946/47 22. För läsåret 1947/48 har däremot icke någon reservvikarie anställts. Några kommunala kostnader för reservvikarierna ha, enligt lämnad uppgift, icke förekommit, enär sammanhängande tjänstgöring kunnat ordnas för dem alla.

Frågan om anställande av reservvikarier gemensamt för större områden, exempelvis inspektionsområdena, har redan tidigare vid olika tillfällen förts på tal. Mot systemet ha huvudsakligen anförts två skäl, dels att det icke finnes någon myndighet, som kunde åtaga sig att fördela vikarierna

till tjänstgöring, dels ock att statsbidragsbestämmelserna lade hinder i vägen såtillvida, att staten i vissa fall ensam svarade för alla kostnader för vikarietjänstgöringen, medan i andra fall dessa kostnader skulle delas mellan stat och kommun.

Under förarbetena till 1942 års avlöningsreglemente för folkskolan avisade också 1941 års lärarlönesakkunniga tanken på anställande av reservvikarier. Nämda sakkunniga åberopade därvid bland annat, att skolöverstyrelsen funnit en sådan anordning ogenomförbar till följd av administrativa olägenheter. Överstyrelsen gjorde dock i detta sammanhang följande uttalande: »Skulle emellertid folkskolinspektionen komma att organiseras med ständig expedition, torde frågan om fast anställning för ett antal vikarier böra upptagas till förnyad prövning.»

Som av det föregående framgått anse de sakkunniga, att anställande av reservvikarier, gemensamma för flera skoldistrikt, skulle innebära betydande fördelar. Om nya mellaninstanser, utrustade med fasta kanslier, inrättas, synas reservvikarierna lämpligen kunna anställas hos dessa, varigenom de befarade administrativa olägenheterna med systemet undvikas. Icke heller behöva statsbidragsbestämmelserna längre lägga hinder i vägen, eftersom staten numera skall bestrida hela kostnaden för all vikariattjänstgöring (KK 1948:208). De sakkunniga föreslå därför, att vid varje mellaninstans skall anställas erforderligt antal reservvikarier, avsedda för tjänstgöring inom mellaninstansens område.

Hur stort antal reservvikarier, som kan erfordras inom varje område, är beroende dels av antalet anställda lärare, dels av tjänstledighetsfrekvensen bland dessa. Reservvikarier böra emellertid icke anställas till så stort antal, att de kunna täcka hela områdets beräknade behov av vikarier. Det kan nämligen förutsättas, att städerna liksom hittills komma att ha möjlighet att i stort sett täcka sina behov av vikarier på annan väg. Även en viss del av landsbygdens vikariebehov — särskilt då fråga är om förordnanden för längre tid — torde kunna tillgodoses utan anlitande av reservvikarier. Dessa äro därför avsedda främst för uppkommande korttidsvikariat på landsbygden.

Inom inspektionsområdena finnas i medeltal omkring 370 lärare, som äro stationerade på landsbygden (bil. 9). Om man utgår ifrån, att det föreligger ett stadigvarande behov av vikarier till ett antal motsvarande fem procent av hela antalet lärare, skulle detta betyda, att för landsbygdens del inom varje inspektionsområde ständigt skulle erfordras 15 à 20 vikarier. Som ovan framhållits är det emellertid icke meningen, att hela vikariebehovet ens för landsbygden skall täckas med reservvikarier. De sakkunniga anse därför, att antalet reservvikarier bör begränsas till i genomsnitt fem inom varje inspektionsområde.

3. *Mellaninstansen såsom dömande myndighet.* Enligt §§ 32 och 33 folk-

skolestadgan och § 43 fortsättningsskolstadgan äga de lokala skolstyrelserna viss domsrätt över lärare vid folk- och fortsättningsskolor. De straff, som kunna åläggas, äro föreställning och varning samt skiljande från tjänsten för längre eller kortare tid, i regel dock högst sex månader men i svårare fall för alltid. Besvär över ålagt disciplinstraff kunna anföras hos vederbörande domkapitel.

De lokala skolmyndigheterna ha sålunda en ganska betydande disciplinär myndighet. Av skäl som framgå av det följande ha de sakkunniga ansett sig böra överväga, om icke denna myndighet borde överflyttas till en högre instans. Till belysande av denna fråga vilja de sakkunniga till en början något beröra, hur den disciplinära bestraffningsrätten utövas i fråga om vissa andra grupper av befattningshavare, vilka i anställningshänseende kunna jämföras med folkskolans lärare, nämligen lärare vid högre kommunala skolor, präster och polismän.

Lärare vid högre kommunal skola kan av vederbörande skolstyrelse, i vilken rektor alltid är självskriven ledamot, tilldelas föreställning och varning eller skiljas från sin befattning för viss tid eller för alltid. I sistnämnda fall skall dock beslutet underställas skolöverstyrelsens prövning och godkännande (KK 1933:345, § 79).

Prästman kan för fel eller försummelse i tjänsten av domkapitlet meddelas varning, suspenderas eller avsättas (Lag den 8 mars 1889 om straff för ämbetsbrott av präst och om laga domstol i sådana mål). Vid behandlingen av dylika frågor inträder stiftssekreteraren, vilken är juridiskt utbildad, som ledamot av domkapitlet.

I propositionen 1948:94 med förslag till lag om tillägg i kyrkolagen m. m. föreslås, att prästers ämbetsbrott i likhet med ämbetsbrott av andra tjänstemän skola bedömas enligt 25 kap. strafflagen, och att mål härom skola upptagas av de allmänna domstolarna. Domkapitlens nuvarande domsrätt över prästerna skall sålunda upphöra; domkapitlen skola emellertid alljämt utöva vissa disciplinära befogenheter. Enligt den föreslagna nya lydelsen av 13 § lagen om domkapitel skall sålunda domkapitel i vissa fall äga meddela prästman varning, suspendera honom eller avstänga honom från hans befattning.

Polisman kan för tjänstefel bestraffas med varning, förlust av löneförmåner i högst en månad eller mistning av tjänsten under högst 3 månader eller för alltid. Varning, förlust av löneförmåner under högst sju dagar samt mistning av tjänsten under samma tid kan åläggas av polischefen. Uppstår fråga om disciplinstraff av längre varaktighet, hänskjutes frågan till poliskollegium för avgörande. Poliskollegium skall bestå av fyra ledamöter, av vilka ordföranden utses av Konungen och de övriga av landstinget, eller vad beträffar stad, som ej deltagar i landsting, av stadsfullmäktige. Till ordförande må förordnas allenast borgmästare, lagfaren rådmän eller häradshövding.

Av det sagda framgår, att de nu nämnda tjänstemannagrupperna äro underkastade disciplinär bestraffning på ungefär samma sätt som folk- och fortsättnings skolans lärare. Emellertid föreligger en skillnad såtillvida som de myndigheter, som utöva denna bestraffningsrätt, alltid inom sig inrymma antingen person med juridisk utbildning eller ämbetsman, som handlar under ämbetsmannansvar, eller bådadera. Denna anordning torde vara ägnad att skapa större säkerhet i bedömandet av disciplinmålen ävensom att ingiva de berörda befattningshavarna större trygghet inför avgörandena. Beträffande folkskolestyrelserna däremot finnas icke några bestämmelser om att juridiskt utbildad person eller ämbetsman skall ingå i sådan styrelse. Även om skolstyrelserna i stort sett i sin dömande verksamhet handlat med stor grannlagenhet, torde likväl skäl föreligga att överföra deras dömande befogenhet till annan myndighet.

Sveriges folkskolläraryförbund har i skrivelse den 16 juni 1936 hos Kungl. Maj:t hemställt, att skolstyrelsernas disciplinära myndighet över lärarna måtte överföras till annan instans. Framställningen tillstyrktes av skolöverstyrelsen, som därvid anförde bland annat följande.

Det framgår av de uppgifter, som överstyrelsen inhämtat, att skolråden under tioårsperioden 1928—1937 i sammanlagt 68 fall tilldelat lärare föreställning och varning. Dessutom har lärare i ett par fall avstängts från tjänstgöring eller skiljts från befattningen. Över skolrådets beslut har klagomål hos domkapitlet anförts i 53 fall, varav dock 5 återkallats. Av återstående 48 överklagade varningsmål har domkapitlet fastställt skolrådets beslut i 30 fall, upphävt 16 och återförvisat 2. Besvären hava i 30 fall fullföljts hos Kungl. Maj:t, som hittills fastställt 17, upphävt 11 och återförvisat 1. I 22 inspektionsområden har under de tio åren intet varningsfall förekommit.

Överstyrelsen har i ärendet inhämtat yttranden från domkapitlet och folkskolinspektörerna. Fem domkapitel och ett fyrtiotal folkskolinspektörer uttala sig för en överflyttning till högre myndighet än skolrådet av befogenhet att tilldela lärare varning. Några domkapitel och även vissa folkskolinspektörer förorda, att varningsmål automatiskt hänskjutas till domkapitlet om folkskolinspektören och skolrådet stanna i olika mening beträffande varningen.

Denna anordning avstyrkes bestämt av Luleå domkapitel. Ett par domkapitel och inspektörer avstyrka förslaget att överflytta de disciplinära befogenheterna till annan myndighet än skolrådet.

Av de ovan lämnade uppgifterna framgår, att bestraffningsfrekvensen i den mån den kommer till synes genom utdelad varning, är ganska ringa. Att av omkring 25 000 lärare i medeltal 7 per år tilldelas varning, tyder icke på någon allmännare önskan inom skolråden att trakassera lärarna. Likväl kan överstyrelsen icke bortse från den omständigheten, att skolråden i sin nuvarande gestaltning icke alltid inom sig förfoga över den omdömesförmåga och sakkunskap beträffande här ifrågavarande angelägenheter, som måste fordras av den myndighet, som skall anföras att handhåva de ömtåliga disciplinära befogenheter, vilka avses i §§ 32 och 33 folkskolestadgan. Praktiskt taget samtliga myndigheter, som uttalat sig härom, hava gjort gällande, att skolråden icke äro lämpliga att utöva domsrätt. Bestraffningsrätten bör därför utövas av någon högre myndighet, varvid domkapitlet närmast ifrågasätts. En nyordning på detta område möter

givetvis vissa praktiska svårigheter, men överstyrelsen har dock anslutit sig till förslaget, att domkapitlen böra besluta angående de bestraffningsåtgärder, som jämlikt §§ 32 och 33 i förekommande fall böra vidtagas emot lärare. Initiativet till dessa åtgärder och verkställandet av den erforderliga utredningen bör dock fortfarande ankomma på skolrådet. I flera av de inkomna yttrandena har ifrågasatts, att även folkskolinspektören skulle kunna taga dylikt initiativ. Överstyrelsen delar denna uppfattning, och föreslår, att folkskolinspektören, då han finner skäl därtill föreligga, må kunna hos domkapitlet göra sådan anmälan, som oförmåles i §§ 32 och 33 och bör han därvid bifoga yttranden från skolrådet och läraren.

Av överstyrelsens yttrande framgår, att det stora flertalet myndigheter, som uttalat sig om ifrågavarande domsrätt över folkskolans lärare, ansett denna böra utövas av högre instans än de lokala skolmyndigheterna. Även de sakkunniga anse, att den disciplinära myndigheten över folkskolans lärare — liksom i så fall även över fortsättningskolans lärare — bör överflyttas till högre myndighet och föreslå i sådant hänseende mellaninstansen. Härigenom skulle vinnas större enhetlighet vid behandlingen av disciplinmål, och anordningen skulle säkerligen hälsas med tillfredsställelse av de lokala skolmyndigheterna.

4. Mellaninstansens uppgift som distriktsstyrelse. I skolöverstyrelsens och domkapitlens åligganden ingår, bland annat, att verka för folkskoleväsendets ändamålsenliga utveckling. Vad angår skolöverstyrelsen åsyftas ingen ändring härutinnan. Därest nya mellaninstanser för folkskoleväsendet inrättas, kommer emellertid samma uppgift givetvis att åläggas dessa myndigheter, vilka sålunda vid sidan av och i samarbete med överstyrelsen få många viktiga uppgifter att fylla såsom distriktsstyrelser. Även om skoldistriktet efter genomförandet av den nya kommunindelningen i många avseenden kunna väntas bli mera skickade att ordna sitt skolväsen, föreligga nämligen så många uppgifter, som kräva samarbete mellan olika skoldistrikt och som måste bedömas ur mera allmänna synpunkter, att behov måste anses föreligga av ett sådant samordnande och ledande organ, som mellaninstansen kommer att utgöra.

Bland de uppgifter, som böra tillkomma mellaninstansen i egenskap av distriktsstyrelse, må nämnas främjandet av samarbetet mellan hem och skola samt anordnandet av upplysningskurser för föräldrar och av fortbildningskurser för lärare från flera skoldistrikt. Mellaninstansen bör också verka för användningen av film och radio i skolans undervisning, för främjandet av konsten i skolan samt för anordnande av idrottstävlingar, skolteater och underhållning med utnyttjande av gemensam organisation för flera skoldistrikt o. s. v.

Ett viktigt led i mellaninstansens skolbefrämjande verksamhet bör vidare vara att anordna sammankomster med representanter för skoldistriktet för att med dem överlägga om aktuella skolfrågor av olika slag. Detta kan äga

rum bland annat vid de tillfällen, då representanter för skolstyrelser och lärarkårer enligt vad som föreslås nedan i kapitel VII skola sammankomma för val av ledamöter i mellaninstansen. Härigenom skulle en önskvärd kontakt mellan skoldistriktet och mellaninstansen kunna vinnas. Likaså bör mellaninstansen söka skapa kontakt med de kommunala skolledarna, vilket lämpligen kan ske i samband med att dessa samlas till överlärarkollegium. Redan nu kalla en del folkskolinspektörer skolledarna inom inspektionsområdet till sammanträde för dryftande av pedagogiska, skolorganisatoriska och administrativa spörsmål, t. ex. med anledning av nyutkomna författningar o. a. Därvid dragas riktlinjer upp för handläggning av olika spörsmål för att om möjligt få till stånd enhetlig behandling av frågorna inom de olika skoldistriktet. Att sådana sammankomster ha en utomordentlig betydelse för skolan är uppenbart, och säkerligen komma uppgifter på detta område icke att saknas. Snarare har man anledning räkna med att desamma komma att öka i den mån skolväsendet utvecklas och större krav ställas på detsamma såväl ur undervisnings- och uppfostringssynpunkt som ur mera allmänna samhällssynpunkter.

I det föregående ha de sakkunniga angivit de uppgifter, som enligt de sakkunnigas mening böra anförtros mellaninstansen, och därvid nämnt bland annat de folkskoleärenden, som nu handläggas av domkapitlet. Bland dessa ärenden finnas emellertid vissa, som icke lämpligen böra överföras till mellaninstansen, nämligen frågor rörande förening av folkskollärartjänst med prästerlig befattning samt med klockar- och organisttjänst (folkskolestadgan §§ 26 och 27) och vidare besvärsmål.

Frågan, huruvida lärartjänst i folkskola må förenas med prästerlig befattning, bör sålunda enligt de sakkunnigas mening även efter en omorganisation av mellaninstansväsendet bero på domkapitlets prövning.

Beslut om förening av lärarbefattning med organist- eller klockarsyssla fattas nu av vederbörande församling. Beslutet skall dock underställas domkapitlet för prövning. Innan domkapitlet avgör ärendet, skall yttrande inhämtas från skolstyrelsen och folkskolinspektören. Motsätter sig skolstyrelsen eller folkskolinspektören tjänsteföreningen, skall domkapitlet med eget utlåtande översända ärendet till Kungl. Maj:t för avgörande.

Enligt 1942 års kyrkomusikerutrednings förslag till nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m. m. del II (stat. off. utr. 1946:50) skall bland annat församlings rätt att själv besluta om förening av folkskollärartjänst med organistbefattning upphöra. I stället föreslås, att rikets stift skola vara indelade i kyrkomusikerdistrikt, och att i varje sådant distrikt skall finnas en fast anställd kyrkomusiker, antingen å självständig kyrkomusikertjänst eller å kyrkomusiker-folkskole-tjänst. Detta förslag antogs i princip av riksdagen 1947. Folkskolinspektörernas befattning med förenade tjänster skulle därmed upphöra vad beträffar inrättandet av sådana

tjänster. Inspektören skall däremot yttra sig till domkapitlet över bland annat ansökningarna till ifrågavarande tjänster.

Intill den tidpunkt, då det nya förslaget kommer att tillämpas, bör enligt de sakkunnigas mening icke någon ändring av nu gällande bestämmelser vidtagas.

Till handläggningen av besvärsmål återkomma de sakkunniga i kapitel V.

Som sammanfattning av vad i det föregående anförts vilja de sakkunniga uttala, att på en ny mellaninstans synes böra ankomma

dels att handlägga samtliga folkskoleärenden, som nu ankomma på domkapitlet, utom vissa tjänsteföreningsärenden samt besvärsmål och till de lokala skolmyndigheterna decentraliserade ärenden,

dels att handlägga vissa från skolöverstyrelsen decentraliserade ärenden,

dels att vara huvudman för vissa övningslärare, skolkuratorer m. fl. samt för reservvikarier, allt i den mån dessa befattningshavare anställas för tjänstgöring inom mer än ett skoldistrikt,

dels att vara disciplinär myndighet för folk- och fortsättningskolans lärare,

dels ock att i viss utsträckning fungera som distriktsstyrelse.

Kapitel V.

Handläggningen av besvärsmål.

1. *Allmänna synpunkter.* De sakkunniga ha i det föregående som sin uppfattning framhållit, att en rationellare organisation av mellaninstanserna för folkskoleväsendet borde komma till stånd, samt därvid uttalat, att av en framtida ny mellaninstans borde handläggas bland annat huvuddelen av de folkskoleärenden, som nu handläggas av domkapitlen. Nämda mellaninstans skulle däremot icke pröva besvär över beslut av de lokala skolmyndigheterna. Då såsom närmare utvecklas i kapitel VI domkapitlens befattning med skolärenden vid en eventuell omorganisation av antydd art i stort sett skulle upphöra, aktualiseras frågan om i vilken ordning nyssnämnda besvärsmål, i den mån handläggningen av desamma nu ankommer på domkapitlen, skola prövas.

Vid bedömande härav må till en början framhållas, att folkskoleväsendet av ålder uppfattats som en församlingens angelägenhet. När besvärsförfarandet rörande beslut av församlingens organ reglerades — först genom 1815 års och därefter genom 1943 års sockenstämmoförordning — var det därför helt naturligt, att domkapitlet blev besvärsinstans såväl i mål, som rörde rent kyrkliga ärenden som ock i mål angående folkundervisningen. Därest nu ifrågavarande omorganisation av mellaninstanserna genomföres, kommer emellertid domkapitlet, som nyss framhållits, att praktiskt taget upphöra att fungera såsom överordnad skolmyndighet (tillsynsmyndighet). Härmed har uppenbarligen en sådan förändring av sakläget inträtt, att några bärande skäl ej längre föreligga att låta domkapitlet pröva besvär över beslut av lokal skolmyndighet. Enligt de sakkunnigas mening bör därför undersökas, huruvida icke en annan instansordning än den nuvarande bättre harmonierar med det ändrade läget.

2. *Innebörden av gällande bestämmelser angående besvär över beslut av lokal skolmyndighet samt kompetensfördelningen mellan besvärsmyndigheterna.* Enligt 1 § lagen om församlingsstyrelse (LFS) äger varje församling att själv, efter vad i lagen närmare bestämmes, vårda folk- och fortsättningsskolväsendet i församlingen. Beslut i dithörande frågor kunna alltefter ärendenas beskaffenhet fattas av antingen kyrkofullmäktige (kyrkostämman) eller skolråd och fortsättningsskolstyrelse. Kompetensfördelningen regleras av dels LFS (3, 5 och 41 §§), dels ock specialförfattningar, i första hand folkskolestadgan.

I lands- eller stadskommun, som sammanfaller med skoldistrikt (jfr § 6 folkskolestadgan) skall emellertid, där kommunalfullmäktige eller stadsfullmäktige finnas, folk- och fortsättningsskolväsendet utgöra en för (den borgerliga) kommunen gemensam angelägenhet, vilken kommunen såsom sådan har att vårda (se 1 § skolstyrelselagen). De kommunala organ, som i dylika fall handlägga skolfrågor, äro stads- eller kommunalfullmäktige och folkskolestyrelse. Kompetensfördelningen dem emellan har skett något annorlunda än beträffande kyrkofullmäktige och skolråd. Skolstyrelse skall t. ex. tillsätta ordinarie lärare.

Bestämmelser angående besvär över de lokala skolmyndigheternas beslut finnas dels i LFS och skolstyrelselagen, dels ock i specialförfattningar. Bestämmelserna innebära i huvudsak följande. Beslut av *fullmäktige* kunna överklagas på s. k. kommunala grunder: endast någon kommunal besvärgrund — t. ex. att beslutet ej tillkommit i laga ordning, står i strid med allmän lag eller författning etc. — kan med framgång åberopas. Rättelse kan vidare ej ernås på annat sätt, än att klandrade beslutet upphäves, varjämte i vissa fall målet kan visas åter till fullmäktige för ny behandling.

För besvärns anförande mot beslut av *skolstyrelse* (skolråd) i sådana mål eller ärenden, vilka styrelsen på grund av föreskrifter i särskilda författningar har att handlägga, gäller enligt 71 § LFS »vad i dessa författningar för varje fall finnes stadgat». Folkskolestadgan innehåller t. ex. bestämmelser om besvär över förslag till lärartjänst (§ 22) och över beslut om disciplinära åtgärder mot lärare (§§ 32 och 33). Genom besvären överflyttas (devolveras) hela ärendet till besvärmyndigheten, som inträder i den lokala skolmyndighetens alla prövningsbefogenheter. Det är med andra ord själva ärendet och ej, såsom fallet är vid besvär, som anföras på kommunala grunder, allenast frågan om överklagade beslutets laglighet som blir föremål för prövning. Besvären kunna enligt allmänna förvaltningsrättsliga regler icke blott föranleda beslutets upphävande utan även att positiv rättelse sker. Sålunda kan t. ex. upprättat förslag till lärartjänst ändras och prövning av besvär rörande lärares skiljande från befattningen resultera i en förklaring, att förseelserna endast förskyllt varning.

Beslut av skolstyrelse i andra frågor kunna däremot överklagas enbart på kommunala grunder. Så är exempelvis fallet beträffande beslut om tillsättning av skolsköterska (RÅ 1945 E 125), eller skolvaktmästare (RÅ 1943 E 14), entledigande av skolstäderska (RÅ 1941 E 71), antagande eller uppsägning av skolskjutsentreprenör (1939 E 66 och 1943 E 66), inköp av skolmateriel samt upplåtelse av skollokal till förening (RÅ 1940 ref. 19 och 1946 E 78; jfr 1944 S 407 och 408).

Beträffande åtskilliga frågor, som skolstyrelse enligt specialförfattning har att handlägga, saknas emellertid särskild besvärbestämmelse. Folkskolans avlöningsreglemente innehåller t. ex. ingen besvärbestämmelse, och de besvärbestämmelser, som finnas i folkskolestadgan, hänföra sig

endast till vissa slag av beslut. Avsaknaden av särskild besvärshöjning beträffande beslut, som avser i specialförfattning reglerad förvaltning, kan, såsom i det följande närmare påvisas, medföra viss tvekan, angående vilka besvärregler som skola tillämpas, då klagan rör beslut i dylik förvaltning.

Besvär över lokal myndighets beslut i skolfrågor skola anföras antingen hos länsstyrelsen eller hos domkapitlet. Beträffande *kompetensfördelningen* mellan dessa myndigheter stadgas i 68 § LFS, att besvär i mål som avses i 2 § k), l) och q) — d. v. s. mål om »folk- och fortsättningsskolundervisningen samt dithörande anstalter, däri inbegripet »skolbibliotek», tillsättande och avskedande av lärare vid folk- och småskolor samt upprättande och underhåll av församlingen tillhörigt folkbibliotek — ävensom mål rörande val av ledamöter och suppleanter i skolråd, fortsättningsskolstyrelse och biblioteksstyrelse samt mål rörande granskning av skolråds eller sådan styrelses räkenskaper skola prövas av domkapitlet. I »andra mål» ankommer prövningen på länsstyrelsen. Domkapitlet och länsstyrelsen skola emellertid »giva varandra del av besvärerna, när ärendet kan anses höra till gemensam handläggning». Nämnade uttryck har av rättspraxis tolkats så, att domkapitlet och länsstyrelsen i dylika fall avkunna gemensamt utslag (se t. ex. RÅ 1936 E 21). Kompetensfördelningen har således skett efter målens natur. Huruvida fullmäktige eller skolråd fattat beslutet i fråga saknar med andra ord betydelse.

Är skolväsendet en den borgerliga kommunens angelägenhet, prövas emellertid besvär över beslut av fullmäktige städse av länsstyrelsen. Angående fullföljd av talan mot beslut av skolstyrelse gäller enligt 19 § skolstyrelselagen »vad i lag eller författning finnes stadgat beträffande talan mot beslut av skolråd». Detta innebär, att domkapitlet har att pröva besvär över skolstyrelsebeslut under samma förutsättningar, som gälla i fråga om skolråds beslut. Att skolväsendet är en angelägenhet, som ankommer på den borgerliga kommunen, inverkar således ej här på instansordningen.

Beträffande talan i *högsta instans* gäller, att samtliga mål, som ej angå »skolväsendets ordnande» — sådana mål prövas och avgöras av Kungl. Maj:t i statsrådet, oavsett om beslut i ämnet fattats av fullmäktige eller skolstyrelse — prövas av regeringsrätten. Rör klagan beslut av domkapitlet eller skolöverstyrelsen med anledning av sökt fastställelse å skolmyndighets beslut (t. ex. angående förflyttning av lärare), skall regeringsrätten med eget utlåtande överlämna målet till avgörande av Kungl. Maj:t i statsrådet (3 § regeringsrättslagen samt RÅ 1944 E 48 och 74; jfr 1942 E 4). Samma procedur gäller, då klagan föres över förrättat val av (ordinarie) lärare och talan riktas emot det förslag, varå valet grundar sig (se t. ex. RÅ 1944 E 106). Rikta sig besvärerna enbart mot valet, avgöres däremot målet av regeringsrätten (se t. ex. RÅ 1939 E 211 och 1944 E 126).

Enligt lag den 15 maj 1903 utgör *folk- och fortsättningsskolväsendet i*

Stockholm med vissa undantag en för hela staden gemensam angelägenhet, vilken staden såsom kommun har att vårda. Skolväsendet handhaves av Stockholms folkskoledirektion, som härvid intager »enahanda ställning, som åt de i gällande förordning om kommunalstyrelse i Stockholm¹ omnämnda nämnder, var inom sitt område, finnes anvisad». För anförande av besvär mot beslut av någon stadens nämnd i sådana mål och ärenden, vilka nämnden »på grund av föreskrifter i särskilda författningar har att handlägga, gäller vad i dessa författningar för varje fall finnes stadgat» (68 § lagen om kommunalstyrelse i Stockholm). I övriga fall gälla de kommunala besvärsreglerna, vilket bl. a. innebär, att anförda besvär prövas av överståthållarämbetet.

Närmare bestämmelser angående undervisningens ordnande finnas i en särskild stadga den 22 juni 1923, som utgör en motsvarighet till folkskolestadgan. Till skillnad från den senare innehåller stadgan för Stockholm en allmän besvärsbestämmelse (§ 66), som föreskriver, att besvär över direktionens beslut må anföras hos Kungl. Maj:t i eklestiastikdepartementet. På grund härav prövas exempelvis besvär över beslut om tillsättning av icke-ordinarie lärartjänst i angivna ordning (jfr RÅ 1945 E 5). Även i de fall, där i stadgan särskild besvärsbestämmelse finnes (§ 5 mom. 4, som avser förordnande av inspektör eller överlärare, § 22 mom. 1, som avser förslag och val till ordinarie lärartjänst, samt § 32 mom. 3 och § 33 mom. 3, vilka avse disciplinära åtgärder mot lärare) skola besvär anföras hos Kungl. Maj:t i eklestiastikdepartementet.

Åtskilliga frågor, som folkskoledirektionen har att handlägga, äro ej reglerade i folkskolestadgan för Stockholm. Lärares löneförhållanden regleras t. ex. i folkskolans avlöningsreglemente; beträffande andra frågor saknas överhuvud bestämmelser i specialförfattning. Detta är fallet beträffande exempelvis tillsättning av andra befattningar än lärarbefattningar. Tvekan kan därför uppstå, huru besvär över beslut i förevarande ämnen skola bedömas (jfr Förvaltningsrättslig tidskrift 1938 s. 397 ff.). Enligt rättspraxis har 66 § i stadgan ansetts tillämplig, då besvären rört löneförmåner åt folkskolans lärare (RÅ 1920 E 25, 1933 E 40 och 1946 E 90), tillgodoräknande av tjänstgöring (RÅ 1939 ref. 46), tillstånd att kvarstå i tjänst (RÅ 1946 E 20; jfr 1938 E 69), förordnande å skolläkarbefattning (RÅ 1942 E 21) och anställande av skolbibliotekarie eller skolköterska (RÅ 1935 E 75 och 1937 E 149). Däremot har 68 § lagen om kommunalstyrelse ansetts tillämplig, då besvären rört exempelvis löneförmåner åt lärare vid högre folkskola (RÅ 1938 E 24).

3. *Kommunalbesvär och förvaltningsbesvär.* För bedömande av frågan om besvärsprövningens omfattning och därmed även instansordningen synes det nödvändigt att skilja på vad i det följande kallas *oreglerad förvalt-*

¹ Förordningen ersatt av lag den 15 juni 1935 om kommunalstyrelse i Stockholm.

ning och reglerad förvaltning. I fråga om den förra finnas inga andra begränsningar i den kommunala myndighetens handlingsfrihet, än som följer av kommunallagarnas bestämmelser. Då dessa i huvudsak endast tagit sikte på sättet för handläggningen av förekommande ärenden, har myndigheten principiellt möjlighet att besluta i dessa ärenden på sätt den finner lämpligt. Besvärsprövningen innefattar endast klandrade beslutets lagenlighet, ej dess lämplighet; prövningen kan endast utmyнна i klandrade beslutets upphävande, ej i positiv rättelse. Kommunmedlem är i och för sig, d. v. s. oberoende av om han beröres av beslutet, besvärberättigad. Icke-kommunmedlem är däremot, även om beslutet angår honom, ej besvärberättigad. Såsom exempel på oreglerad förvaltning kan nämnas tillsättning av skolvaktmästare, upplåtelse av skollokal till förening o. s. v. Beslut i dylika frågor fattas med stöd av den befogenhet, som enligt kommunallag tillkommer organet.

Betecknande för den *reglerade förvaltningen* är, att de materiella förutsättningarna för besluts fattande äro angivna i specialförfattning. Regleringen kan vara mer eller mindre långt driven. § 19 folkskolestadgan jämte anvisningar innehålla t. ex. detaljerade föreskrifter, efter vilka grunder förslag till lärartjänst skall upprättas, medan i § 23 allenast stadgas, att ordinarie lärare kan förflyttas till annan tjänst »när skolans bästa det kräver». Omfattningen av regleringen har emellertid icke annan betydelse, än att utrymmet för skönmässiga avgöranden är större ju mindre den föreliggande frågan regleras. Folkskolans avlöningsreglemente innehåller t. ex. utförliga bestämmelser om förutsättningarna för åtnjutande av där angivna löneförmåner, medan däremot § 33 folkskolestadgan endast innehåller de allmänna förutsättningar, under vilka disciplinära åtgärder få tillgripas. Lagstiftningen kan ock ha tagit sikte huvudsakligen på det förberedande förfarandet. Så är exempelvis fallet beträffande tillsättning av distriktsöverlärartjänst. När ärendet hunnit så långt, att förslag upprättats, äger skolstyrelsen inom förslaget utse den som styrelsen »prövar vara lämpligast». Beslutet i ärendet är ur besvärssynpunkt av samma natur som vilket kommunalt beslut som helst: endast dess laglighet kan prövas (jfr RÅ 1942 E 21).

Beslut i skolfrågor rörande reglerad förvaltning innefatta understundom myndighetsutövning i egentlig bemärkelse. Såsom exempel härpå må nämnas beslut om hämtning av skolbarn och förflyttning av lärare. Beslut av skolstyrelse i dylika frågor fattas — liksom exempelvis beslut av hälsovårdsnämnd att utdöma lägenhet — i kraft av den myndighet (maktbefogenhet) författningen tillerkänt organet. Därigenom bestämmes med tillämpning av vederbörande författning vad den enskilde har att rätta sig efter. Men tillämpningen kan ock resultera i beslut av annan natur. Beslut av folkskolestyrelse att avslå ansökan av lärare om uppflyttning i löne-

klass är t. ex. endast resultat av att lärarnas löneförhållanden blivit föremål för lagstiftning.

Regleringen skulle bli ineffektiv, om ej positiv rättelse kunde ske. Med hänsyn till att kommunalbesvären icke möjliggöra detta måste en särskild besvärshandläggning införas. I första hand innebär därför denna, att besvärshandläggning erhållit av regleringen betingade utökade befogenheter. Regleringen kan sägas innebära, att verksamheten övergått från att ha varit fri — icke blott i den bemärkelsen, att kommunen ägt underlåta utöva verksamheten utan även därutinnan, att kommunen ägt ordna verksamheten på sätt den funnit lämpligt — till att bli obligatorisk och bunden.

Såsom tidigare antytts innehåller emellertid den författning, varpå en lokal skolmyndighet stöder sig vid meddelande av beslut angående en specialförfattning reglerade förhållanden, ej alltid besvärshandläggning. En strikt tolkning av 71 § LFS — som med hänsyn till stadgandet i 19 § skolstyrelselagen även är tillämplig, då beslut fattas av skolstyrelse — leder otvivelaktigt till att kommunallagarnas besvärshandläggningar i dylika fall äro tillämpliga även beträffande den reglerade förvaltningen. Detta innebär bl. a., att en lärare, som är bosatt i grannkommunen och således ej medlem av skolkommunen, saknar besvärshandläggning i fråga om beslut, som röra honom (t. ex. beslut angående entledigande på grund av sjukdom). Vidare kan, därest anförda besvär upptagas till prövning, rättelse i egentlig mening ej ske. Besvärshandläggningen kan endast utmynna i klandrade beslutets upphävande.

En dylik ordning är enligt de sakkunnigas mening ej tillfredsställande. Genom rättspraxis har visserligen de menliga verkningarna av nämnda förhållande i viss mån mildrats. Klagande behöver således i allmänhet ej styrka sitt medlemskap av kommunen; göres ej invändning angående hans behörighet att föra talan, upptagas besvären till prövning, oaktat det måhända av handlingarna framgått, att han är bosatt inom annan kommun. Med hänsyn till stadgandet i 6 § 5 punkten 1937 års landshövdinginstruktion — enligt vilken länsstyrelsen har att handhava den administrativa rättskipningen i tvister om »folkskolläraernas lönerättigheter» — har vidare positiv rättelse kunnat ske i lärarlönemål. Om specialförfattningen förutsätter, att viss fråga kan avgöras på lämplighetsgrunder, såsom fallet är exempelvis beträffande plats för skolhus, har slutligen beslut av skolstyrelse i ämnet kunnat upphävas på sådan grund (jfr RÅ 1939 E 63 och 1942 E 60). Avsaknaden i specialförfattning av besvärshandläggning har emellertid, såsom naturligt är, medfört viss osäkerhet angående vad besvärshandläggningen skall omfatta. I mål om entledigande av lärare på grund av sjukdom har sålunda förekommit, att domkapitlet endast prövat, huruvida skolstyrelsens beslut tillkommit i laga ordning och ej, såsom rätteligen bort ske, själva sakfrågan: om läraren på grund av sjukdom var för framtiden oförmögen till tjänstgöring (jfr RÅ 1945 E 16, 67 och 104).

Avsikten med en reglering i specialförfattning av förvaltning, som ankommer på lokal skolmyndighet, måste uppenbarligen vara, att givna bestämmelser i ämnet skola efterlevas. Då, såsom framgår av vad tidigare anförts, kommunalbesvär ej alltid är ett tillräckligt effektivt medel att i det konkreta fallet bringa sakläget i överensstämmelse med vad författningen påbjuder, böra andra rättsmedel stå till buds. Under alla förhållanden böra i laga ordning anförda besvär av den, som beslutet rör, upptagas till prövning. Vidare bör prövningen kunna resultera i positiv rättelse, icke blott då givna bestämmelser i ämnet åsidosatts utan även då skolmyndighetens diskretionära prövning lett till ett oriktigt resultat. Förutsättningen härför är emellertid, att specialförfattningen innehåller besvärshästämme, som är tillämplig på beslutet i fråga. Detta innebär icke, att rättelse på skälighets- eller lämplighetsgrund alltid kan ske. Därest skolstyrelse uttryckligen tillerkänts befogenhet att handla efter lämpligheten (jfr folkskolestadgan § 8 c), kan besvärshästämme ej omfatta, huruvida styrelsen rätt begagnat sig av sitt fria skön. Men om författningen anger, att vissa normer, vilkas bedömande förutsätter ett ställningstagande till lämplighetsfrågor, skola vara vägledande (t. ex. beträffande förordnande på icke-ordinarie lärartjänst), skola dessa frågor prövas.

De sakkunniga ha således kommit till den uppfattningen, att författning som reglerar skolförhållanden bör innehålla besvärshästämme i fråga om sådana beslut, beträffande vilka det ur allmän skolsynpunkt synes önskvärt, att prövningen kan ske på andra än kommunala grunder. För att få klarhet härutinnan måste en översyn av gällande författningar företagas. Genom en dylik utredning blir det möjligt att få fram två huvudtyper av besvär, dels sådana, som skola bedömas enligt kommunallagarnas besvärshästämme, *kommunalbesvär*, dels sådana, beträffande vilka skola gälla allmänna förvaltningsrättsliga regler, *förvaltningsbesvär*. Avgörande för frågan, huruvida beslut av lokal skolmyndighet kan angripas medelst förvaltningsbesvär, skulle därför vara om i vederbörande specialförfattning intagen besvärshästämme äger tillämpning på beslutet. I övriga fall skulle kommunalbesvärshästämme vara tillämpliga. Med denna uppdelning erhåller man en fast utgångspunkt för bedömande av vilken myndighet som lämpligen bör pröva de olika besvärshästämme.

4. *Förslag till instansordning*. Såsom tidigare framhållits har domkapitlet enligt gällande lagstiftning att pröva besvär över beslut, som avse såväl oreglerad förvaltning (kommunalbesvär) som reglerad förvaltning (förvaltningsbesvär). Beslut av det förra slaget äro principiellt icke av annorlunda beskaffenhet än de beslut, som kommunalt organ eljest fattat rörande förvaltning, som regleras av enbart kommunallag, t. ex. val av kommunalkamrer, entledigande av skrivbiträde, antagande av entreprenör för bygge o. s. v. Besvär över dylika beslut prövas av länsstyrelsen. Ur denna synpunkt synes det lämpligt, att handläggningen av besvärshästämme avseen-

de oregerad skolförvaltning, vilken nu ankommer på domkapitlen, överflyttas till länsstyrelserna. Länsstyrelse skulle sålunda pröva besvär rörande t. ex. tillsättning av skolvaktmästare, val av ledamöter i skolstyrelse, granskning av skolstyrelses räkenskaper, upplåtelse av lokal till icke-skoländamål o. s. v. Å andra sidan kan man ej bortse från att dylika mål ofta kunna ha sådant samband med mål, som röra reglerad förvaltning, att samma myndighet bör pröva båda slagen av besvär. Om t. ex. skolöverstyrelsen har att pröva mål om förslag till lärartjänst, kan det därför i vart fall förtjäna övervägas, huruvida icke överstyrelsen jämväl bör pröva besvär över själva valet; och i mål, där tvisten rör sättet för anordnande av skolskjutsar (jfr RÅ 1942 E 36), kan t. ex. utgången återverka på skolväsendets organisation.

Innan de sakkunniga närmare gå in på frågan om instansordningen beträffande kommunalbesvär, synes det därför lämpligt att först behandla förvaltningsbesvär. Frågan gäller med andra ord, vilken myndighet som lämpligen bör pröva mål rörande i specialförfattning reglerad förvaltning, vilka nu tillhöra domkapitels handläggning. Härvid må till en början framhållas, att frågan om vidtagande av disciplinär åtgärd mot lärare enligt de sakkunniga ej skulle ankomma på lokal skolmyndighet utan på en eventuell ny mellaninstans. Besvär över dennas beslut förutsättas skola prövas av skolöverstyrelsen. Av övriga förvaltningsbesvär, som nu prövas av domkapitel, må nämnas besvär angående upprättande av förslag till lärartjänst samt entledigande av lärare på grund av sjukdom.

Enligt § 22 folkskolestadgan kunna besvär över förslag till lärartjänst anföras först sedan valet skett. Besvär kunna ock anföras enbart över valet. I båda fallen prövas besvär av domkapitlet. Om domkapitlet ej vidare skall handlägga dessa typer av mål, synes det uppenbart, att besvär över upprättat förslag böra prövas av skolöverstyrelsen. Däremot tarvar såväl frågan om ordningen för anförande av dylika besvär som frågan om vilken myndighet, som bör pröva besvär över själva valet, närmare övervägande. Besvär av det senare slaget äro att betrakta såsom rent kommunala. Skall länsstyrelsen pröva dem, kunna två parallella besvärsmål uppkomma; det ena över förslaget och det andra över själva valet. Om länsstyrelsen övertager domkapitlets roll såsom kommunal besvärsmyndighet, kan det — med hänsyn till att valbesvär äga aktualitet endast om förslaget står sig — ifrågasättas, huruvida icke besvär över förslaget böra anföras, innan val skett, och valet äga rum först sedan förslaget vunnit laga kraft. En dylik ordning medför emellertid, att skolstyrelse blir nödsakad hålla två sammanträden i samma ärende, ett för upprättande av förslag och — sedan detta vunnit laga kraft — ett för förrättande av val. Tillsättningsförfarandet måste därför draga ut på tiden, vilket naturligen är förenat med ej oväsentliga olägenheter. För att möjliggöra val samma dag som förslag upprättats kan ettdera av följande alternativ väljas: det

ena, att gällande ordning bibehålles med allenast den ändringen, att domkapitlet ersättes med skolöverstyrelsen, som alltså har att pröva jämväl besvär över valet, och det *andra*, att val sker samtidigt med förslaget upp- rättande men med förbehåll, att förslaget vinner laga kraft. Då de sakkunniga — av skäl som i det följande närmare komma att utvecklas — stannat för att låta länsstyrelsen pröva kommunalbesvär och anledning ej finnes att beträffande val av ordinarie lärare göra undantag från denna regel, förordas det senare alternativet. Detta innebär, att förrättat val automatiskt blir utan rättsverkningar, därest förslaget upphäves eller på ett eller annat sätt ändras. Länsstyrelsen behöver vidare befatta sig endast med frågor, som hänföra sig till själva valförrättningen (sättet för kallelse, jävsfrågor, omröstningsförfarandet o. s. v.). Lämpligen bör emellertid länsstyrelsen, innan besvären avgöras, förvissa sig om att förslaget vunnit laga kraft. Däremot behöver skolöverstyrelsen ej söka kontakt med länsstyrelsen för att få klarhet i frågan om själva valet överklagats eller icke.

Enligt 1935 års kungörelse om skyldighet för lärare att underkasta sig läkarundersökning skall skolöverstyrelsen, sedan läraren undersökts, »föreslå erforderliga åtgärder för meddelande av ledighet eller avsked». Besvär över beslut av skolstyrelse i ämnet anföras hos domkapitlet, som har att i sak pröva om läraren är för framtiden oförmögen till tjänstgöring. Talan mot domkapitlets beslut fullföljes i regeringsrätten. Skolöverstyrelsen kan i detta fall näppeligen övertaga domkapitlets funktion som besvärsmyndighet, då överstyrelsen redan genom sin rekommendation fattat ståndpunkt i sakfrågan. Spörsmålet synes böra lösas antingen så, att sakprövning äger rum på besvär över skolöverstyrelsens beslut att rekommendera viss åtgärd, och att i besvär över skolstyrelsens beslut endast kunna åberopas kommunala grunder, eller ock så, att beslutanderätten i frågor om lärares entledigande på grund av sjukdom överflyttas från skolstyrelsen till skolöverstyrelsen. Det senare alternativet synes vara att förordas. Då disciplinärenden enligt vad de sakkunniga förut anført synas böra överflyttas till den nya mellaninstansen, innebär ju detta alternativ endast en fullföljd av den linje, varpå de sakkunniga redan slagit in. Mål av förevarande beskaffenhet röra enskilds rätt i hög grad, varför det bör eftersträvas att prövningen anförtras åt myndighet, som är särskilt väl skickad för uppgiften. Ur denna synpunkt bör klagan över skolöverstyrelsens beslut föras hos regeringsrätten. För att möjliggöra denna instansordning måste regeringsrättslagen ändras. I detta sammanhang må framhållas, att mål om disciplinära åtgärder mot lärare under alla förhållanden — d. v. s. även sedan beslutanderätten i sådana ärenden överflyttats till en ny mellaninstans — skola i högsta instans prövas och avgöras av regeringsrätten (se regeringsrättslagen 2 § 17 punkten).

Besvär över beslut av lokal skolmyndighet i frågor, som avse i special-

författning reglerad förvaltning, böra, i den mån prövningen nu ankommer på domkapitlet, med hänsyn till målens beskaffenhet prövas av skolöverstyrelsen. Såsom exempel på dylika mål må nämnas besvär rörande beslut om tjänstgöringsbetyg åt lärare, förordnande av icke-ordinarie lärare samt beslut att avslå ansökan om befrielse från skolgång m. m.

Huruvida besvär över beslut av skolöverstyrelsen i förevarande mål skola prövas av regeringsrätten eller av Kungl. Maj:t i statsrådet är i första hand beroende av, om den lokala skolmyndighetens beslut är att betrakta såsom »beslut av — — — kommun, menighet eller deras representationer» (2 § 2 punkten regeringsrättslagen). Är så fallet, tillhör målet regeringsrättens prövning, eljest skola besvären prövas av Kungl. Maj:t i statsrådet. Enligt rättspraxis prövas besvär angående tjänstgöringsbetyg åt lärare av Kungl. Maj:t i statsrådet, medan besvär angående tillsättning av extra ordinarie lärare — så länge klagan över domkapitlets utslag i målet kunde föras (jfr § 25 folkskolestadgan) — prövades av regeringsrätten; till dess handläggning hör emellertid fortfarande mål om exempelvis entledigande av lärare på grund av sjukdom. Viss osäkerhet råder sålunda på detta område (jfr protokoll, fört vid sammanträde med regeringsrättens ledamöter den 18 juni 1912). De sakkunniga ha funnit det önskvärt med klara bestämmelser i nu berörda avseende och ha därför velat föra fram frågan, på det att den vid kommande lagstiftningsarbete må uppmärksammas.

Av vad ovan anförts framgår, att de sakkunniga kommit till den uppfattningen, att skolöverstyrelsen bör pröva sådana förvaltningsbesvär, som nu tillhöra domkapitlets handläggning. Lämpligheten av att anförtro prövningen av kommunalbesvär åt skolöverstyrelsen kan däremot ifrågasättas. Något principiellt hinder härför möter dock icke. I detta hänseende må framhållas, att medicinalstyrelsen prövar besvär över beslut av sjukhusdirektion, oaktat i vissa fall prövningen endast kan avse, huruvida beslutet tillkommit i laga ordning (12 § sjukhuslagen den 20 december 1940; jfr kungl. proposition 1928:101 s. 50 och 1940:89 s. 66). Skolöverstyrelsen torde vidare, med hänsyn till den juridiska expertis, som finnes därstädes och som eventuellt kan förstärkas, i och för sig ej ha mindre möjligheter att pröva kommunala besvärsmål än domkapitlet. Vad som talar mot att låta skolöverstyrelsen fungera som kommunal besvärinstans är emellertid, att överstyrelsen är en specialmyndighet för prövning i materiellt hänseende av skolfrågor och aldrig tidigare prövat kommunala besvärsmål. Allmänheten kan lätt få den uppfattningen, att prövningen omfattar icke blott klandrade beslutets laglighet utan även dess lämplighet. Därest skolöverstyrelsen skulle fungera som kommunal besvärmyndighet, måste vidare LFS bli föremål för en genomgripande omarbetning. Vidare skulle prövning av kommunalbesvär ankomma på ej mindre än tre olika myndigheter: länsstyrelsen, domkapitlet (i kyrkliga frågor) och skolöverstyrelsen.

Olägenheterna härav äro uppenbara, särskilt som redan nu kompetenskonflikter mellan domkapitlet och länsstyrelsen ej äro ovanliga.

De sakkunniga ha därför kommit till det resultatet, att länsstyrelsen bör övertaga domkapitlets funktion som kommunal besvärinstans. Länsstyrelsen skall ju fortfarande fungera såsom sådan i vissa skolfrågor och äger den erfarenhet, som erfordras vid prövning av kommunala besvärsmål. Enhetligheten främjas också, om länsstyrelsen och ej skolöverstyrelsen anförtros denna uppgift. Därest i vederbörande specialförfattning angives, vilka mål som skola prövas av skolöverstyrelsen, behöver vidare någon kompetenskonflikt ej uppkomma mellan nämnda myndigheter, förutsatt att bestämmelserna i ämnet utformas med önskvärd tydlighet.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen angående besvär över beslut av Stockholms folkskoledirektion prövas dylika besvär av Kungl. Maj:t, försåvitt 66 § folkskolestadgan för Stockholm är tillämplig. Besvären kunna avse såväl reglerad som oreglerad förvaltning. Är nämnda stadgande ej tillämpligt, prövas besvär över direktionens beslut av överståthållarämbetet. Enligt de sakkunnigas uppfattning finnes, därest här framlagda förslag angående handläggning av besvärsmål genomföras, ingen anledning att låta folkskoledirektionen intaga en särställning. Direktionen bör i besvärshänseende likställas med lokal skolmyndighet i rikets övrigt skoldistrikt. Besvär över dess beslut böra därför, alltefter målets beskaffenhet, prövas av skolöverstyrelsen eller överståthållarämbetet.

5. *Riktlinjer för den lagtekniska lösningen.* Huruledes frågan om domkapitlens avkoppling från handläggning av besvärsmål i olika skolfrågor lagtekniskt skall lösas, är beroende av åtskilliga faktorer. Genom att skolväsendet i flertalet fall är och efter planerade kommunsammanslagningar i än större utsträckning kommer att bli en den borgerliga kommunens angelägenhet kan för det första ifrågasättas, huruvida icke folkskolestadgan — som nu bygger på att skolväsendet är en den kyrkliga kommunens angelägenhet — bör omarbetas med utgångspunkt från att den borgerliga kommunen handhar skolväsendet. I stadgan synes därvid kunna inrymmas huvudparten av de bestämmelser, som nu återfinnas i skolstyrelselagen, vilken lag skulle upphöra att gälla. Stadgan skulle också innehålla bestämmelser om skoldistrikts skyldigheter beträffande exempelvis tjänstebostad åt lärare och om de maktbefogenheter, som stå distriktet till buds för uppfyllande av sina plikter. Med hänsyn härtill får stadgan lags natur. Vad som skall stå i stadgan eller — för att använda en mera adekvat benämning — folkskolelagen och vad som skall regleras i specialförfattning är naturligen ej lätt att avgöra. En översyn av författningarna på området synes erforderlig för att man skall kunna taga ställning till denna fråga.

Nedan angivna huvudlinjer torde dock kunna följas. I vederbörande specialförfattning intages besvärshänseende i fråga om beslut av skolstyrelse

rörande därstädes reglerad förvaltning. I folkskolelagen göres — efter förebild av 71 § LFS — beträffande besvär över dylika beslut hänvisning till vad i specialförfattning finnes stadgat, men därjämte föreskrives, att beträffande beslut i övriga frågor kommunalbesvär må anföras.

Genom en dylik lagstiftning skulle det bliva möjligt att ur LFS utgallra allt som rör folk- och fortsättningsskolväsendet. Lagen bleve därigenom en renodlad lag om församlingsstyrelse. Skulle övergångsvis i vissa församlingar folkskoleväsendet vara en den kyrkliga kommunens angelägenhet, synes regleringen härav kunna ske i en speciallag, som, när skolväsendet i allo övergått till de borgerliga kommunerna, skulle upphöra att gälla.

En lagstiftning efter här skisserade riktlinjer är naturligen förenad med mycket tidskrävande arbete. Med hänsyn till önskvärdheten av att genomförandet av en mellaninstansreform icke fördröjes av ett vidlyftigt lagstiftningsarbete uppstår frågan, om den i förevarande kapitel föreslagna besvärordningen utan större svårigheter kan genomföras inom ramen för gällande lagar och författningar. Såvitt de sakkunniga kunnat utröna låter detta sig göra. En sådan lösning är väl att betrakta såsom en etapp på vägen mot en fullständig reglering av besvärshållandena inom skolväsendet men har den fördelen med sig, att värdefull erfarenhet vinnes för det slutliga lagstiftningsarbetet.

Som sammanfattning av det anförda vilja de sakkunniga uttala, att skolöverstyrelsen och länsstyrelserna (överståthållarämbetet) — under förutsättning av en omorganisation av mellaninstansväsendet — böra inträda som besvärinstanser för folkskoleväsendet i huvudsaklig överensstämmelse med ovan angivna riktlinjer.

Kapitel VI.

Förslag om ny mellaninstans.

De sakkunniga ha i det föregående uttalat, att en framtida mellaninstans bör handlägga icke blott huvuddelen av de ärenden i fråga om folkskoleväsendet, som nu ankomma på domkapitlen — med den inskränkning, som kan komma att föranledas därav, att det befinnes lämpligt att överlåta beslutanderätten i vissa frågor till de lokala skolmyndigheterna — utan därutöver jämväl vissa från skolöverstyrelsen decentraliserade ärenden samt vissa nya betydelsefulla arbetsuppgifter av pedagogisk, administrativ och organisatorisk natur. Enligt de sakkunnigas mening kan icke någon av de nuvarande mellaninstanserna övertaga dessa uppgifter och befogenheter. De sakkunniga vilja i korthet motivera denna sin ståndpunkt.

Domkapitlen ha inom ramen för sina möjligheter utfört ett för folkskolan gagnande arbete, och de sakkunnigas ställningstagande till frågan om domkapitlens befattning med skolärenden innebär icke något underkännande av det sätt, varpå domkapitlen fullgjort sina åligganden. De sakkunniga ha emellertid kommit till den uppfattningen, att med den utveckling folkskoleväsendet nu nått och med de krav, som böra ställas på en ny mellaninstans, denna måste erhålla en helt ny struktur, varför en tillfredsställande lösning av mellaninstansfrågan icke kan vinnas varken genom domkapitlens bibehållande som mellaninstans i deras nuvarande utformning eller genom en omorganisation av domkapitlen. En omständighet, som vid de sakkunnigas ståndpunktstagande tillmätts stor vikt, är att flertalet stift äro för stora för att *en* mellaninstans inom dessa områden skall vara tillräcklig för att fullgöra de uppgifter, som enligt de sakkunnigas mening böra tillkomma mellaninstansen.

I olika sammanhang har den tanken framförts, att *länsstyrelserna* skulle kunna övertaga domkapitlens uppgifter i fråga om folkskoleväsendet. Redan nu ha länsstyrelserna att taga viss befattning med frågor rörande folkskoleväsendet och härutinnan bör, som i annat sammanhang anförts, icke ske någon ändring. De sakkunnigas förslag i kapitel V om ändrad besvärsgång medför emellertid, att länsstyrelserna komma att tillföras ett fåtal nya besvärsårenden. Någon annan utvidgning av länsstyrelsernas befattning med folkskoleväsendet torde emellertid icke kunna komma ifråga.

Med sin nuvarande sammansättning och organisation sakna dessa myndigheter nämligen förutsättningar att handlägga frågor av pedagogisk natur. Det skulle också möta stora svårigheter att genom en omorganisation göra länsstyrelserna lämpade att fullgöra de åligganden, som avses komma att åvila mellaninstanserna.

Det har också ifrågasatts, att *folkskolinspektionen* utan större förändringar skulle kunna utgöra mellaninstans för folkskoleväsendet. Denna tanke upptogs till ingående granskning av domkapitelskommittén i dess år 1918 avlämnade betänkande. Kommittén avvisade emellertid nämnda tanke av huvudsakligen följande skäl. Folkskolinspektionen skulle icke kunna självständigt hävda ställningen som mellaninstans. En önskvärd decentralisering skulle icke kunna genomföras. Det vore olämpligt, att det kontrollerande och rådgivande organet också bleve styrande. Vidare kunde folkskolinspektörerna i förhållande till de lokala styrelserna i vissa ärenden komma att intaga ställningen som part. De skäl, som anfördes av domkapitelskommittén, synas de sakkunniga i huvudsak alltjämt äga giltighet. Dessutom må framhållas, att det icke lämpligen synes böra ifrågakomma att åt *en* person överlåta avgörandet av de ofta grannliga och vanskliga disciplinmål, som avses skola ankomma på den nya mellaninstansen.

Med vad nu anförts ha de sakkunniga velat styrka sin inledningsvis i detta kapitel hävdade ståndpunkt, att ingen av de nuvarande mellaninstanserna lämpligen kan övertaga de uppgifter och befogenheter, som de sakkunniga vilja tilldela den nya mellaninstansen. En helt ny sådan instans torde därför böra inrättas. Vid övervägandet av frågan om hur denna nya myndighet bör vara organiserad ha de sakkunniga till granskning upptagit — ehuru icke slutligt stannat för — den gamla tanken, att man genom tillskapandet av *länskretsstyrelser* skulle kunna erhålla lämpliga mellaninstanser. Som enbart administrativ enhet för folkskoleväsendet skulle länen ur vissa synpunkter vara lämpliga. Härvid är emellertid att märka, att en mellaninstans icke kan fungera enbart som administrativ förvaltningsmyndighet. Den måste vid ställningstagandet till olika spörsmål även låta de pedagogiska synpunkterna komma till sin rätt. Så som den svenska skolorganisationen är uppbyggd, blir nämligen nära nog varje administrativ eller organisatorisk fråga även en pedagogisk. Så kunna t. ex. organisations- och skolbyggnadsfrågor, frågor om skolskjutsar och inackorderingsanordningar till övervägande delen synas vara av administrativ natur, men vid avgörandet av desamma måste även pedagogiska synpunkter i hög grad få göra sig gällande. Överhuvudtaget torde det finnas få frågor, vilka avsetts skola tillkomma mellaninstansen, som icke ha pedagogisk anknytning. Det kan i detta sammanhang även nämnas, att ett av skälen till den senaste omorganisationen av domkapitlen var, att man

ville tillföra domkapiteln pedagogisk sakkunskap genom särskilda representanter för folkundervisningen. Även om det, som nyss nämnts, skulle vara tänkbart att låta länen utgöra administrativa enheter för folkskoleväsendet, måste därför med hänsyn till det nu sagda en sådan anordning bedömas även ur pedagogisk synpunkt.

I de förslag till länskretsstyrelser, som tidigare framkommit, har man tänkt sig, att folkskolinspektörerna på ett eller annat sätt skulle anknytas till nämnda styrelser. Genomförandet av en sådan organisation skulle dock medföra, att många inspektörer komme att delta i åtminstone två, i vissa fall tre kretsstyrelsers arbete, beroende på att inspektionsområdenas gränser icke sammanfalla med länsgränserna. Endast i ett fall sammanfaller inspektionsområdet med länet, nämligen i Blekinge, och i ett fall är inspektionsområdet större än länet, nämligen beträffande Gotland. Övriga län omfatta två eller flera inspektionsområden. Vissa län omfatta såväl hela inspektionsområden som delar av sådana områden. Självfallet skulle inspektionsområdena genom vissa justeringar i större utsträckning än nu kunna bringas att sammanfalla med länen, men antalet inspektörer i varje länskretsstyrelse skulle dock icke komma att understiga i medeltal tre.

Dessa olägenheter kunna givetvis undvikas genom att till varje länskretsstyrelse direkt anknytes endast *en* folkskolinspektör, medan övriga inspektörer inom området stå utanför styrelsen. Lämpligheten av en sådan anordning kan emellertid ifrågasättas. Den skulle få till följd en icke önskvärd uppdelning av inspektörerna i olika kategorier med delvis skiftande arbetsuppgifter. Därtill kommer, att ett stort antal inspektörer liksom hittills endast genom skriftliga yttranden skulle kunna delgiva länskretsstyrelsen sin mening i frågor tillhörande deras områden. Man skulle då icke vinna vad de sakkunniga avse, nämligen en behandling av ärendena, som grundar sig på styrelsens egen kännedom om förhållandena. Alldeles otänkbart är också att nedbringa antalet folkskolinspektörer till en för varje län.

Mot länen såsom område för en mellaninstans talar också deras storlek. De skulle komma att omfatta i medeltal drygt 1 000 läraravdelningar, i vissa fall omkring 1 500. Det skulle därför möta stora svårigheter för länskretsstyrelserna att förskaffa sig den kännedom om skolväsendet, som är en nödvändig förutsättning för mellaninstansens verksamhet. En väntad stegring av antalet läraravdelningar skulle komma att öka dessa svårigheter. Den positiva uppgiften att verka för skolväsendets ändamålsenliga utveckling skulle icke tillfredsställande kunna fullföljas.

Med vad nu anförts ha de sakkunniga velat visa, att varken de nuvarande mellaninstanserna eller en nyinrättad länskretsstyrelse lämpligen kan övertaga de uppgifter och befogenheter, som enligt de sakkunnigas mening böra tillkomma den nya mellaninstansen.

I anslutning till det nu anförda ha de sakkunniga ingående diskuterat frågan om storleken av de nya mellaninstansernas verksamhetsområden. De sakkunniga ha nämligen funnit det vara synnerligen angeläget, att dessa områden erhålla en med hänsyn till mellaninstansens uppgifter väl avpassad storlek. För stora områden skulle omöjliggöra uppnåendet av önskvärd kontakt mellan mellaninstansen och vederbörande lokala skolstyrelser samt lärare och målsmän. Därigenom skulle också ett på ingående kännedom om förhållandena i områdets olika delar grundat samarbete försvåras. Med hänsyn såväl härtill som till den framtida utbyggnaden av folkskolan synes det vara av avgörande betydelse, att mellaninstansens verksamhetsområde begränsas till mindre enheter än stiftet och flertalet län. De sakkunniga ha vid sina överväganden funnit, att mellaninstansområdena lämpligen böra vara av samma storlek som de nuvarande inspektionsområdena. Erfarenheterna av den år 1920 genomförda indelningen i inspektionsområden ha visat, att nämnda indelning i stort sett varit väl avvägd jämväl med hänsyn till möjligheten att vinna den personliga kontakt och åstadkomma det samarbete, som ovan berörts. Redan detta förhållande anse de sakkunniga tala för att de nuvarande inspektionsområdena, med de gränsjusteringar, som kunna befinnas erforderliga, böra utgöra förvaltningsenheter för folkskoleväsendet.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga erinra om att folkskolinspektionen genom de senaste årens kraftiga ansvällning av folkskoleväsendets statliga administration kommit att bli allt för tyngd av expeditionsgöromål till förfång för det pedagogiska arbetet. Dessa olägenheter måste avhjälpas oberoende av frågan om folkskolinspektionens ställning till mellaninstansen, och de sakkunniga ha i annat sammanhang föreslagit vissa åtgärder i detta syfte. Vid sitt ställningstagande till här berörda båda frågor, nämligen behovet dels av en ny mellaninstans med lekmannainslag, dels ock av en förstärkning av den statliga folkskolinspektionen, ha de sakkunniga kommit till den uppfattningen, att den lämpligaste lösningen av båda frågorna vinnes genom en kombination av mellaninstansen och folkskolinspektionen. De sakkunniga anse sålunda, att mellaninstansens och folkskolinspektionens verksamhetsområden böra sammanfalla, och att vissa av folkskolinspektionens och mellaninstansens uppgifter böra samordnas. Med en sådan anordning skulle vinnas enhetlighet beträffande folkskoleväsendets ledning samt en lämplig arbetsorganisation. En avsevärd vinst skulle också vara, att mellaninstansen och folkskolinspektionen kunde använda samma kansli. De sakkunniga räkna nämligen med att folkskolinspektionens kansli efter den förstärkning, som under alla omständigheter måste vidtagas, skulle kunna fylla även mellaninstansens behov av kanslihjälp.

De sakkunniga ha vid denna lösning av mellaninstansfrågan tänkt sig, att folkskolinspektören vid sidan av sin övriga verksamhet skulle vara

föredragande och verkställande organ för mellaninstansen och att för mellaninstansen och folkskolinspektionen skulle anställas lämplig person att biträda med de expeditionella göromålen. Denne skulle också kunna tjänstgöra som mellaninstansens sekreterare. Genom en sådan anordning skulle vinnas en avsevärd förenkling av ärendenas behandling, och möjlighet skapas för en god samordning av verksamhetens olika grenar. Med folkskolinspektören som kontaktman för det direkta samarbetet med skolstyrelser och lärare finge mellaninstansen också de gynnsammaste möjligheterna att göra en insats för folkskoleväsendets ändamålsenliga utveckling.

Den nya mellaninstansens ställning som dirigerande organ vid sidan av dess uppgifter av mera formell natur bör enligt de sakkunnigas mening markeras redan i namnet. Det synes icke uteslutet, att mellaninstansen i en framtid kan få sig anförtrodd vidgade uppgifter och måhända kan komma att fungera som mellaninstans även för andra skolformer inom skolområdet. De sakkunniga anse därför, att mellaninstansen bör benämnas *skoldirektion* och området för dess verksamhet *skoldirektionsområde*. I anslutning härtill vore det enligt de sakkunnigas mening lämpligt, att titeln folkskolinspektör utbyttes mot titeln *statens skoldirektör*, som bättre torde motsvara folkskolinspektörens uppgift som verkställande organ för mellaninstansen.

Vid utformandet av ovanstående förslag ha de sakkunniga varit fullt medvetna om att en framtida mera väsentlig förändring av folkskolans organisation och en ändrad organisation av de lokala skolstyrelserna kan komma att inverka på mellaninstansen och dess organisation. Det synes emellertid för närvarande vara ovisst, när ifrågavarande förändringar kunna bli genomförda. Mycket starka skäl tala dock för att av de sakkunniga föreslagna åtgärder, såsom förstärkning av folkskolinspektionen, decentralisering och förenkling av handläggningen av vissa folkskoleärenden, överförande av folkskoleärendena från domkapitlen m. m., vidtagas snarast möjligt. Detta bör lämpligen ske i samband med inrättandet av nya mellaninstanser. De sakkunnigas förslag synas sålunda kunna och böra genomföras oberoende av nyssnämnda omständigheter. Som redan antytts torde emellertid den föreslagna mellaninstansen framdeles, efter en eventuellt erforderlig omorganisation, kunna givas delvis andra och vidgade uppgifter.

De sakkunniga vilja sålunda föreslå,
att nya mellaninstanser, benämnda skoldirektioner, inrättas,
att dessa skoldirektioner erhålla i huvudsak de arbetsuppgifter, som angivits i kapitel IV,

att skoldirektionernas verksamhetsområden bli i huvudsak de nuvarande inspektionsområdena,

att folkskolinspektörerna benämnas statens skoldirektörer, samt

att skolöverstyrelsen och länsstyrelserna (överståhållarämbetet) inträda som besvärinstanser för folkskoleväsendet i huvudsaklig överensstämmelse med i kapitel V angivna riktlinjer.

Kapitel VII.

Skoldirektionens storlek och sammansättning.

Skoldirektionen bör inom sig rymma representanter för de olika intressen, som närmast beröras av dess verksamhet. Inom direktionen böra därför icke blott statens utan även lekmännens och den pedagogiska sakkunskapens intressen vara företrädde. Härigenom stärkes uppenbarligen kompetensen hos direktionen. Samtidigt torde en sådan organisation vara ägnad att öka allmänhetens förtroende till direktionens förmåga att göra gagnande insatser för skolan.

Antalet ledamöter i direktionen bör emellertid icke vara för stort, när detta skulle försvåra administrationen och medföra onödigt stora kostnader för statsverket. Både ur ekonomisk synpunkt och med hänsyn till direktionens arbetseffektivitet är därför ett begränsat antal ledamöter att föredraga. För att intressegrupperna skola bli tillräckligt representerade bör dock antalet ledamöter icke heller vara för litet. Efter övervägande av olika möjligheter och med hänsynstagande till de anförda synpunkterna ha de sakkunniga stannat för att antalet ledamöter i direktionen lämpligen bör bestämmas till fem.

För närvarande beredes lekmanaintresset inflytande på skolfrågornas avgörande såväl inom de lokala skolmyndigheterna, skolråd och skolstyrelser, som inom den centrala skolmyndigheten, skolöverstyrelsen. Det lokala lekmanaintressets inflytande fastslogs redan i 1842 års folkskolestadga. Lekmannarepresentationen i skolöverstyrelsen daterar sig däremot från den 1 juli 1947 och består av två lekmän, vilka inträda som ledamöter i överstyrelsen vid handläggning av vissa ärenden. Däremot kan det sägas, att lekmanainflytandet icke i önskvärd omfattning fått göra sig gällande inom de nuvarande mellaninstanserna. Vid inrättandet av nya mellaninstanser bör en ändring härutinnan ske genom att lekmän knyts till desamma.

En mängd av de frågor, som enligt de sakkunnigas förslag skola handläggas av skoldirektionerna, äro av sådan art, att lekmanasynpunkterna vid ärendenas behandling kunna bli av stort värde. Hit höra bland annat organisationsfrågor, skolskjutsärenden m. m. ävensom frågor, vilka uppkomma i samband med skoldirektionens ställning som huvudman och som dömande myndighet. Genom lekmännens aktiva medverkan inom mellan-

instanserna skulle allmänhetens intresse för skolan stimuleras och lekmännen få medansvar för skolans utveckling.

I flera av de tidigare förslagen till inrättande av mellaninstanser utan anknytning till domkapitlen har uttalats, att ordföranden i instansen borde förordnas av Kungl. Maj:t. Häri instämna de sakkunniga. Då ett av syftena med inrättandet av den nya mellaninstansen är att bereda lekmännen ökat inflytande på skolfrågornas avgörande på mellanstadiet, finna de sakkunniga det vidare betydelsefullt, att ordförandeposten anförtros åt en lekman. De sakkunniga anse sålunda, att direktionens ordförande bör vara en lekman — en i allmänna värv betrodd person — och att denne bör förordnas av Kungl. Maj:t. Antalet lekmannarepresentanter förutom ordföranden synes lämpligen böra bestämmas till två jämte suppleanter.

Ovan har framhållits betydelsen av att pedagogisk sakkunskap finnes företrädd inom mellaninstansen. Denna sakkunskap får anses representerad främst av skoldirektören. Då denne därtill i regel skall vara föredragande inom direktionen¹, verkställa direktionens beslut, enligt sin instruktion ha att självständigt avgöra en rad ärenden samt svara för ledningen av skolväsendet inom direktionsområdet, bör han lämpligen också beredas ledamotskap av direktionen. Därigenom torde skoldirektionens kompetens för sina uppgifter stärkas och en förenklad administration kunna vinnas. Som ledamot får direktören också medansvar för direktionens beslut, en omständighet som måste bli av betydelse för direktionens arbetsresultat. En positiv samverkan mellan skoldirektionen och skoldirektören är nämligen en förutsättning för att direktionen skall kunna utföra ett gagnande arbete i skolans tjänst.

I likhet med vad i vissa tidigare förslag till reformering av mellaninstansväsendet föreslagits anse också de sakkunniga, att lärarkåren bör vara representerad i mellaninstansen. Jämte skoldirektören skall läraren företräda de pedagogiska facksynpunkterna inom direktionen. Hans erfarenhet från det dagliga skolarbetet kan också bli av värde för arbetet inom direktionen. En naturlig anknytning vinnes till lärarkåren, vars aktiva intresse för direktionen och dess arbetsuppgifter torde vara av stor betydelse för dennas verksamhet. De sakkunniga anse sålunda, att såväl praktiska som psykologiska skäl tala för att lärarkåren bör vara representerad i direktionen. Denna representation kan tänkas ske under två olika former. Antingen kan lärarnas representant beredas ledamotskap av direktionen, eller också kan han få rätt att närvara och yttra sig vid direktionens sammanträden men ej delta i besluten. I det senare fallet skulle han erhålla samma ställning som lärarkårens representant i skolstyrelserna. Sistnämnda ställning kan emellertid lätt leda till att vederbörande kunde känna sig frestad att anlägga enbart kårsynpunkter på förekommande frågor. På grund härav

---

¹ Se härom närmare kapitel VIII.

anse de sakkunniga, att representanten för lärarna bör vara ledamot av skoldirektionen. För denne ledamot bör också utses en suppleant.

Genom den nu föreslagna anordningen skulle fackmannasynpunkterna komma att företrädas av två och lekmannasynpunkterna av tre ledamöter, av vilka sistnämnda en är ordförande.

Mandattiden för lekmanrepresentanterna och lärarrepresentanten bör fastställas till fyra år. Skoldirektionen bör inom sig utse vice ordförande, som vid förfall för ordföranden skall leda direktionens förhandlingar.

Bland de uppgifter, som avsetts skola tillkomma skoldirektionen, är även den att vara dömande myndighet för folk- och fortsättningsskolans lärare. Vid behandlingen av ärenden rörande disciplinära åtgärder mot lärare och möjligen även i vissa andra fall kan det tänkas bli nödvändigt för direktionen att ha tillgång till juridiskt utbildad person. I anledning härav ha de sakkunniga tagit upp frågan, huruvida särskild juridisk expertis bör beredas plats i skoldirektionen. Från synpunkten att antalet ledamöter bör begränsas, är det icke önskvärt med ytterligare en ledamot, för såvitt detta icke är oundgängligen nödvändigt. Antalet disciplinmål och framförallt sådana, där det kan bli fråga om avsättning av lärare, är också så ringa, att detta icke motiverar, att en jurist skall vara permanent ledamot av direktionen.

Även om det sålunda icke är påkallat att bereda juridiskt skolad person ständigt ledamotskap av skoldirektionen, torde det likväl vara nödvändigt, att direktionen särskilt vid handläggningen av disciplinmål får möjlighet att på ett eller annat sätt rådgöra med en jurist. Härigenom skapas större förutsättningar för rättslig trygghet för den enskilde.

Innan de sakkunniga taga ställning till frågan, på vilket sätt juristen skall knytas till direktionen, vilja de erinra om hur det i liknande fall är ordnat, då domkapitel och militära myndigheter behandla disciplinmål.

Då domkapitel handlägger rättegångsmål, skall stiftssekreteraren, vilken avlagt juridisk examen, hava säte och stämma i domkapitlet (Lag den 13 november 1936 om domkapitel, 2 § 4 mom.).

För vissa förseelser tillkommer det jämlikt strafflag för krigsmakten militär befälhavare att utdöma disciplinstraff. Innan befälhavaren ålägger sådant straff, är han skyldig inhämta yttrande av vederbörande auditör rörande tillämpligt lagrum och det straff, som bör åläggas. Auditören blir, därest han icke antecknat reservation till protokollet, jämte befälhavaren ansvarig för straffbeslutet (203 § 1 mom.).

I de nu relaterade fallen anvisas två möjligheter att förstärka en myndighet med juridisk sakkunskap. Enligt de sakkunnigas mening är det i domkapitelslagen angivna systemet att föredraga beträffande skoldirektionen, då denna skall handlägga disciplinmål. De sakkunniga anse sålunda, att direktionen vid handläggningen av dylika mål skall biträdas av en lagfaren person, vilken därvid inträder som ledamot av direktionen.

Därutöver bör direktionen ha möjlighet att även i andra fall höra juristen utan att denne inträder som ledamot. Juristen bör utses av vederbörande länsstyrelse för en tid av fyra år.

Till frågan om ordningen för handläggning av ärenden, som fordra juristens medverkan, återkomma de sakkunniga i kapitel VIII.

I fråga om sättet för utseende av ledamöter i mellaninstanser ha i tidigare förslag skilda metoder förordats såsom t. ex. förordnande genom Kungl. Maj:t, landsting eller länsstyrelse, val eller en kombination av dessa tillvägagångssätt. De sakkunniga ha för sin del ifråga om den nu föreslagna nya mellaninstansen redan uttalat, att ordföranden bör utses av Kungl. Maj:t. Vidare bör givetvis skoldirektören, som skall vara ledamot av direktionen, liksom för närvarande folkskolinspektörerna, utses av Kungl. Maj:t. I fråga om de tre övriga ledamöterna anse emellertid de sakkunniga — med hänsyn till önskvärldheten av en god anknytning mellan direktionen å ena samt allmänheten och lärarkåren å andra sidan — att starka skäl tala för valförfarande, lämpligen indirekt. Förutsättningen för en sådan anordning är emellertid, att en lämplig och ej allt för kostsam elektorsorganisation kan skapas eller finnes tillgänglig. Ett flertal statliga och kommunala myndigheter ha elektorsvalda ledamöter. För att få en överblick över elektorsorganisationer ha de sakkunniga i särskild bilaga (bil. 10) lämnat en redogörelse för några typer av elektorsval.

Av denna redogörelse framgår, att elektorerna vanligen utses av kommunal-(stads-)fullmäktige, eller, där sådan institution icke finnes, av stämman, samt att antalet elektorer i regel är beroende av kommunens storlek.

För utseende av elektorer för val av ifrågavarande tre ledamöter i skoldirektionen torde skoldistriktet utgöra lämpliga valområden. Därvid synas de elektorer, som skola utse lekman- och lärarrepresentanterna i skoldirektionerna — i det följande benämnda lekman- respektive lärar- elektorer — böra utses, de förra av skolstyrelserna och de senare av lärarkårerna inom de olika skoldistriktet. Till frågan om hur många elektorer, som böra utses inom varje skoldistrikt, återkomma de sakkunniga i det följande.

För utseende av lärarelektorer behöva icke några särskilda anordningar vidtagas. Enligt folkskolestadgan § 8 i äger nämligen lärarkåren inom varje distrikt att för en tid av fyra år välja en representant i skolstyrelsen. Valet förrättas vid sammanträde med lärarpersonalen inom skoldistriktet på kallelse av den i tjänsten äldste läraren och under ledning av den ordförande, som de närvarande själva utse för tillfället. Vid sådant stadgenligt sammanträde bör också kunna utses elektor för val av representant i skoldirektionen. Icke heller beträffande utseendet av lekmanelektorer erfordras några särskilda bestämmelser, eftersom dessa elektorer lämpligen kunna väljas vid sammanträde med respektive skolstyrelser. Den nu

föreslagna valanordningen är enligt de sakkunnigas mening enkel och praktisk och kan genomföras utan vidlyftigare organisatoriska anordningar.

Vad angår själva valet av lekman- och lärarrepresentanter i direktionerna synes det lämpligt, att de båda valkorporationerna — lekman- och lärarelektorerna — sammankomma och förrätta val vid samma tillfälle. Valet bör äga rum året före mandattidens början. Första gången sådant val förrättas, bör det ske inför den av Kungl. Maj:t utsedde direktionsordföranden, som har att bestämma tid och plats för valet samt kalla till detsamma. Vid följande valtillfällen bör det ankomma på direktionen att ombesörja kallelse till val, bestämma tid och plats samt utse den person inom direktionen, inför vilken valet skall förrättas.

Det nu föreslagna valsystemet kommer att draga med sig vissa kostnader. Det övervägande flertalet av elektorerna måste nämligen för fullgörande av sitt uppdrag resa till den ort, där valet skall äga rum. Huruvida resekostnads- och traktamentsersättning av kommunala medel kan utgå till elektorerna torde med nu gällande bestämmelser vara tveksamt. Gällande regler om ersättning till innehavare av kommunala förtroendeuppdrag återfinnas i 25 och 42 §§ lagen om kommunalstyrelse på landet, 29 § lagen om kommunalstyrelse i stad samt 22 och 39 §§ lagen om församlingsstyrelse. Enligt nämnda bestämmelser äger endast den, som är ledamot av nämnd, styrelse eller beredning eller är revisor, rätt att i denna sin egenskap erhålla gottgörelse av kommunala medel. Då elektorerna icke torde kunna betraktas som ledamöter i dylikt kommunalt organ, synes det vara tveksamt, om ersättning till dem kan utgå. Det torde emellertid icke kunna ifrågasättas, att elektorerna av egna medel skola bestrida sina kostnader i samband med valet. I detta sammanhang må erinras om att frågan om ersättning till kommunala förtroendemen är under utredning inom 1946 års kommunallagskommitté. Som sin mening vilja de sakkunniga uttala, att kommunernas befogenhet att ersätta sina kommunala förtroendemen bör utvidgas att omfatta bland annat också elektorsuppdrag.

De sakkunniga ha vidare ingående diskuterat frågan om hur många elektorer varje skolstyrelse respektive lärarkår skall äga utse. Om största möjliga rättvisa skoldistrikten emellan skall kunna uppnås, erfordras ett mycket differentierat proportionellt valsystem, exempelvis en elektor för varje påbörjat 5 000-tal av folkmängden. Detta skulle emellertid föra med sig mycket stora kostnader och en ensidig övervikt för de största distrikten inom elektorsförsamlingen. Sagda olägenheter skulle visserligen kunna minskas genom ett mindre differentierat system exempelvis en lekman- och en lärarelektor för alla distrikt med under 10 000 invånare, två elektorer av vardera slaget för distrikt med ett invånarantal av 10 000—20 000 o. s. v. Ett sådant system medför emellertid knappast mer än skenbar rättvisa men drager likväl stora kostnader. De sakkunniga anse sig därför icke kunna förorda en proportionell representation av nu antytt slag.

De sakkunniga ha också övertvägt möjligheterna av ett modifierat proportionellt system med maximering av antalet elektoror men ha funnit, att icke heller en sådan anordning är tillfredsställande. Maximeringen måste nämligen innebära, att intet skoldistrikt erhåller rätt till mer än ett begränsat antal elektoror, exempelvis högst fem eller tio. De större skoldistrikten skulle därför icke tillnärmelsevis få inflytande i elektorsförsamlingarna i förhållande till sin storlek.

De sakkunniga ha med hänsyn till det nu sagda ansett, att det enklaste och mest praktiska systemet är, att inom varje skoldistrikt utses endast två elektoror, en lekman av skolstyrelsen och en lärare av lärarkåren. Därigenom nedbringas också kostnaderna för valet av ledamöter i skoldirektionen. Endast i fråga om de allra största distrikten bör representationen inom skoldirektionerna ordnas på annat sätt. Förslag härom lämnas nedan i kapitel X.

Ett särskilt problem utgör anordnandet av en skoldirektion för Gotlands inspektionsområde. Detta består av Gotland samt följande skoldistrikt inom Södertörn nämligen Botkyrka, Huddinge, Tyresö, Dalarö, Ornö, Utö, Västerhaninge, Muskö, Österhaninge, Salem, Grödinge, Sorunda, Torö, Ösmo och Nynäshamn. Med hänsyn till att inspektionsområdet sålunda består av två helt skilda områden uppkomma vissa organisatoriska svårigheter vid genomförandet av de sakkunnigas förslag. Enklast skulle dessa svårigheter kunna lösas därigenom att Södertörnsdelen av inspektionsområdet överfördes till närbelägna inspektionsområden på fastlandet, lämpligen Stockholmstraktens och Södermanlands östra inspektionsområden. Därmed skulle Gotland komma att bilda eget område. De sakkunniga ha emellertid funnit sig icke kunna föreslå en sådan lösning. Skälen härtill äro följande. Ett överförande av nyssnämnda skoldistrikt, vilka omfatta omkring 200 läraravdelningar, till närbelägna inspektionsområden måste medföra, att dessa områden, som redan nu äro bland de större och vilkas folkmängd är under stark tillväxt, skulle bli alltför stora. En reglering av dessa inspektionsområden måste därför bli följden, vilket i sin tur medför, att även frågan om andra omkringliggande inspektionsområdens storlek måste tagas upp till prövning. En sådan prövning synes emellertid böra äga rum först i samband med genomförandet av kommunreformen, därvid en översyn av samtliga inspektionsområdens storlek torde behöva verkställas och en justering av gränserna mellan de olika områdena vidtagas. Först i detta sammanhang torde frågan om Gotlands inspektionsområde böra tagas upp till prövning. Det är emellertid icke enbart nu anförda omständigheter, som föranlett de sakkunniga att icke nu framlägga förslag om ändring av inspektionsområdets storlek. De sakkunniga ha nämligen funnit, att Gotland som eget inspektionsområde skulle komma att omfatta mindre än 300 läraravdelningar och sålunda i storlek väsentligt understiga flertalet inspektionsområden. Det kan tän-

kas, att tjänsten såsom folkskolinspektör-skoldirektör på Gotland skulle komma att betraktas som genomgångstjänst med täta ombyten på skoldirektörsposten såsom följd, vilket icke vore lämpligt. Genom den nuvarande anordningen med en del av inspektionsområdet på fastlandet har Gotlands skolväsen fått en naturlig kontakt med övriga delar av landet. Detta har säkerligen varit till gagn för skolväsendets utveckling inom hela inspektionsområdet. Av de skäl, som nu framlagts, vilja de sakkunniga sålunda icke förorda, att någon förändring beträffande storleken av Gotlands inspektionsområde nu genomföres.

Då ifrågavarande direktionsområde sålunda, åtminstone tills vidare, kommer att omfatta två skilda områden, bör skoldirektionen därstädes få en annan sammansättning än övriga skoldirektioner. Enligt de sakkunnigas mening bör det bestämmas, att av de båda lekmännen en skall vara från Gotland och en från Södertörnsdelen. I enlighet härmed böra de båda lekmännen väljas var för sig, en av elektorerna för Gotland och en av elektorerna för Södertörn. Då det icke torde vara möjligt att i direktionen erhålla en lärare, som är förtrogen med skolförhållandena både på Gotland och i Södertörn, anse de sakkunniga, att i direktionen böra ingå två lärare, en från Gotland och en från Södertörn. Dessa böra väljas på motsvarande sätt som lekmännen, d. v. s. en av lärarna på Gotland och en av lärarna i Södertörn. Den föreslagna anordningen medför, att valet av lekman- respektive lärarrepresentanter för de båda områdena icke lämpligen kan ske vid samma tillfälle, då detta skulle förorsaka onödiga kostnader. De sakkunniga föreslå därför, att Södertörns- och Gotlandsrepresentanterna skola väljas var för sig på tid och plats, som skoldirektionen bestämmer. I övrigt ifrågasätta de sakkunniga icke någon ändring beträffande skoldirektionens sammansättning.

De sakkunniga vilja sålunda föreslå i huvudsak,

att skoldirektionerna i regel skola bestå av fem ledamöter, nämligen, förutom skoldirektören, en av Kungl. Maj:t till ordförande utsedd lekman, två av skolstyrelserna inom direktionsområdet genom indirekta val utsedda lekmän och en av lärarkårerna inom direktionsområdet likaledes genom indirekta val utsedd lärare,

att skoldirektionen i Gotlands direktionsområde skall bestå av sex ledamöter, samt

att i skoldirektionen vid behandlingen av vissa ärenden skall som ledamot ingå lagfaren person.

Kapitel VIII.

Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan skoldirektionen och skoldirektören samt ordningen för ärendenas handläggning inom direktionen m. m.

Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan skoldirektionen och skoldirektören bör framgå av särskilda för vardera av dem fastställda instruktioner. De sakkunniga, vilka icke nu äro beredda att framlägga några detaljerade instruktionsförslag, vilja i det följande ange vissa allmänna riktlinjer för kompetensfördelningen samt några exempel på uppgifter, vilka lämpligen böra överföras från folkskolinspektionen till skoldirektionen.

Till en början bör fastslås, att upprättandet av skoldirektioner icke får medföra, att administrationen av folkskoleväsendet försvåras. Tillsynen och ledningen av skolväsendet bör därför liksom hittills tillkomma folkskolinspektörerna (skoldirektörerna), och dessa böra liksom nu ha avgörandet i vissa frågor. I enlighet härmed böra de i stort sett behålla sina befogenheter enligt nuvarande instruktion. Skoldirektionens huvuduppgifter äro angivna i kapitel IV här ovan. Direktionen skall bland annat övertaga vissa domkapitlet nu tillkommande befogenheter, vara huvudman för vissa interkommunala tjänster samt vara dömande myndighet. Härigenom är i stort sett en gräns dragen mellan de båda parternas kompetensområden.

Det nu sagda gäller sådana frågor, som skola handläggas antingen av skoldirektören ensam eller av skoldirektionen. Uppmärksammas bör emellertid, att även mellanformer kunna förekomma. Ett förfaringssätt, som av praktiska skäl i princip bör bibehållas även efter en omorganisation av mellaninstanserna, är nämligen, att vid oenighet mellan skolstyrelse och inspektör vissa ärenden skola underställas närmast högre instans. Hit höra exempelvis ärenden rörande återbesättande av ordinarie tjänster och vissa förflyttningar av lärare. Enligt folkskolestadgan § 19 skall skolstyrelse, då ordinarie tjänst inom skoldistrikt blir ledig, överväga, om tjänsten bör återbesättas med ordinarie innehavare, uppehållas viss tid av icke-ordinarie lärare eller indragas. Innan beslut fattas, skall skolstyrelsen inhämta yttrande från statens folkskolinspektör. Äro vid denna prövning skolstyrelsen och inspektören ense, skall skolstyrelsen vidtaga omedelbara åtgärder för verkställande av beslutet. Skulle det emellertid befinnas, att

skolstyrelsen och inspektören äro av olika mening, hänskjutes frågan i vissa fall till domkapitlet för avgörande. Då de sakkunniga anse, att ett liknande förfarande bör tillämpas även efter omorganisationen av mellaninstanserna, innebär detta, att skoldirektören — om han exempelvis är tveksam beträffande återbesättandet av ledigbliven ordinarie tjänst — bör meddela skoldistriktet, att frågan kommer att föreläggas direktionen för avgörande. Samma förfaringsätt bör komma till stånd, då det gäller förflyttning av lärare enligt § 23 folkskolestadgan och kungörelsen 1942:783, liksom för övrigt i alla andra fall, då det tillkommer skoldirektören att träffa ett avgörande, men han anser sig böra hänskjuta ärendet till direktionen. Skulle vid behandlingen av dylika och andra ärenden av större principiell eller ekonomisk räckvidd direktionen och skoldirektören vara av olika mening, böra frågorna i huvudsaklig överensstämmelse med nu tillämpat förfarande, hänskjutas till skolöverstyrelsen för prövning och avgörande.

Som inledningsvis i detta kapitel nämnts böra vissa ärenden, som nu handläggas av folkskolinspektörerna, överflyttas till skoldirektionerna. Hit höra främst ärenden av principiell betydelse, exempelvis meddelande av tillstånd för lärare att inneha vissa uppdrag utanför tjänsten, medgivande att lärare, som hålles häktad för brott, må utfå någon del av lönen samt medgivande av ledighet för lantbruksarbete.¹

Rätten att avgöra ärenden av brådskande natur, beträffande vilka det egentligen skulle tillkomma skoldirektionen att besluta, bör i de fall, då klar praxis finnes, av direktionen kunna delegeras på direktören. Därest denne träffat avgörande i dylikt ärende, bör han vid nästkommande direktionssammanträde anmäla vidtagna åtgärder.

Beträffande övriga ärenden av brådskande natur, vilkas avgörande icke lämpligen kunna uppskjutas till nästkommande direktionssammanträde, föreslå de sakkunniga, att dessa ärenden skola på skoldirektionens vägnar kunna avgöras av skoldirektionens ordförande och skoldirektören, om dessa äro ense. Deras beslut böra anmälas för skoldirektionen vid närmast följande sammanträde.

Då skoldirektören enligt de sakkunnigas förslag skall vara ledamot av skoldirektionen och i regel även föredragande, får han möjlighet att muntligen inför direktionen lämna erforderliga upplysningar och framföra sina synpunkter. Härigenom bortfaller det vid nuvarande ordning för ärendenas handläggning tillämpade tidsödande förfarings sättet, nämligen att folkskolinspektörerna i mycket stor utsträckning skola remissledes skriftligen yttra sig över de folkskoleärenden, som handläggas av domkapitlet. Skoldirektörerna behöva då icke heller i förväg taga slutlig ståndpunkt till problemen, utan deras ställningstagande kan ske vid behandlingen av

¹ Jfr. dock beträffande vissa större skoldistrikt kapitel X.

ärendet i direktionen. Förfaringssättet medför sålunda även den fördelen, att skoldirektörerna ej komma att intaga ställningen som part, enär de icke tidigare yttrat sig i ärendena. Framhållas må, att skoldirektören har att bevaka statens intressen vare sig han handlar i egenskap av skoldirektör eller som ledamot av direktionen, och han måste för den skull i båda sina egenskaper intaga samma ståndpunkt till en viss fråga.

I kapitel VII ha de sakkunniga föreslagit, att skoldirektionen i vissa fall även då fråga icke är om disciplinmål skall kunna biträdas av en jurist. Detta bör ske antingen genom att denne kallas till direktionssammanträde eller genom att han höres skriftligen eller muntligen. Det bör ankomma på ordföranden och skoldirektören att besluta vilket förfaringssätt som skall tillämpas.

Det bör åligga direktören att företaga de utredningar, som äro nödvändiga för ärendenas behandling i direktionen. Han bör därvid, i den mån det befinnes lämpligt, biträdas av en vid skoldirektionen anställd sekreterare. Ärendena böra föredragas av direktören eller i vissa fall efter direktörens anvisningar av sekreteraren.

Vid sammanträde bör protokoll föras av direktionens sekreterare och justeras av ordföranden och direktören jämte den ledamot av direktionen, som denna därtill utser. Ärendena avgöras genom enkel majoritet. Verkställandet av direktionens beslut bör åligga skoldirektören, som därvid kan biträdas av sekreteraren.

Antalet direktionssammanträden bör kunna begränsas till sex per läsår. Ett av sammanträdena bör hållas omedelbart efter vårterminens avslutning eller omkring den 15 juni, eftersom det kan tänkas, att vissa frågor rörande skoldistriktens organisation för nästkommande läsår hänskjutits till direktionen för avgörande. Av samma skäl bör ett sammanträde hållas omedelbart före höstterminens början eller i mitten av augusti. Om ordföranden och direktören finna det nödvändigt, kunna givetvis flera sammanträden än sex per år hållas.

Kallelse till direktionens sammanträden bör utfärdas av skoldirektören efter samråd med ordföranden. Kallelsen, som bör utfärdas i god tid före sammanträdet, bör åtföljas av en föredragningslista, upptagande viktigare ärenden, som skola behandlas vid sammanträdet.

De sakkunniga vilja sålunda föreslå,
att skoldirektionens och skoldirektörens arbetsuppgifter skola angivas i särskilda instruktioner,

att fördelningen av arbetsuppgifter mellan skoldirektionen och skoldirektören därvid skall ske i huvudsak efter de riktlinjer de sakkunniga ovan uppdragit, samt

att ärendena inom skoldirektionen skola handläggas i huvudsak på sätt ovan angivits.

Kapitel IX.

Skoldirektionens och skoldirektörens kansli.

De sakkunniga ha i kapitel III lämnat en redogörelse för de nuvarande mellaninstansernas arbetsförhållanden. Av denna redogörelse torde ha framgått, att folkskolinspektörerna under senare år i allt större utsträckning måst ägna sig åt administrativa uppgifter. Med den utveckling folkskoleväsendet nu nått och med de alltjämt ökade krav, som ställas på folkskolinspektörerna, måste därför enligt de sakkunnigas mening ovillkorligen ökad biträdeshjälp ställas till inspektörernas förfogande. De sakkunniga ha funnit hjälpbehovet så trängande, att de ansett omedelbara och provisoriska åtgärder påkallade. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 28 oktober 1947 ha de sakkunniga framlagt förslag härom.

En slutlig lösning av frågan om inspektörernas biträdeshjälp torde emellertid kunna vinnas endast genom anställandet av väl kvalificerad, heltidstjänstgörande personal på folkskolinspektörernas expeditioner. I detta sammanhang vilja de sakkunniga erinra om att skolöverstyrelsen redan 1944 i samband med utredning och förslag rörande inspektörernas expeditionsförhållanden framhöll, att en fullt tillfredsställande lösning av inspektörernas biträdesfråga knappast kunde erhållas annat än genom anställandet av assistenter med heltidstjänstgöring.

De nya mellaninstanserna komma enligt de sakkunnigas förslag att få åtskilliga nya arbetsuppgifter utöver dem, som tillkomma domkapitlen i deras egenskap av mellaninstans. För dessa nya arbetsuppgifter har redogörelse lämnats i kapitel IV. Den nya organisationen kommer att medföra ett omfattande arbete med bland annat förberedelser för skoldirektionernas sammanträden, sammanträdesprotokoll och verkställandet av direktionens beslut. Det torde därför bliva nödvändigt, att varje skoldirektion erhåller ett kansli. Med hänsyn till utformningen av de sakkunnigas förslag om nya skoldirektioner — vilket bland annat innebär en nära samordning mellan skoldirektion och folkskolinspektion — bör emellertid detta kansli, som tidigare antytts, vara gemensamt för skoldirektionen och folkskolinspektören.

Vad angår omfattningen av kansliet synes det de sakkunniga uppenbart att vid skoldirektörens sida i regel bör ställas en kvalificerad assistent med heltidstjänstgöring. Blott i undantagsfall torde förhållandena vara sådana,

att behov kommer att föreligga av ett heltidsanställt skrivbiträde i stället för en mera kvalificerad kraft. I dylikt fall måste dock förutsättas, att hjälp med de mera kvalificerade arbetsuppgifterna lämnas i annan form, exempelvis genom relativt höga anslag till deltidshjälp.

Vid övervägandet av vilka kvalifikationer, som böra krävas av en heltidsanställd assistent, ha de sakkunniga — efter folkskolinspektörernas hörande och eget bedömande av göromålets art — funnit, att huvuddelen av assistentens arbete torde komma att bli av så kvalificerad natur, att högre administrativ kompetens blir erforderlig. Assistenten skall i stor utsträckning arbeta självständigt och skall å de tider, då skoldirektören på grund av tjänsteresor icke är tillstädes å kansliet, svara för detsamma. Av assistenten måste därför krävas god allmänbildning, gott omdöme, praktisk förtrogenhet med folkskoleväsendet, omfattande kännedom om folkskoleförfattningarna samt god stilistisk förmåga. Kunnighet i maskinskrivning samt viss kontorsvana äro även nödvändiga för assistenten. De sakkunniga vilja här antyda några av de åligganden, som det bör ankomma på assistenterna att fullgöra. Assistenten bör sålunda sköta diarieföringen, sätta upp förslag till skrivelser och yttranden, verkställa förberedande granskning av statsbidragsrekvisitioner, statistiska uppgifter, byggnadsärenden, förslag till val av lärare samt framställningar om lärares löneklassplaceringar. I mån av tid bör han anlitas för utskrivning av cirkulär, duplicering, arkivarbete m. m. På honom skall kort sagt överföras en rad mera kvalificerade uppgifter av olika slag samt en del expeditionellt arbete. De sakkunniga förutsätta vidare, att assistenten skall tjänstgöra som skoldirektionens sekreterare, biträda med förberedelserna till skoldirektionens sammanträden och vid dessa, efter skoldirektörens anvisningar, föredraga vissa ärenden. Assistenten bör tillsammans med skoldirektören också ha ansvaret för kansliets handlingar och efter skoldirektörens anvisningar medverka vid verkställandet av skoldirektionens beslut.

Även då kvalificerad assistent anställes för skötandet av skoldirektionens och skoldirektörens kansli, kan det tänkas bli nödvändigt att för mera omfattande renskrivningsarbete anlita särskild skrivhjälp. Kostnaden för sådan tillfällig skrivhjälp torde, åtminstone efter vad förhållandena för närvarande ge vid handen, kunna begränsas till ett relativt litet belopp för varje direktionensområde. De sakkunniga äro dock fullt medvetna om att förhållandena, i den mån skolväsendet utvecklas och nya uppgifter påläggas skoldirektionen, kunna förändras, och att ytterligare expeditionshjälp kan komma att bliva behövlig för åtminstone vissa direktionensområden med speciell struktur. Så torde komma att bli förhållandet exempelvis inom Gotlands direktionensområde. Enligt vad de sakkunniga inhämtat, måste nämligen för närvarande inspektören i Gotlands inspektionensområde, vilken har sin expedition i Visby, ägna ungefär en tredjedel av sin arbetstid åt besöken i skoldistriktet i Södertörn. Följden härav blir

ett visst expeditionellt merarbete; inspektören kan behöva expediera skrivelser och utlåtanden jämväl under sina långa besök på fastlandet. Särskild skrivhjälp kan då bli erforderlig. De sakkunniga anse sig kunna räkna med att behov genomsnittligt kommer att föreligga av dels ovannämnda heltidsanställda kvalificerade assistent, dels därutöver ett mindre anslag för renskrivningsarbete m. m. Även i det fall att inom något eller några områden i stället för kvalificerad assistent skulle kunna anställas heltidstjänstgörande skrivbiträde, kommer den sammanlagda kostnaden för expeditionshjälpen icke att nämnvärt understiga kostnaden för förstnämnda anordning, då man i sådant fall måste räkna med högre bidrag till den mera kompetenta hjälp, som anlitas för vissa göromål, bland annat sekreterarskapet i skoldirektionen.

Med hänsyn till de uppgifter, som skulle komma att handhas av den kvalificerade assistenten, anse de sakkunniga, att denne lämpligen bör få tjänsteställning och titel av *direktionssekreterare*.

Beträffande behörigheten för sekreterartjänsten ha de sakkunniga övervägt vilka krav ifråga om examina, som böra uppställas härför. Med hänsyn till att befattningarna bli relativt självständiga och till den kompetens, som därför måste krävas av vederbörande, har den tanken legat närmast till hands att jämställa direktionssekreterartjänsterna med amanuensbefattningarna i civila statsförvaltningen och i enlighet härmed kräva samma behörighet för anställning som sekreterare som den, vilken gäller för anställning såsom amanuens. Behörighetsvillkor skulle i så fall vara avlagd akademisk examen, vanligen jur. kand.-examen eller statsvetenskaplig examen. Därvid ligger det nära till hands att räkna med att löne- och befordringsgången skulle bli densamma, som gäller för amanuenser, och att direktionssekreterarbefattningarna sålunda skulle infogas i den för amanuenserna gällande reglerade befordringsgången. Denna innebär bland annat, att vederbörande tjänsteman efter ett eller ett och ett halvt års extra anställning i lönegraderna 17 eller 19 erhåller fastare anställning och därmed följande högre lönegradsplacering, efter fyra till sex år högst i lönegraden Ce 24. Från anställning i nämnda lönegrad kunna emellertid amanuenserna vinna befordran till högre befattningar inom förvaltningen. Då sådana befordringsmöjligheter saknas inom direktionen, kan följden bli relativt täta ombyten på direktionssekreterarposten, vilket icke skulle vara lyckligt.

Befattningen som direktionssekreterare förutsätter, som ovan framhållits, god kännedom om folkskoleväsendet i allmänhet. Om skoldirektörens arbetsbörda skall väsentligen kunna lättas, måste sekreteraren emellertid också äga en ingående kännedom om direktionsområdets speciella förhållanden. Sådan erfarenhet vinnes först efter icke alltför kort tids anställning.

Först då en ny befattningshavare fullt behärskar sina uppgifter, kan

till honom överlämnas mera kvalificerade arbetsuppgifter och skoldirektören beredas den lättnad i arbetet, som avsetts med sekreterartjänstens inrättande. Ett ofta återkommande byte på sekreterarposten är därför olämpligt — befattningen bör enligt de sakkunnigas mening i princip vara en sluttjänst och icke en karriärtjänst. De sakkunniga ha med hänsyn till det nu sagda icke velat föreslå samma behörighetskrav, som gälla för amanuensbefattningarna, då detta, som nyss nämnts, kan förmodas komma att medföra relativt täta ombyten på tjänsten. De sakkunniga äro dock medvetna om att ifrågavarande sekreterartjänster bli väl så ansvarsfyllda som amanuensstjänster.

Även om för behörighet icke bör krävas akademiska examina, torde vissa formella fordringar dock böra uppställas för anställningen som direktionssekreterare. Sålunda bör vederbörande ha en teoretisk utbildning, som minst motsvarar studentexamen eller folkskollärorexamen. Därutöver bör sökanden ha kameral eller administrativ utbildning, ådagalagd exempelvis genom avlagd akademisk examen, genom examen vid socialpolitiskt institut eller vid handelsskola eller också förvärvad genom praktisk erfarenhet, vunnin inom eller utom folkskolan.

En viktig fråga i detta sammanhang är lönesättningen och anställningsformen. Eftersom anställningen som direktionssekreterare förutsätter betydande kvalifikationer, och det är av vikt att verkligt meriterade sökande anmäla sig till ifrågavarande tjänster, anse de sakkunniga, att tjänsterna böra placeras i lönegrad 24.

De sakkunniga ha ovan framhållit, att det torde krävas relativt lång tid, innan direktionssekreteraren helt behärskar sitt arbetsområde. Med hänsyn till att den första anställningstiden sålunda i viss utsträckning måste betraktas som lärotid, anse de sakkunniga det lämpligt, att direktionssekreteraren under denna tid anställles som extra tjänsteman och först efter viss tid, t. ex. två år, erhåller en fastare anställning. I konsekvens därmed bör lönesättningen under de första två åren bli lägre än senare. Ett sådant system är icke främmande för statsförvaltningen. Sålunda tillämpas det beträffande folkskolinspektörstjänsterna. En nytillträdande folkskolinspektör placeras som extra tjänsteman i lönegrad 27. Efter i regel ett till ett och ett halvt års tjänstgöring som extra erhåller vederbörande ordinarie anställning i lönegrad 29. De sakkunniga anse, att en liknande anordning bör genomföras beträffande direktionssekreterartjänsterna och vilja fördenskull föreslå, att nytillträdande sekreterare placeras som extra befattningshavare i lönegrad 22. Efter två års anställning bör han placeras som extra ordinarie i lönegrad 24. De sakkunniga förutsätta vidare, att sedan någon erfarenhet av organisationen vunnits, ordinarie direktionssekreterartjänster skola inrättas. De sakkunniga vilja ytterligare föreslå, att skolöverstyrelsen — om så befinnes nödvändigt för att till direktionssekreterarbefattning förvärva särskilt kompetent person —

skall efter framställning av vederbörande skoldirektion i undantagsfall kunna anställa nytillträdande direktionssekreterare i lönegraden Ce 24.

De sakkunniga utgå vidare från att om lärare från det statsunderstödda kommunala undervisningsväsendet vinner anställning som direktionssekreterare, denne skall äga rätt att för den händelse han återgår till sin förra tjänst, tillgodoräkna anställningen som sekreterare för uppflyttning i löneklass och som tjänsteår för pension.

Direktionssekreterare bör tillsättas av skolöverstyrelsen efter förslag av direktionen. Det bör vidare ankomma på överstyrelsen att bestämma, i vilka direktionsområden direktionssekreterare skola tillsättas. I de fall, då endast heltidsanställt skrivbiträde samt deltidсанställd mera kvalificerad assistent erfordras, bör skoldirektionen ha rätt att efter medgivande av skolöverstyrelsen anställa dessa befattningshavare.

De sakkunniga vilja — utöver vad nu föreslagits beträffande ökad expeditiöns hjälp — jämväl föreslå vissa förbättringar i fråga om expeditiönsförhållandena i övrigt. Det torde nämligen icke vara möjligt att upp-
rätta ett för skoldirektören och skoldirektionen gemensamt kansli utan att anslaget till förhyrande av expeditiönslokaler höjes. För närvarande utgår hyresbidrag med belopp varierande mellan 400 och 700 kronor per inspektör och år. Detta bidrag är avsett att täcka hyreskostnaden för *ett* expeditiönsrum, och anslaget härtill beräknades i statsverkspropositionen till 1946 års riksdag till 26 500 kronor för samtliga folkskolinspektörer. Ecklesiastikministern uttalade därvid, att vissa skäl onekligen talade för att hyresersättningen skulle beräknas för två rum men ansåg sig likväl böra förorda, att ersättningen i princip skulle beräknas för endast ett rum jämte erforderliga biutrymmen. Genom den utredning, som de sakkunniga företagit, har behovet redan under nuvarande förhållanden av minst två tjänsterum styrkts. Upprättandet av ett för skoldirektören och skoldirektionen gemensamt kansli kommer att medföra ytterligare lokalbehov och måste därför, enligt de sakkunnigas mening, föranleda att kravet på två expeditiönsrum tillgodoses. Därutöver torde det bli nödvändigt att förse dessa expeditiönslokaler med tillräckliga arkivutrymmen. Härav följer att nu utgående ersättning för städning och belysning också måste höjas.

För tillhandahållandet av erforderliga möbler i tjänstelokalen erhålla inspektörerna nu ett bestämt årligt belopp av 100 kronor. Detta belopp torde få anses utgöra ersättning för den skyldighet folkskolinspektörerna ha att möblera tjänstelokalen samt i någon mån utgöra ränta på det kapital, vederbörande lagt ned på lokalens möblering. Under nuvarande förhållanden, då tjänstelokalerna i regel befinna sig i eller i omedelbar anslutning till inspektörens bostad, synes detta system fungera väl. Man måste emellertid hädanefter räkna med att tjänstelokaler förhyras utanför skoldirektörens bostad. Det torde bland annat med hänsyn härtill icke

vara rimligt, att vederbörande skoldirektör själv skall bekosta möbleringen av dessa lokaler. Framhållas må också, att en sådan anordning kan medföra komplikationer vid ombyte på direktörstjänsten, eftersom tjänstelokalernas möbler då vore den avgående direktörens privata egendom. De sakkunniga anse därför, att möbleringen av tjänstelokalerna bör bekostas av staten.

De sakkunniga vilja således föreslå

att för skoldirektion och skoldirektör upprättas gemensamt kansli,

att på kansliet efter skolöverstyrelsens bestämmande anställs heltids-tjänstgörande direktionssekreterare,

att direktionssekreteraren under de två första tjänstgöringsåren i regel placeras i lönegrad Cg 22 samt därefter i lönegrad Ce 24 eller Ca 24,

att antalet tjänsterum bestämmes till två jämte arkivutrymmen, samt

att tjänstelokalernas möblering och utrustning bekostas av staten.

Kapitel X.

Skoldirektionens och skoldirektörens befattning med skolärenden i vissa skoldistrikt.

Enligt nu gällande bestämmelser äro de städer, som icke deltaga i landsting, de s. k. landstingsfria städerna, nämligen Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle, i vissa avseenden befriade från inspektion av sitt folkskoleväsende genom statens folkskolinspektör. För Stockholms skoldistrikt gäller dessutom i stället för den allmänna folkskolestadgan en särskild stadga.

Tidigare har från skilda håll, ehuru från olika utgångspunkter, ifrågasatts en revision av hithörande bestämmelser. Det har därvid bland annat framhållits, att anledning saknas att i berörda avseende göra skillnad mellan landstingsfria städer och andra större skoldistrikt, och att frågan borde lösas i ett större sammanhang. För närvarande föreligger en till de sakkunniga remitterad framställning till Kungl. Maj:t från representanter för folkskolestyrelser i städer, som icke deltaga i landsting, med hemställan om utredning rörande den statliga och den kommunala folkskolinspektörens befogenheter i nämnda städer.

De sakkunniga ha övervägt huruvida ovanberörda spörsmål nu bör upptagas till behandling eller om detta i stället bör ske i samband med de sakkunnigas fortsatta utredning angående statens och skoldistriktens ekonomiska mellanhavanden. De sakkunniga ha nämligen för avsikt att därvid bland annat undersöka möjligheterna att åstadkomma ett förenklat statsbidragssystem — en särskilt för de större skoldistrikt mycket betydelsefull fråga, som har ett visst sammanhang med nyssnämnda spörsmål. De sakkunniga ha emellertid funnit, att det knappast är möjligt att framlägga förslag om inrättandet av nya mellaninstanser för folkskoleväsendet utan att frågan om de landstingsfria städernas och andra större skoldistrikts ställning till dessa mellaninstanser jämväl upptages till behandling. Detta är det avgörande skälet till att de sakkunniga, utan att avvakta resultatet av nyssnämnda utredning, funnit sig böra angiva sin principiella ståndpunkt till frågan. De sakkunniga ha tillika efter ingående överläggningar, varvid olika uppslag diskuterats, ansett sig böra framlägga ett förslag, som i nuvarande läge synes kunna utgöra en godtagbar lösning av frågan.

I det följande skall till en början lämnas en kort redogörelse för tillkomsten av de bestämmelser, varom här är fråga.

De landstingsfria städerna. Frågan om förhållandet mellan den kommunala och den statliga folkskolinspektionen aktualiserades genom en skrivelse, som städernas folkskolinspektörsförbund år 1910 tillställde folkundervisningskommittén. Inspektörsförbundet hemställde, att kommittén måtte föreslå, att av vederbörande skolråd (folkskolestyrelse) tillsatt folkskolinspektör skulle kunna förordnas att inom skoldistriktet tillika tjänstgöra som statens folkskolinspektör. Folkundervisningskommittén ställde sig emellertid avvisande till denna tanke. En viss begränsning av statsinspektörens verksamhet inom skoldistrikt med egen inspektör borde emellertid, enligt kommittén, kunna äga rum, dock icke beträffande granskning och vitsordande av statsbidragsrekvisitioner.

I propositionen nr 206 till 1913 års riksdag angående den statliga folkskolinspektionen uttalade sig dåvarande statsrådet F. Berg för en ordning av folkskolinspektionen i de större städerna av väsentligen följande innebörd: »I stad som ej deltagar i landsting och som anställt särskild folkskolinspektör för ledningen av sitt folkskoleväsen, må nämnda inspektör, på ansökan av skolstyrelse, av Kungl Maj:t kunna förordnas att, utan i vad angår granskningen och vitsordandet av skolstyrelsens ansökningar om statsbidrag, tjänstgöra jämväl såsom statens folkskolinspektör över stadens skolväsen, därest Kungl. Maj:t finner honom för sådant uppdrag lämplig, och därest skolstyrelsen visar, att han erhållit en med hänsyn till avlöning och befogenhet tillfredsställande ställning.»

Vad Stockholm beträffar föreslogs, att den av stadens folkskolestyrelse antagne förste folkskolinspektören skulle utan särskild ansökan förordnas att också vara statens inspektör. Granskningen av ansökningar om statsbidrag skulle dock överflyttas från Stockholms stads konsistorium till en särskild statens inspektör, vars ämbetsområde borde anpassas med hänsyn till det arbete nämnda granskning skulle medföra. Propositionen föranledde endast en remiss till folkskolöverstyrelsen. Denna instämde i avgivet yttrande i allt väsentligt med de i propositionen framförda synpunkterna men framhöll därutöver skäligheten av att även andra städer med kommunala folkskolinspektörer jämfördes med de landstingsfria städerna i berört avseende. Om en gräns sattes vid 20 000 invånare skulle 14 städer på nämnda sätt få sin statsinspektion ordnad.

I proposition i ämnet (nr 145) till 1914 års riksdag hävdade dåvarande ecklesiastikministern K. G. Westman en något annan uppfattning än i 1913 års proposition i fråga om de kommunala inspektörernas anställande som statliga inspektörer. Sålunda framhölls, bland annat, att det enklaste och riktigaste syntes vara, att staten beträffande de största städerna, i förlitande på deras vilja och förmåga att själva på ett tillfredsställande sätt ordna och leda sitt skolväsen, avstode från att genom sina folkskolinspek-

törer öva annan inspektion än den rent ekonomiska kontrollen. Gentemot det av folkskolöverstyrelsen framlagda förslaget, att gränsen skulle vidgas att omfatta också städer med minst 20 000 invånare föreslogs, att ifrågakvarande medgivande tills vidare och till dess någon erfarenhet vunnits icke skulle utsträckas längre än till de städer, som ej deltog i landsting.

Sedan riksdagen bifallit propositionen, utfärdades kungörelse angående inspektion av folkskoleväsendet i stad, som ej deltagar i landsting (KK 1914:260). Kungl. Maj:t har med stöd av denna kungörelse befriat de tidigare nämnda städerna från statsinspektion utom i vad avser granskningen och vitsordandet av statsbidragsrekvisitioner. I samband med befrielsen har föreskrivits, bland annat, att det inseende över folkskoleväsendet, som i allmänhet tillkommer skolöverstyrelsen, i fråga om ovan nämnda städer skall av skolöverstyrelsen utövas omedelbart, samt att därstädes anställd kommunal folkskolinspektör i likhet med statens inspektör skall vara skyldig att på kallelse infinna sig till sammanträde med överstyrelsen för överläggning i undervisningsfrågor.

Stockholm. Skyldigheten att tillse att fattiga barn i skolåldern erhöles genom 1842 års folkskolestadga påbjudna undervisningen ålåg i Stockholm från början den s. k. stadsnämnden, en för hela staden gemensam fattigvårdsstyrelse. År 1851 anmärkte revisorerna för nämnda myndighet, att stadsnämndens tillsyn beträffande barnundervisningen lämnade åtskilligt övrigt att önska. Sälunda påpekades, bland annat, att nära 500 barn, som uppnått skolåldern, icke erhöles någon undervisning alls. Resultatet av anmärkningarna blev, att överståthållaren uppdrog åt en kommitté att utarbeta förslag till ordnande av huvudstadens folkskoleväsen. Kommittén föreslog år 1855, bland annat, att en särskild överstyrelse skulle tillsättas för samtliga folkskolor i Stockholm och att en inspektör skulle inför denna vara föredragande i skolärenden.

I anledning av nämnda anmärkningar och förslag tillsatte Kungl. Maj:t år 1859 en kommitté för utarbetande av en särskild folkskolestadga för Stockholm. Kommittén avgav år 1860 ett förslag i ämnet, som i stort sett överensstämde med nyssnämnda förslag från 1855. I enlighet härmed fastställde Kungl. Maj:t en särskild folkskolestadga för Stockholm den 27 september 1861. Denna stadga kom att bli gällande till 1901, då ny stadga utfärdades. Nu gällande stadga är av den 22 juni 1923 (KK 1923:294).

Som inledningsvis antytts har från olika håll ifrågasatts en revision av ovannämnda för Stockholm och övriga landstingsfria städer gällande bestämmelser. Från de landstingsfria städernas sida har hävdats, att en revision av dessa bestämmelser vore påkallad, enär den under de senaste åren tillkomna lagstiftningen på folkskolans område väsentligt ingripit i de kommunala skolmyndigheternas handlingsfrihet. I ett år 1942 avgivet yttrande över en i det föregående omnämnd framställning i ämnet från

representanter för folkskolestyrelser i städer, som icke deltaga i lands-
ting, framhöll skolöverstyrelsen bland annat, att en eventuell utredning i
nämnda fråga icke borde begränsas endast till förhållandet i de lands-
tingsfria städerna, alldenstund numera ej funnes någon anledning att här-
vidlag göra skillnad mellan dem och andra större skoldistrikt med egen
folkskolinspektion.

Vidare må nämnas, att Örebro folkskolestyrelse i skrivelse till Kungl.
Maj:t den 28 oktober 1942 hemställde om befrielse för Örebro stad från
inspektion genom statens inspektör. Domkapitlet i Strängnäs och statens
vederbörande folkskolinspektör tillstyrkte framställningen. Skolöverstyre-
lsen anknöt i sitt remissyttrande till sitt nyssnämnda yttrande år 1942 och
framhöll, att anledning saknades att göra skillnad mellan landstingsfria
städer och andra större skoldistrikt. Framställningen från Örebro borde
därför tagas upp i ett större sammanhang och avgöras först efter föregå-
ende utredning. Skrivelsen från Örebro folkskolestyrelse föranledde icke
heller någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Framhållas må också, att det från vissa håll hävdats, att de ursprung-
liga skälen för befrielse från statlig inspektion icke längre äro bärande.

Av det anförda framgår, att den nuvarande ordningen från skilda ut-
gångspunkter icke ansetts tillfredsställande. Otvivelaktigt är också att
sambhällsutvecklingen sedan 1914 radikalt förändrat förhållandena på folk-
skolans område. De mest utmärkande dragen härvidlag äro allmän be-
folkningsökning, befolkningsomflyttning från landsbygden till tätorterna
samt allmän inkomststegring och därmed följande standardhöjning. Sam-
tidigt härmed har handhavandet av folkskoleväsendet, som ursprungligen
var en rent kommunal angelägenhet, alltmer övergått att bli en statens
uppgift. I konsekvens med sistnämnda förhållande har staten också över-
tagit de huvudsakliga kostnaderna för folkskoleväsendet.

Några siffror må tjäna till belysning av det anförda.

Av tabell på nästa sida framgår, bland annat, att Gävle, som är en av de
landstingsfria städerna och som 1914 i fråga om invånarantal var rikets
femte stad, numera är dess tolfte, samt att antalet invånare i de upprä-
kade städerna nästan fördubblats.

Belysande för utvecklingen äro också följande uppgifter.

	1914	1947
Städer med över 50 000 invånare	3	11
» » » 40 000 »	4	13
» » » 30 000 »	7	18
» » » 20 000 »	15	26

Från 1915 till 1947 har folkmängden i riket ökat med i runt tal en
miljon. År 1915 bodde 72,7 procent av befolkningen på landsbygden och
27,3 procent i städerna. Motsvarande siffror för 1947 äro 56,5 respektive
43,5 procent.

De större städernas invånarantal (avrundat) och inbördes ordningsföljd.

	31/12 1914	31/12 1920	31/12 1940	31/12 1947
1. Stockholm	386 000	419 000	590 000	1. 702 000 ¹
2. Göteborg	181 000	202 000	281 000	2. 337 000 ¹
3. Malmö	108 000	113 000	155 000	3. 181 000
4. Norrköping	46 000	58 000	70 000	4. 82 000
5. Gävle	36 000	37 000	39 000	12. 44 000
6. Hälsingborg	35 000	47 000	62 000	5. 70 000
7. Örebro	33 000	36 000	49 000	6. 63 000
8. Eskilstuna	29 000	30 000	40 000	10. 51 000
9. Jönköping	28 000	29 000	36 000	13. 42 000
10. Uppsala	28 000	28 000	38 000	7. 59 000
11. Karlskrona	28 000	27 000	29 000	15. 30 000
12. Linköping	25 000	27 000	38 000	11. 51 000
13. Borås	23 000	28 000	48 000	8. 54 000
14. Västerås	23 000	30 000	38 000	9. 53 000
15. Lund	22 000	23 000	28 000	14. 33.000

¹ Preliminära uppgifter.

Förändringarna i fråga om statsbidrag och kommunala kostnader för folkskoleväsendet framgå av nedanstående tabell.

	1914		1944	
	Summa kostnader		Summa kostnader	
	Landsbygd	Städer	Landsbygd	Städer
Totalt, kronor	33 000 000	17 000 000	196 000 000	100 000 000
därav bidrag från staten				
i kronor	10 000 000	3 000 000	127 000 000	48 000 000
i procent	30,3	17,6	64	48

Det relativt ringa statsbidrag, som tidigare utgick till folkskoleväsendet, medförde, att de mindre skoldistrikten med i allmänhet begränsade ekonomiska resurser icke hade möjlighet att låta sitt skolväsen uppnå den standard, som hade varit önskvärd. De större skoldistrikten däremot hade på grund av sin bättre ekonomiska ställning större möjligheter att förbättra sitt skolväsen. Av uppgifterna framgår också att städerna, vid den tidpunkt då de omfattade ungefär en fjärdedel av landets befolkning, kunde till folkskoleväsendet anslå ett belopp, som motsvarade mer än en tredjedel av de kommunala kostnaderna för folkskoleväsendet i hela landet. Städerna kunde därför ofta höja sin skolstandard, bland annat genom att inrätta specialrum och anställa speciallärare för vissa övningsämnen, förse skolorna med förstklassig undervisningsmateriel, utöka läs-

tiden utöver påbjuden minimilästid, anordna överbyggnader på folkskolan, genom extra löneförmåner locka till sig de bästa lärarkrafterna och anställa högt kvalificerade lokala folkskolinspektörer att handhava ledningen av distriktens skolväsen. Av det föregående framgår också, att just dessa omständigheter motiverade bestämmelsen om befrielse från statlig inspektion genom statens folkskolinspektörer. Skolväsendet i dessa städer ansågs ligga på ett så högt plan i jämförelse med andra skoldistrikt, att staten, som vederbörande statsråd uttryckte det, med fullt förtroende kunde överlåta den pedagogiska inspektionen åt de lokala skolmyndigheterna.

Genom de kraftigt ökade statsbidragen har emellertid en väsentlig utjämning i ovan berörda avseenden mellan större och mindre skoldistrikt under senare år ägt rum. I fråga om standard och allmän anordning tåla de mindre skoldistriktet numera väl en jämförelse med de större. Enhetliga lästider och statligt lönesystem äro införda för det övervägande flertalet befattningshavare i folkskolan. Genom det ökade statsanslaget har det blivit möjligt även för mindre skoldistrikt att i avsevärd grad förbättra sitt skolväsen i fråga om organisation, lokaler, undervisningsmateriel, sociala välfärdsanordningar m. m. Anordningen med kommunala skolledare införes i allt större utsträckning. År 1914 fanns endast ett mindre antal kommunala folkskolinspektörer och överlärare. Detta antal är nu uppe i över sexhundra. Enligt bestämmelse i folkskolestadgan skall efter den 1 juli 1949 i skoldistrikt med minst 10 läraravdelningar finnas distriktsöverlärare. Denna bestämmelse medför, att antalet kommunala skolledare kommer att ytterligare öka de närmaste åren och efter kommunreformen kommer det, med några få undantag, att finnas en kommunal skolledare i varje skoldistrikt.

Den nu skisserade utvecklingen jämte vad de sakkunniga inledningsvis i detta kapitel anfört motiverar, att frågan om en särställning för vissa skoldistrikt med hänsyn till deras statliga administration och ledning tagas under omprövning.

Vad till en början beträffar den *pedagogiska inspektionen* av folkskolorna i de landstingsfria städerna äro de sakkunniga av den uppfattningen, att nuvarande ordning med befrielse från inspektion av statens inspektör i princip bör bibehållas. De sakkunniga vilja emellertid ifrågasätta om icke denna ordning bör gälla också andra större städer. I instruktionen för statens folkskolinspektörer finnas redan nu bestämmelser om att i de skoldistrikt, där kommunal inspektör har att enligt vederbörligen fastställd instruktion övervaka och leda undervisningen i distriktets skolor, statens inspektör, i den mån han finner förhållandena sådant medgiva, bör inskränka sin egen inspektionsverksamhet. Dessa bestämmelser ha också vunnit tillämpning. Statens folkskolinspektörer ha nämligen varken

tid eller möjlighet att kontinuerligt besöka lärarna i de större skoldistriktet. Av en av de sakkunniga företagen utredning, som redovisas i bilaga 11, framgår, att vederbörande statsinspektörer i medeltal besöka de större skoldistriktet — bortsett från de landstingsfria städerna — fyra dagar per år. Det är uppenbart, att dessa fåtaliga besök i distrikt med över hundratalet läraravdelningar icke kunna betraktas som inspektionsbesök i egentlig mening. Ledningen och inspektionen av skolväsendet i dessa distrikt ankommer därför på den lokale skolledaren. Sett ur statens synpunkt är detta också lämpligt, då statsinspektörens arbete därigenom underlättas till förmån för övriga delar av hans verksamhet.

De sakkunniga anse, med hänsyn till det nu sagda, att befrielsen från pedagogisk inspektion genom statens vederbörande folkskolinspektörer bör utvidgas till att gälla även vissa andra större skoldistrikt. Dylig befrielse bör emellertid enligt de sakkunnigas mening icke som hittills meddelas genom beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall, utan närmare bestämmelser härom böra införas i instruktionen för statens folkskolinspektörer. Enligt de sakkunnigas mening bör dock den statlige inspektören ha möjlighet att taga del av den pedagogiska verksamheten inom ifrågavarande skoldistrikt. Det måste nämligen vara av stort värde för statsinspektören att kunna följa utvecklingen i distrikt, där skolväsendet är mera differentierat. Besök i dessa distrikt synas kunna äga rum i samråd med den lokale skolledaren.

Vad angår den *ekonomiska kontrollen* från statens sida över här ifrågavarande skoldistrikt förutsätta de sakkunniga, att denna i viss omfattning skall bibehållas. Det är nämligen icke tänkbart, att staten helt skulle avstå från möjligheten att utöva kontroll över användningen av de avsevärda belopp, som numera utanordnas för folkskoleväsendet. De sakkunniga äro väl medvetna om, att det nuvarande statsbidragssystemet och den därmed förbundna kontrollen medför mycket arbete för såväl de kommunala skolledningarna som för de statliga myndigheterna och att detta medför administrativa olägenheter, främst för de större skoldistriktet, där omfattningen av dessa ärenden är betydande. Som tidigare antytts ha de sakkunniga emellertid för avsikt att undersöka möjligheterna för ett förenklat statsbidragssystem. I avvaktan på resultatet av denna utredning bör, enligt de sakkunnigas mening, den nuvarande formen för statskontroll i allt väsentligt bibehållas.

Utöver de ekonomiska ärendena skola enligt nu gällande bestämmelser vissa *andra administrativa frågor* underställas statlig myndighet för yttrande eller beslut. Enligt av de sakkunniga i detta betänkande avgivet förslag kommer denna statliga myndighet i stor utsträckning att bli skoldirektionerna i stället för som hittills skolöverstyrelsen och domkapitlet.

Med nu gällande ordning kan emellertid detta förslag icke tillämpas på de landstingsfria städerna, eftersom dessa i vissa avseenden intaga en särställning. De sakkunniga ha ägnat stor uppmärksamhet åt frågan, huruvida särbestämmelserna skola förbliva gällande även efter inrättandet av de nya mellaninstanserna, eller om skoldirektionerna skola handlägga ifrågavarande ärenden också från de landstingsfria städerna.

De sakkunniga ha därför verkställt en utredning rörande arten och omfattningen av de ärenden, beträffande vilkas handläggning olikhet föreligger mellan de landstingsfria städerna och övriga skoldistrikt. Undersökningen redovisas i bilaga 12. Av densamma framgår, bland annat, att Stockholm bland de landstingsfria städerna intager en särställning, i det att skolöverstyrelsen är mellaninstans för nämnda stad i större utsträckning än för övriga städer. Vidare framgår att Stockholm och de övriga landstingsfria städerna intaga en friare ställning än andra skoldistrikt såtillvida, att vissa ärenden från nämnda skoldistrikt icke behöva underställas statlig myndighet för yttrande eller beslut. Å andra sidan framgår att de landstingsfria städerna i likhet med övriga skoldistrikt dock äro skyldiga att underställa statlig myndighet ett flertal ärenden. Ett bibehållande av denna ordning skulle innebära, att som mellaninstanser för de landstingsfria städerna skulle komma att fungera dels skolöverstyrelsen, dels skoldirektionerna, dels ock skoldirektörerna. Ett av syftmålen med inrättandet av skoldirektioner, nämligen förenkling i förvaltningen, skulle sålunda icke nås vad beträffar ifrågavarande städer.

Närmast till hands kunde då synas vara, att skolöverstyrelsen bleve den statliga myndighet, som hade att handlägga de administrativa ärendena från samtliga landstingsfria städer i likhet med vad som nu gäller för Stockholm. Enligt en av de sakkunniga företagen undersökning, som redovisas i bilaga 13, skulle i så fall, fränsett statsbidragsärenden och remisser, till skolöverstyrelsen årligen komma att överföras omkring 500 nya ärenden från dessa städer. Då det numera saknas anledning att särskilja de landstingsfria städerna från vissa andra större skoldistrikt borde i så fall även de administrativa ärendena från dessa större skoldistrikt överföras till skolöverstyrelsen. Om till den senare gruppen skoldistrikt hänföres distrikt med ett invånarantal av minst 40 000, kommer antalet ärenden hos överstyrelsen emellertid att ökas med ytterligare omkring 500 (bil. 14). En sådan ordning skulle komma att medföra ökat behov av arbetskraft hos överstyrelsen och en centralisering av ärendena i stället för en eftersträvad decentralisering. Allteftersom kretsen av större skoldistrikt vidgades, skulle överstyrelsen komma att belastas med ytterligare en mängd ärenden, vilkas handläggning måste bli synnerligen betungande för ämbetsverket samt komplicera behandlingen av frågorna. Även relativt obetydliga ärenden skulle komma att förorsaka den statliga myndigheten tidsödande arbete. På grund av anförda omständigheter kunna de

sakkunniga icke förorda, att skolöverstyrelsen blir mellaninstans för de landstingsfria städerna och andra större skoldistrikt.

De sakkunniga ha också övervägt möjligheten att för de tre största skoldistrikten, Stockholm, Göteborg och Malmö, föreslå upprättandet av särskilda mellaninstanser. Det måste därvid förutsättas, att dessa organ icke skulle inskränka sin verksamhet till formell behandling av vissa administrativa ärenden utan också fullgöra de övriga uppgifter, som enligt förslaget åligga skoldirektionerna. Skolväsendet inom dessa distrikt skulle härigenom komma att ledas av två myndigheter, en kommunal och en statlig. Enligt de sakkunnigas mening vore en sådan anordning synnerligen olämplig, när den säkerligen skulle beskära de kommunala skolstyrelsernas befogenheter och giva anledning till konflikter. Icke heller en sådan anordning kan därför förordas av de sakkunniga.

De sakkunniga ha kommit till den uppfattningen, att skoldirektionerna beträffande de landstingsfria städerna och andra större skoldistrikt böra taga samma befattning med de *administrativa* ärenden, vilka skola underställas statlig myndighet, som de enligt de sakkunnigas förslag ha att taga med motsvarande ärenden i övriga skoldistrikt. Såvitt de sakkunniga kunna finna, äro de administrativa ärenden, varom här är fråga, icke till sin art sådana, att de ovillkorligen behöva underställas annan statlig myndighet än den, som kommer att bli gällande för skoldistrikt i allmänhet, d. v. s. skoldirektionerna. Befrielse från skyldighet att underställa statlig myndighet vissa ärenden bör dock alltjämt medgivas, eventuellt i vidgad omfattning. De sakkunniga återkomma till denna fråga i det följande.

I det föregående ha de sakkunniga förutsatt, att en del större skoldistrikt skulle jämföras med de landstingsfria städerna i vissa avseenden. Efter olika överväganden ha de sakkunniga kommit till den uppfattningen, att till denna grupp av skoldistrikt lämpligen böra hänföras sådana, som ha ett invånarantal av 40 000 eller därutöver. Som framgår av nedanstående tabell är antalet dylika skoldistrikt för närvarande 13 och antalet läraravdelningar i varje sådant distrikt lägst 115. Antalet lärare är emellertid större, eftersom i regel även finnas särskilda lärare för fortsättningsskolan samt för fack- och specialundervisning, till exempel slöjd-lärare, lärare i hushållsgöromål, gymnastiklärare med flera. I städer med detta stora antal lärare torde det icke vara möjligt för statens skoldirektörer att utöva de åligganden, som eljest tillkomma dem beträffande övriga skoldistrikt.

De sakkunniga anse sålunda, att skoldistrikt av ovan angiven storleksordning alla böra erhålla samma ställning vad beträffar den pedagogiska inspektionen av statens folkskolinspektör samt i vad avser mellaninstansernas behandling av de administrativa ärendena.

Huruvida det framdeles kan befinnas lämpligt att till samma grupp av

Direktionsområden	Städer	Invånar- antal den 31/12 1947	Antal lärar- avdelningar vid slutet av vårterminen 1947
Stockholmstraktens	Stockholm	702 000	1 339
Göteborgstraktens	Göteborg	337 000	895
Sydkånes västra	Malmö	181 000	446
Östergötlands östra	Norrköping	82 000	220
Nordskånes västra	Hälsingborg	70 000	211
Närkes	Örebro	63 000	139
Upplands	Uppsala	59 000	134
Älvsborgs södra	Borås	54 000	154
Västmanlands östra	Västerås	53 000	133
Södermanlands västra	Eskilstuna	51 000	129
Östergötlands västra	Linköping	51 000	115
Gästriklands	Gävle	44 000	127
Nordsmålands västra	Jönköping	42 000	115

skoldistrikt hänföra skoldistrikt av något mindre storlek, synes böra bli beroende av den erfarenhet, som vinnes rörande den föreslagna anordningen.

Två landsbygdsdistrikt, Gällivare och Skellefteå landskommun, äro i viss mån jämförbara med ovannämnda distrikt. Båda ha nämligen över 115 läraravdelningar. Deras invånarantal uppgår emellertid icke till 40 000, och de ha ej heller av de sakkunniga medtagits bland ovannämnda större skoldistrikt. Orsaken härtill är främst, att särskilt inom större landsbygdsdistrikt ofta uppkomma mycket svårlösta organisationsproblem, för vilkas ändamålsenliga lösning ett intimt samarbete mellan den lokala och den statliga skolledningen är ofrånkomlig. Det sätt, varpå dylika frågor avgöras, kan också få ur statens synpunkt betydelsefulla ekonomiska konsekvenser.

De sakkunniga vilja i det följande närmare angiva de förändringar i fråga om handläggningen av de administrativa ärendena från de landstingsfria städerna, som bli följden av att skoldirektionerna bli mellaninstanser även för nämnda städer. I samband därmed vilja de sakkunniga avgiva förslag dels rörande vissa ärendens decentralisering till skolstyrelserna i de större skoldistrikten, dels ock rörande sammansättningen av skoldirektionerna i de direktionsområden, i vilka de större städerna ingå.

Av den av de sakkunniga verkställda utredningen framgår, att förändringen vad angår Stockholms skoldistrikt skulle bli synnerligen ringa. I ett enda fall skulle folkskoledirektionens nuvarande befogenheter inskränkas, nämligen ifråga om utövande av den disciplinära domsrätten över lärarkåren. Enligt de sakkunnigas förslag skall nämligen denna förläggas till mellaninstanserna. Ett fåtal ärenden, vilka nu avgöras av skol-

överstyrelsen, skulle komma att handläggas av skoldirektionen eller skoldirektören. De viktigaste av dessa äro fastställande av organisationsplanen (reglementet), bestämmande av antalet läraravdelningar, fastställande av instruktion för överlärare, omprövning av lärarbehovet då ordinarie tjänst blir ledig (i vissa fall), uppskov med utannonsering av ordinarie tjänst samt befrielse från skyldighet att anställa vikarie. Följande ärenden föreslås överförda från statens vederbörande folkskolinspektör till folkskoledirektionen för avgörande, nämligen sådana som gälla inställande av undervisningen i högst tre dagar per läsår för att bereda lärare tillfälle att delta i kurser m. m., vissa tjänstledigheter med B-avdrag för lärare, lön till extra lärare, då undervisningen inställts, samt lön åt lärare, som avstängts från tjänstgöring. Förändringen innebär sålunda, att folkskoledirektionen skulle komma att intaga en friare ställning gentemot statliga myndigheter än hittills.

Som framgår av kapitel V komma följande förändringar beträffande besvärsmål att inträffa. Besvär över förslag till ordinarie lärartjänst samt förordnande av icke-ordinarie lärare skulle komma att anföras hos skolöverstyrelsen, besvär över val av ordinarie lärare åter hos överståthållarämbetet. Besvär över folkskoledirektionens beslut om förordnande av kommunal folkskolinspektör eller överlärare skulle komma att anföras hos överståthållarämbetet.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga uttala, att det synes kunna ifrågasättas, om anledning finnes att i fortsättningen bibehålla en särskild folkskolestadga för Stockholm.

Vad beträffar de övriga landstingsfria städerna skulle förslaget komma att medföra i stort sett samma förändringar som beträffande Stockholm. Avvikelser inträffa endast med avseende på fastställande av organisationsplanen, som överföres från domkapitlen till mellaninstanserna och i fråga om besvärärenden, vilka överföras från domkapitlen till skolöverstyrelsen eller länsstyrelserna. Liksom beträffande Stockholm skulle skolstyrelsernas befogenheter inskränkas endast i fråga om den disciplinära myndigheten över lärarkåren.

Av det nu sagda framgår, att de landstingsfria städernas handlingsfrihet genom den förordade anordningen icke kommer att beskäras. I fråga om den befrielse från skyldighet att underställa statlig myndighet vissa administrativa ärenden, som nu tillkommer de landstingsfria städerna, sker ingen ändring. De sakkunniga finna det lämpligt, att nämnda befrielse utsträcker så långt det är möjligt utan att statens berättigade krav eftersättas, och vilja därför föreslå, att följande ärenden helt överlämnas för avgörande till skolstyrelserna i de större städerna, och att de sålunda icke som hittills skola underställas statens vederbörande folkskolinspektörer för avgörande eller yttrande, nämligen

antagande av läroböcker,
fastställande av ordningsstadga,
upprättande av förslag till val av ordinarie lärare,
förordnande av extra ordinarie lärare,
beslut om återläsningsskyldighet i vissa fall,
löneklassplaceringar,
beslut om lärares uppdrag vid sidan av lärartjänsten,
vissa tjänstledigheter med B-avdrag för lärare,
inställande av undervisningen för att bereda lärare tillfälle att deltaga
i kurser m. m.,
lön till extra lärare, då undervisning inställts, samt
lön åt lärare, som avstängts från tjänstgöring.

I fråga om ordningen för ärendenas handläggning vilja de sakkunniga dock förorda särskilda bestämmelser beträffande de större skoldistriktet. Som tidigare framhållits är det icke möjligt för statens skoldirektör att mera ingående lära känna förhållandena i dessa distrikt. När därför ärenden från nämnda skoldistrikt föreligga till behandling inom skoldirektionerna, äga dessa i regel icke den lokalkännedom, som bör vara en förutsättning för ställningstagandet. De sakkunniga ha därför efter olika överväganden ansett sig böra föreslå, att vederbörande skolstyrelse skall äga rätt att låta någon av sina tjänstemän direkt inför skoldirektionen föredraga de ärenden, som skola underställas direktionsen. Handläggningen av ärendena skulle härigenom förenklas, och vederbörande lokala skolstyrelse finge möjlighet att direkt till skoldirektionen framföra sina synpunkter och önskemål rörande de särskilda förhållandena, som kunna vara rådande inom skoldistriktet.

Bland de större städerna intaga de tre största, Stockholm, Göteborg och Malmö, en särställning i det avseendet, att antalet läraravdelningar i dessa överstiger eller är ungefär lika med antalet läraravdelningar inom ett ordinarie inspektionsområde. De sakkunniga ha därför såsom tidigare framhållits även diskuterat möjligheten att för dessa tre distrikt inrätta särskilda skoldirektioner men av olika orsaker avvisat den utvägen liksom även tanken, att skolöverstyrelsen skulle bli mellaninstans för distriktet ifråga. Med hänsyn till dessa skoldistrikts storlek och de på grund därav inom distriktet rådande särskilda förhållandena anse de sakkunniga det vara motiverat, att dessa distrikt, förutom att de i likhet med övriga större skoldistrikt äga utse särskild föredragande inom skoldirektionen, beredas ett mera reellt inflytande i denna. Detta synes lämpligen kunna ske genom att distriktet företrädas av särskild representant i skoldirektionen. De sakkunniga vilja därför föreslå, att skolstyrelserna i Stockholm, Göteborg och Malmö skola utse en särskild ledamot av respektive skoldirektioner. Antalet ledamöter i dessa tre skoldirektioner skulle så-

lunda bli sex mot fem i övriga skoldirektioner. Därav följer att skolstyrelserna i dessa städer icke skola välja elektorer för utseende av lekmannaombud i skoldirektionerna. Däremot böra respektive lärarkårer utse ombud för val av lärarrepresentant i direktionerna.

Ovan har lämnats en redogörelse för hur de sakkunniga tänkt sig skoldirektionernas befattning med vissa administrativa frågor i de större skoldistriktet. Enligt vad de sakkunniga tidigare föreslagit skola direktionerna — utöver handhavandet av administrativa frågor — även utöva huvudmannaskapet för vissa lärartjänster och den disciplinära myndigheten över lärarkåren samt i viss utsträckning verka som distriktsstyrelser för direktionensområdena tillhörande skoldistrikt. Här nedan vilja de sakkunniga beröra skoldirektionernas uppgifter i sistnämnda avseenden vad beträffar de större skoldistriktet.

Enligt förslaget skall direktionen vara h u v u d m a n för så kallade reservvikarier och vissa speciallärare m. fl. I fråga om reservvikarier ha de sakkunniga redan tidigare framhållit, att dessa närmast äro avsedda för landsbygden, och direktionens befogenheter härvidlag torde sålunda icke komma att beröra de större skoldistriktet. Likaså kan förutsättas att en för flera skoldistrikt inrättad fack- eller speciallärartjänst icke kommer att inverka på de större skoldistriktets möjlighet att ordna sådana tjänster efter behov.

Överflyttandet av den disciplinära myndigheten från skolstyrelserna till mellaninstanserna torde icke kunna betraktas som något avsevärt ingrepp i skolstyrelsernas frihet, eftersom dessa ärenden förekomma ytterst sällan. Anordningen torde närmast kunna anses som en befrielse för skoldistriktet från handläggningen av en ömtålig uppgift.

Vad angår spørsmålet om vilken ställning nu ifrågavarande skoldistrikt böra intaga till mellaninstansen i dennas egenskap av distriktsstyrelse, må erinras om att de sakkunniga bland de uppgifter, som skulle åvila mellaninstansen som sådan styrelse, nämnt främjandet av folkskoleväsendets utveckling, åtgärder för åstadkommande av ökat samarbete mellan skola och hem, anordnandet av överläggningar med representanter för skolstyrelser och med kommunala skolledare samt av fortbildningskurser för lärare, främjandet av användning av film och radio vid undervisningen m. m. Dessa uppgifter äro av den art, att mellaninstansen vid fullgörandet av desamma kommer att verka som rådgivande och samordnande organ och icke som kontrollerande. Det kan sålunda icke bli fråga om att av instansen i nämnda avseenden vidtagna åtgärder skulle komma att inkräkta på skoldistriktets frihet att, där förutsättningar föreligga, själva vidtaga de anordningar i berörda hänseenden, som befinnas lämpliga. Det är tillika uppenbart — vilket de sakkunniga vilja särskilt understryka — att instansen i egenskap av distriktsstyrelse främst

och i huvudsak får betydelse för de många mindre skoldistrikt inom direktionens område. För dessa distrikt torde det nämligen föreligga behov av att ett organiserat samarbete kommer till stånd för ordnande av nyssnämnda skolangelägenheter.

Det vore enligt de sakkunnigas mening önskvärt, att ett dylikt genom skoldirektionen förmedlat samarbete, varigenom kontakt kunde skapas mellan skolstyrelserna inom direktionens område, komme till stånd mellan samtliga till området hörande skoldistrikt. Det finnes emellertid anledning antaga, att de lokala skolmyndigheterna i de större städerna hysa den uppfattningen, att de angelägenheter, som i det föregående omnämnts, i dessa skoldistrikt i stor utsträckning redan ordnats eller utan ifrågasatt samarbete med andra skoldistrikt kunna ordnas. Om frågan bedömes enbart ur de större skoldistriktens synpunkt och med hänsynstagande endast till deras intressen, synes någon mera vägande invändning mot en sådan uppfattning icke kunna göras. Härtill kommer den omständigheten, att dessa skoldistrikt enligt de sakkunnigas förslag i skoldirektionerna skulle komma att företrädas dels av särskilda föredragande, dels ock, beträffande vissa av dem, av särskilda direktionsledamöter. Därigenom kan en god kontakt upprätthållas mellan skoldirektionen och de lokala skolstyrelserna. Det kan sålunda enligt de sakkunnigas mening finnas skäl för antagande, att de skoldistrikt, om vilka nu närmast är fråga, själva komma att svara för de uppgifter, som eljest tillkomma skoldirektionen i dess egenskap av distriktsstyrelse. De sakkunniga ha ansett sig böra göra detta uttalande, ehuru det utan vidare torde kunna förutsättas, att skoldirektionerna icke komma att vidtaga sådana åtgärder, som med hänsyn till inom skoldistriktens rådande särskilda förhållanden visa sig obehövlige eller eljest opåkallade.

De sakkunniga vilja sålunda föreslå,

att samtliga skoldistrikt med ett invånarantal av 40 000 eller därutöver befrias från inspektion genom statens folkskolinspektörer, utom i vad avser den ekonomiska kontrollen,

att skoldirektionerna bli mellaninstanser jämväl för dessa skoldistrikt, men att vissa ärenden dock decentraliseras till vederbörande skolstyrelser,

att skolstyrelserna i nu ifrågavarande distrikt få rätt att låta någon av sina tjänstemän direkt inför skoldirektionen föredraga ärenden, som skola underställas denna, samt

att envar av skolstyrelserna i Stockholm, Göteborg och Malmö dessutom skall utse en särskild ledamot av respektive skoldirektion.

Kapitel XI.

Mellaninstansfrågan och nomadskolväsendet.

Undervisningen av nomadbarnen var från början en kyrkans angelägenhet och bedrevs i samband med missionen bland lapparna. Frihettens riksdagar intresserade sig mycket för lapparna, och år 1723 bestämdes, bland annat, att en skola skulle upprättas vid varje huvudkyrka i Lappmarken. År 1739 tillsattes en särskild direktion över Lappmarks ecklesiastikverk. Denna direktion inordnades år 1840 under ecklesiastikdepartementet. År 1846 utfärdades ett särskilt reglemente för Lappmarks ecklesiastikverk. Nytt reglemente utfärdades år 1896. År 1916 utfärdades instruktion för nomadskolinspektören.

Kostnaderna för nomadskolväsendet bestredos tidigare dels av statsanslag, dels av kollektmedel, insamlade i rikets kyrkor, dels ock av anslag från för missionen intresserade föreningar. Numera bestridas alla kostnader för nomadskolväsendet helt av statsmedel.

Nomadskolväsendet regleras nu genom instruktion för nomadskolinspektören, stadga angående nomadundervisningen samt stadga angående fortsättningskolor för nomadbarn¹.

Ledning och tillsyn av samt kontroll över nomadskolväsendet utövas förutom av skolöverstyrelsen av domkapitlen i Luleå och Härnösand, nomadskolinspektören och i viss utsträckning nomadskolfullmäktige. För den lokala administrationen finnas 10 nomadskoldistrikt med 21 ordinarie lärare (se tabell å sid. 94).

Antalet icke-ordinarie lärare inom nomadskolväsendet är läsåret 1947/48 fyra.

Nomadskolfullmäktige skola till ett antal av två för varje lappby inom ett nomadskoldistrikt utses å det sammanträde, som enligt lag den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige årligen skall hållas med lappby inför lappfogde eller landsfiskal. Mandattiden är fyra år. Fullmäktiges uppgift är att med nomadskolinspektören överlägga i skolfrågor hörande till nomadundervisningen samt att avgiva yttranden i sådana frågor.

Domkapitlen i Luleå och Härnösand samt nomadskolinspektören intaga

¹ KK 1938:478, 1938:479 respektive 1943:378.

Nomadskol- distrikt	Beläget inom inspektionsområde	Antal lärare
Karesuando	Norrbottnens norra	2
Vittangi	» »	2
Jukkasjärvi	» »	4
Gällivare	» »	3
Jokkmokk	Norrbottnens mellersta ..	2
Arjeplog	Norrbottnens södra	2
Tärnaby	Västerbottnens norra	2
Hålland (Änge) ..	Jämtlands norra	2
Jämsmäsöholmen..	» »	1
Storvallen	Jämtlands södra	1
	Summa	21

i förhållande till nomadlärarna och nomadskolväsendet i stor utsträckning samma ställning som de kommunala skolledningarna till det statsunderstödda kommunala undervisningsväsendet. Sålunda bestämmer domkapitlet förläggningen av nomadskola, utser ordinarie och extra ordinarie lärare, beviljar längre tjänstledigheter, anställer vikarier för längre tid än en månad, beviljar lärare avsked o. s. v.

Nomadskolinspektören upprättar förslag till val av lärare, beviljar tjänstledigheter för tid intill en månad och anställer vikarier för samma tid. Han kan tilldela lärare föreställning och varning, ombesörjer anskaffandet av inventarier och skolmateriel, utser tillsynsman för byskola och visteskola, medger upplåtandet av nomadskolväsendet tillhöriga lokaler för annat ändamål än skolundervisning o. s. v.

Utöver nu nämnda uppgifter ha vederbörande domkapitel samt nomadskolinspektören att fylla samma uppgifter som domkapitlen och folkskolinspektörerna beträffande folkskoleväsendet. Domkapitlen fastställa sålunda reglementen för nomadskoldistriktet, äro besvärinstanser i fråga om disciplinmål o. s. v. Nomadskolinspektören har att yttra sig i de flesta nomadskolärenden, som handläggas av domkapitlen. Han har vidare att tillse, att nomadskolväsendet är ändamålsenligt anordnat, verkställa inspektionsbesök samt handhåva vissa administrativa uppgifter.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att nomadskolväsendet intager en i förhållande till folkskoleväsendet i övrigt särpräglad ställning. Som tidigare nämnts fungera domkapitlen i Luleå och Härnösand i flera avseenden som skolstyrelser för nomadskolorna. Ett överflyttande av nomadärendena från dessa domkapitel till de nya skoldirektionerna inom de områden, där nomadskolor förekomma, skulle medföra, bland annat, att ärendena splittades på sex myndigheter, vilket med hänsyn till behovet av enhetlig ledning av dessa skolor ej vore lämpligt.

Det torde icke heller kunna ifrågakomma att upprätta en särskild mel-

laninstans för nomadskolväsendet. Antalet skolor och läraravdelningar är alltför ringa för att motivera en sådan.

De sakkunniga äro därför av den uppfattningen, att nomadskolväsendet icke lämpligen kan inordnas under skoldirektionerna och att en särskild mellaninstans för denna skolform icke bör upprättas. De sakkunniga vilja i stället föreslå, att den nuvarande ordningen bibehålles tills vidare.

De sakkunniga finna det emellertid icke uteslutet, att frågan om ledningen av nomadskolväsendet framdeles bör upptagas till förnyad prövning. Under senare år har organisationen av nomadskolväsendet utbyggts och förbättrats, bland annat i fråga om byggnader. Omorganisationen innebär, bland annat, att nomadskolbarnen i allt större utsträckning helt undervisas i fasta skolor. Då denna omorganisation helt genomförts, kan det tänkas bli lämpligt, att skoldirektionen för Norrbottens norra direktionsområde, där de flesta nomadskolorna finnas, övertager domkapitlens funktioner också i fråga om nomadärenden och sålunda blir mellaninstans för nomadskolväsendet. Detta fordrar givetvis, att denna skoldirektion utbygges så, att den med sakkunskap kan handhava också ifrågavarande ärenden. En dylik omorganisation bör dock föregås av en särskild utredning.

Kapitel XII.

Kostnadsberäkningar.

Direktionsledamöter m. fl. Ledamöterna i skoldirektionen böra, liksom fallet är med ledamöterna i de flesta andra statliga nämnder och styrelser med likartad sammansättning och ställning, erhålla årsarvode. Beträffande arvodets storlek kan anföras, att exempelvis domkapitelsledamöter, vilka förordnats för viss tid eller utsetts genom val, enligt kungl. brev av den 30 juni 1947 erhålla följande belopp för år, nämligen vid domkapitlen i Uppsala, Lund och Luleå 700 kronor, vid domkapitlet i Visby 300 kronor och vid övriga domkapitel 500 kronor.

De sakkunniga anse, att ordföranden i skoldirektionen bör erhålla ett årsarvode av 500 kronor och envar av de genom val utsedda ledamöterna ett årsarvode av 300 kronor. I enlighet med detta förslag skulle arvodeskostnaderna för ledamöterna i samtliga skoldirektioner uppgå till $(3 \times 52 \times 300 + 1 \times 52 \times 500 =)$ 72 800 kronor.

Den jurist, som vid vissa tillfällen skall anlitas av skoldirektionen, bör för sin medverkan erhålla särskilt arvode. Storleken av detta bör avvägas med hänsyn till arbetets art och omfattning och fastställas genom överenskommelse mellan direktionen och vederbörande jurist. Som av tidigare lämnad redogörelse framgår torde juristen endast sällan behöva anlitas, varför kostnaderna torde bli relativt ringa. De sakkunniga ha uppskattat dem till sammanlagt 10 000 kronor per år för samtliga skoldirektioner.

Direktionsledamöterna liksom juristen böra åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning i likhet med vad som vanligen gäller för ledamöter av statliga styrelser och nämnder. De sakkunniga anse, att ledamot av skoldirektion därvid i likhet med exempelvis domkapitelsledamot bör hänföras till rese- och traktamentsklass I A. Härav uppkommande kostnader äro svårbedömbara. De äro beroende av antalet erforderliga sammanträden per år och av antalet direktionsledamöter, som ej äro bosatta å sammanträdesorten, vilken förutsättes bli skoldirektörens stationeringsort. I regel torde ledamöterna icke behöva företaga längre resor, dock med undantag för en del ledamöter av norrlandsdirektionerna. Under antagande att två av direktionens fem ledamöter skola erhålla reseersättning, att antalet sammanträden uppgår till sex per år och att resekostnaden i medeltal belöper sig till 20 kronor per person och gång, skulle totalkostnaderna

för resorna komma att uppgå till $(2 \times 52 \times 20 \times 6 =)$ 12 480 kronor eller i runt tal 12 500 kronor.

Traktamentsersättning enligt klass I A utgår med 17 kronor för dag och 10 kronor för natt. Endast undantagsvis torde man emellertid behöva räkna med att natttraktamente skall utgå. Bortser man därför från natttraktamente, skulle kostnaden för 6 sammanträden uppgå till $(2 \times 52 \times 17 \times 6 =)$ 10 608 kronor eller i runt tal 10 600 kronor.

Därest direktionsledamot behöver begära tjänstledighet för att bevista sammanträde, bör ersättning utgå för mistade avlöningsförmåner. De sakkunniga ha räknat med att i medeltal en ledamot i varje direktion kommer att erhålla sådan ersättning med ett belopp av 30 kronor per gång. Kostnaderna skulle då uppgå till $(52 \times 30 \times 6 =)$ 9 360 kronor eller i runt tal 9 300 kronor.

De sammanlagda kostnaderna för arvoden och övriga ersättningar till skoldirektionernas ledamöter skulle sålunda uppgå till $(72\,800 + 10\,000 + 12\,500 + 10\,600 + 9\,300 =)$ 115 200 kronor. Man torde emellertid böra räkna med, att den nuvarande ordningen med särskilda folkskolesakkunniga ledamöter av domkapitlet icke är behövlig efter omorganisationen av mellaninstansväsendet. Själva kostnadsökningen kommer därför att uppgå till ovan angivna belopp minskat med de årsarvoden och särskilda ersättningar, som nu utgå till nämnda ledamöter. För redovisningsåret 1946/47 uppgingo ifrågavarande arvoden och ersättningar till 10 193 kronor (bil. 15). Den egentliga kostnadsökningen skulle sålunda uppgå till i avrundat tal $(115\,200 - 10\,200 =)$ 105 000 kronor.

Direktionssekreterare och skrivhjälp. Direktionssekreterarna skola enligt de sakkunnigas förslag till en början placeras i lönegrad Cg 22 och efter två år i lönegrad Ce 24. Vid beräkningen av kostnaderna för direktionssekreterarnas avlöning ha de sakkunniga utgått från lönen på medeldyrort. I ortsgrupp 3 utgör grundlönen i löneklass 22 8 412 kronor för år. Lönen till 52 direktionssekreterare skulle sålunda uppgå till $(52 \times 8\,412 =)$ 437 424 kronor eller omkring 437 500 kronor. Härtill kommer rörligt tillägg, för närvarande 12 procent. Den totala lönekostnaden vid ett omedelbart genomförande av den föreslagna anordningen kan därför beräknas till i runt tal 490 000 kronor.

Efter två år skulle kostnaden för skoldirektionerna öka med skillnaden mellan lönebeloppen i 22 och 24 löneklasserna. I dyrortsgrupp 3 uppgår denna till 1 008 kronor per år. Kostnadsökningen blir $(52 \times 1\,008 =)$ 52 416 kronor. Därtill kommer 12 procents rörligt tillägg. Kostnadsökningen blir därför i runt tal 58 700 kronor.

De totala lönekostnaderna för direktionssekreterarna komma sålunda under de första två åren efter reformens genomförande — under förutsättning av fullt utbyggd organisation — att uppgå till ungefärligen 490 000 kronor och därefter till omkring 549 000 kronor.

De sakkunniga ha vidare föreslagit, att ett mindre anslag till extra skrivhjälp skall utgå, främst till direktionsområden av särskild struktur, bl. a. Gotlands. Detta anslag har av de sakkunniga beräknats till 20 000 kronor.

Under de två första verksamhetsåren kunna sålunda de sammanlagda lönekostnaderna för samtliga direktionskanslier beräknas uppgå till 510 000 kronor. För närvarande utgår emellertid anslag till expeditionshjälp till folkskolinspektörerna med 98 500 kronor. Kostnadsökningen skulle därför komma att uppgå till (510 000 — 98 500 =) 411 500 kronor. Vid bedömandet av kostnadsökningens storlek torde emellertid hänsyn också böra tagas till att om systemet med enbart skrivhjälp skulle bibehållas, anslaget till denna måste höjas väsentligt. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 28 oktober 1947 ha de sakkunniga också hemställt om en provisorisk höjning av anslaget till biträdes hjälp till 225 000 kronor. Årets riksdag har dock till detta ändamål efter förslag av Kungl. Maj:t anvisat endast 108 500 kronor. Med utgångspunkt från sistnämnda belopp kan den erforderliga kostnadsökningen för den av de sakkunniga föreslagna anordningen med direktionssekreterare uppskattas till omkring (510 000 — 108 500 =) 401 500 kronor.

Kostnadsökningen kan synas betydande. De sakkunniga vilja emellertid i anslutning till vad nyss sagts framhålla, att frågan om ökat anslag till biträdes hjälp åt inspektörerna under alla förhållanden med det snaraste måste lösas, helt oberoende av frågan om upprättandet av nya mellaninstanser. Den av de sakkunniga under hösten 1947 föreslagna höjningen av anslaget till biträdes hjälp åt inspektörerna till 225 000 kronor var endast avsedd som ett provisorium. En slutgiltig lösning av frågan om biträdes hjälpen skulle säkerligen ha medfört en kostnadsökning, som i det närmaste uppgått till 400 000 kronor, d. v. s. till samma belopp som beräknas utgå för den av de sakkunniga föreslagna organisationen.

De sakkunniga ha tidigare i olika sammanhang betonat nödvändigheten av att folkskolinspektörernas expeditionshjälp förstärkes och vilja härtill ytterligare anföra följande.

Av bilaga 8 framgår att anslaget till statsinspektionen höjts från 660 600 kronor år 1920 till 1 337 000 kronor för budgetåret 1948/49. Under samma tid har statsbidraget till folkskoleväsendet höjts från 46 002 000 kronor till 289 683 000 kronor (bil. 16). I procent av utgifterna för hela folkskoleväsendet ha utgifterna för folkskolinspektionen varit i ständigt sjunkande. År 1920 voro utgifterna för statsinspektionen 1,4 procent av samtliga utgifter för folkskoleväsendet. Motsvarande procentsiffra var 1925/26 1,1, 1930/31 0,8, 1935/36 0,8, 1940/41 0,5 och 1948/49 0,5. Skulle 1920 års procentsats ha tillämpats på anslaget för budgetåret 1948/49 borde till folkskolinspektionen ha anvisats omkring 4 000 000 kronor. I själva verket har riksdagen endast anvisat 1 337 000 kronor. Det är emellertid uppenbart, att man icke kan räkna med att anslaget till folkskolinspektio-

nen skall stiga proportionellt med anslaget till hela folkskoleväsendet. De många nya uppgifter, vilka sedan 1920 pålagts folkskolinspektionen, ha emellertid, som de sakkunniga i olika sammanhang påvisat, så väsentligt ökat inspektörernas arbetsbörda, att en höjning av statsanslaget till folkskolinspektionen är väl befogad. En anslagshöjning med omkring 400 000 kronor till i runt tal 1 740 000 kronor skulle innebära, att utgifterna för statsinspektionen skulle bli 0,6 procent av utgifterna för hela folkskoleväsendet, vilket procentuellt sett är mindre än hälften mot 1920.

Expeditionslokaler. Den föreslagna organisationen av kansliet torde medföra, att detta icke, som nu i regel är fallet med inspektörens expeditionslokal, kan förläggas i eller i omedelbar anslutning till skoldirektörens bostad. Man bör räkna med att särskilda expeditionslokaler, helst försedda med arkivrum, måste förhyras utanför skoldirektörens bostad samt att hyreskostnaden för varje expedition i medeltal kommer att uppgå till minst 1 500 kronor. Totalkostnaden blir därvid ($52 \times 1\,500 =$) 78 000 kronor. Kostnadsökningen kan med hänsyn till utgående anslag av 26 800 kronor beräknas till ($78\,000 - 26\,800 =$) 51 200 kronor.

Ersättning för städning och belysning, som nu utgör 10 600 kronor, har av de sakkunniga beräknats till 21 200 kronor. Kostnadsökningen utgör sålunda 10 600 kronor.

I fråga om tjänstelokalernas möblering ha de sakkunniga föreslagit, att denna helt skall bekostas av staten. Enligt uppgifter, som de sakkunniga inhämtat, ger en försiktig beräkning vid handen, att möbleringen av behöfliga tjänstelokaler för varje skoldirektör kommer att draga en kostnad av omkring 5 000 kronor. För detta ändamål kräves sålunda en engångsutgift av ($52 \times 5\,000 =$) 260 000 kronor. På grund av läget på hyresmarknaden torde man emellertid kunna räkna med att det icke blir möjligt att genomföra nyorganisationen vad lokaler beträffar omedelbart. De sakkunniga ha därför räknat med att det nuvarande anslaget, 100 kronor per år och inspektör, tills vidare skall utgå. Kostnaderna för expeditionslokalernas möblering bli sålunda ($52 \times 100 =$) 5 200 kronor.

Allteftersom skoldirektionerna kunna anskaffa lämpliga tjänstelokaler bör emellertid det nuvarande ersättningssystemet upphöra och staten helt övertaga kostnaderna för möbleringen av dessa lokaler. Om man räknar med en övergångstid av fem år, synes engångskostnaden för vart och ett av dessa fem år böra uppskattas till 52 000 kronor.

De årliga kostnaderna för expeditionslokalerna skulle sålunda vid full utbyggnad men med nuvarande ersättning för möbler uppgå till ($78\,000 + 21\,200 + 5\,200 =$) 104 400 kronor och kostnadsökningen till ($104\,400 - 26\,800 - 10\,600 - 5\,200 =$) 61 800 kronor för år.

Kostnader i samband med val av ledamöter i skoldirektionerna. Ersättning av kommunala medel, omfatt-

tande resekostnad och dagtraktamente, föreslås skola utgå till den av skolstyrelsen utsedde elektorn. Reseersättningen har av de sakkunniga beräknats till i medeltal 15 kronor per elektor och val. Traktamentsersättningen bör utgå med 14 kronor per dag enligt klass II B i allmänna rese-reglementet. Endast i undantagsfall torde man behöva räkna med förekomsten av natttraktamente, varför hänsyn härtill icke tagits i beräkningarna. Då det för närvarande finnes ett stort antal skoldistrikt i landet, omkring 2 400, blir antalet elektorer relativt högt. Efter kommunreformen kommer emellertid antalet skoldistrikt att sjunka till omkring hälften. De sakkunniga ha därför räknat med, att antalet lekmanneelektorer för varje direktionsområde i medeltal kommer att uppgå till 25. Enligt dessa antaganden skulle de sammanlagda kostnaderna för lekmanneelektorernas deltagande i ett val uppgå till

Traktamenten	25×14×52 = 18 200 kronor
Reseersättningar	25×15×52 = 19 500 »
	Summa 37 700 kronor

Eftersom valen förutsättas äga rum vart fjärde år skulle medelkostnaden per år i runt tal bli 9 500 kronor att utgå av kommunala medel.

Lärarelektorerna böra erhålla resekostnads- och traktamentsersättning efter samma grunder som lekmanneelektorerna, men ersättningen bör utgå av statsmedel. Eftersom antalet lärarelektorer är lika med antalet lekmanneelektorer beräknas kostnaderna även för dessa till i medeltal 9 500 kronor per år.

De i det föregående beräknade sammanlagda årskostnaderna för skoldirektionerna framgå av följande sammanställning:

		Totalt	Ökning
Direktionsledamöter m. fl.	kronor	115 200	105 000
Direktionssekreterare och skrivhjälp	»	510 000	401 500
Expeditionslokaler	»	104 400	61 800
Kostnader i samband med val av ledamöter i skoldirektionerna	»	9 500	9 500
	Summa kronor	739 100	577 800

Den årliga utgiftsökningen för statsverket efter införandet av de nya mellaninstanserna kan sålunda uppskattas till i runt tal 578 000 kronor. Den verkliga kostnadsökningen torde emellertid icke bli så stor. Man torde nämligen kunna räkna med att upprättandet av skoldirektionerna kommer att medföra vissa besparingar inom domkapitlen och skolöverstyrelsen.

Beträffande möjligheten till besparingar inom domkapitlen i samband med avskiljandet av folkskoleärenden ha de sakkunniga verkställt en sär-

skild undersökning. Resultatet av denna redovisas i bilaga 15. Av undersökningen framgår, att varje domkapitel handlägger folkskoleärenden under i medeltal 14,4 timmar per vecka. Från denna summa bör emellertid dragas 2 timmar, motsvarande den tid, under vilken den folkskolesakkunnige ledamoten, som ju icke är anställd inom domkapitlet, handlägger folkskoleärenden. Folkskoleärendena upptaga sålunda domkapitlens tjänstemän och kanslipersonal under i medeltal två timmar per dag. Samtliga domkapitel framhålla emellertid, att de lämnade uppgifterna äro approximativa. Det framhålles vidare, att folkskoleärendenas avskiljande från domkapitlet visserligen kommer att medföra någon lättnad i arbetet, men att denna icke är av sådan omfattning att personalindragning kan äga rum. Vissa domkapitel uppvisa nämligen, att de nuvarande arbetsuppgifternas fullgörande kräver, att personalen tidvis utför övertidsarbete. Därtill framhålles, att nya uppgifter vänta domkapitlet, bland annat med hänsyn till förslaget om de nya kyrkomusikerbefattningarna.

Det torde sålunda vara sannolikt, att införandet av de nya mellaninstanserna icke möjliggör någon personalindragning hos domkapitlet. Alldeles oberoende härav måste emellertid folkskoleärendenas bortfallande från domkapitlet medföra vissa lättnader i dessas arbetsbörda, inom vissa domkapitel av relativt betydande omfattning. Denna lättnad torde komma att medföra minskade statsutgifter, i vissa fall i form av minskade krav på personalökning. De sakkunniga anse sig därför kunna räkna med att vissa besparingar efter mellaninstansreformens genomförande kunna göras inom domkapitlet. Att siffermässigt beräkna storleken av dessa besparingar möter stora svårigheter. En försiktig uppskattning ger emellertid vid handen, att man borde kunna räkna med en besparing av mellan 25 000 och 30 000 kronor per år.

Enligt de sakkunnigas förslag skola ett flertal ärenden, bland dem frågor rörande organisationsplaner och skolskjutsar, decentraliseras från skolöverstyrelsen till mellaninstanserna. Enligt av de sakkunniga inhämtade upplysningar medför handläggningen av dessa ärenden så stor arbetsbelastning hos skolöverstyrelsen, att ärendenas överflyttande från överstyrelsen torde kunna medföra en sådan minskning av arbetskrafterna, att de därigenom uppkomna besparingarna kunna uppskattas till omkring 25 000 kronor per år.

Den egentliga kostnadsökningen för genomförandet av de sakkunnigas förslag skulle sålunda under första året kunna beräknas till (578 000 — 50 000 =) 528 000 kronor.

Kapitel XIII.

Sammanfattning.

Frågan om ett rationellt ordnande av folkskoleväsendets mellaninstanser har varit aktuell praktiskt taget ända sedan den lagstadgade folkskolans tillkomst år 1842. Den har vid upprepade tillfällen varit föremål för behandling i riksdagen, och förslag till omorganisation av mellaninstansväsendet ha tidigare i skilda sammanhang framlagts. Sedan 1945 års riksdag i anledning av väckta motioner i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om utredning i ämnet, har Kungl. Maj:t uppdragit åt 1945 års folkskole-sakkunniga att verkställa utredning angående frågan om mellaninstanserna i ärenden rörande folkskoleväsendet och vad därmed står i samband.

De sakkunniga ha under sitt utredningsarbete kommit till den uppfattningen, att antalet av de folkskoleärenden, som falla under statliga myndigheter, är så stort, att handläggningen av dessa ärenden icke lämpligen kan centraliseras till skolöverstyrelsen. I stället bör en decentralisering av skolärendena i största möjliga utsträckning genomföras. Behov måste därför anses föreligga av mellaninstanser för folkskoleväsendet. Den nuvarande organisationen är emellertid icke tillfredsställande. Bortsett från länsstyrelserna fungera vid sidan av varandra två mellaninstanser med delvis samma uppgifter, domkapitlen och folkskolinspektionen. Denna anordning medför en onödig dubbelbehandling av vissa ärenden och därav följande dröjsmål med deras handläggning. Redan med hänsyn till nuvarande förhållanden synes en mera rationell organisation böra komma till stånd. Därtill kommer, att mellaninstanserna böra tillföras vissa nya arbetsuppgifter. De sakkunniga anse nämligen, att en del av de ärenden, som nu handläggas av skolöverstyrelsen, bör överföras till mellaninstanserna. Därjämte böra dessa myndigheter handhava vissa uppgifter såsom distriktsstyrelser för skolorna inom begränsade områden. Vidare kommer folkskoleväsendets utveckling enligt de sakkunnigas mening säkerligen att medföra, att mellaninstanserna erhålla nya och betydelsefulla arbetsuppgifter. Jämväl nu nämnda omständigheter tala starkt för en omorganisation av mellaninstansväsendet. De ärenden, som enligt vad nyss sagts böra handläggas av mellaninstanserna, komma nämligen att få en sådan omfattning och i stor utsträckning vara av sådan art, att de icke kunna fullgöras av de nuvarande mellaninstanserna så som dessa

äro organiserade. Ej heller torde en tillfredsställande lösning kunna vinnas genom en omorganisation av de nuvarande mellaninstanserna. De sakkunniga ha därför föreslagit, att helt nya mellaninstanser skola inrättas.

De sakkunniga ha närmare övervägt frågan om storleken av de nya mellaninstansernas verksamhetsområden och därvid funnit, att dessa områden lämpligen böra vara av samma storlek som de nuvarande inspektionsområdena. De sakkunniga ha vidare ingående uppehållit sig vid folkskolinspektionens ställning till de nya mellaninstanserna ävensom vid folkskolinspektörernas arbetsförhållanden. En av de sakkunniga verkställd undersökning har till fullo visat, att folkskolinspektörerna efter hand kommit att bli alltför tyngda av administrativa uppgifter till förfång för deras pedagogiska arbete. De sakkunniga anse, att en ändring härvidlag ovillkorligen måste komma till stånd. Vid sitt ställningstagande till här berörda båda frågor nämligen behovet dels av nya mellaninstanser, dels av en förstärkning av den statliga folkskolinspektionen ha de sakkunniga kommit till den uppfattningen, att den lämpligaste lösningen vinnes genom en kombination av mellaninstansen och folkskolinspektionen. De sakkunniga ha därför föreslagit, att mellaninstansens och folkskolinspektionens verksamhetsområden skola sammanfalla och vissa av deras uppgifter samordnas. Härigenom vinnes enhetlighet beträffande folkskoleväsendets ledning samt en lämplig arbetsorganisation.

I fråga om de nya mellaninstansernas sammansättning ha de sakkunniga funnit det självklart, att i denna böra ingå såväl fackmän som lekmän. Härigenom komma ärendena att erhålla en mera allsidig belysning, och mellaninstansen får möjlighet att i regel grunda sitt ställningstagande på direkt kännedom om de lokala förhållandena, en omständighet som måste tillmätas stor betydelse. Vidare bör en god kontakt kunna uppnås med vederbörande lokala skolstyrelser samt allmänhet och lärare.

Ett särskilt problem i detta sammanhang har varit frågan om de s. k. landstingsfria städernas ställning till de nya mellaninstanserna och om förhållandet mellan den statliga och den kommunala inspektionen i nämnda städer. De sakkunniga anse, att den frihet, som skoldistriktet i nämnda städer i vissa avseenden nu ha i förhållande till statliga myndigheter, bör bibehållas och om möjligt utvidgas. Däremot saknas numera anledning att låta endast de landstingsfria städerna intaga denna friare ställning. De sakkunniga anse, att alla skoldistrikt med 40 000 invånare eller därutöver böra vara jämställda med de landstingsfria städerna i nu berörda avseende, och ha i enlighet härmed föreslagit, att ett betydande antal frågor, vilka nu skola avgöras av eller underställas statlig myndighet, skola decentraliseras till skolstyrelserna i nämnda skoldistrikt. Vissa ärenden måste emellertid alltid underställas statlig myndighet för avgörande eller godkännande. Denna myndighet är nu för de landstingsfria städerna i åtskilliga fall skolöverstyrelsen och för övriga skoldistrikt domkapitlen.

Enligt de sakkunnigas mening bör denna ordning ändras därhän, att de nya mellaninstanserna bli den statliga myndigheten på mellanstadiet för samtliga skoldistrikt. Härigenom vinnes en enhetlig förvaltningsorganisation och möjlighet till ytterligare decentralisering från överstyrelsen till mellaninstanserna.

Ifråga om den föreslagna nya mellaninstansens arbetsuppgifter, organisation m. m. innebär de sakkunnigas förslag i huvudsak följande.

Arbetsuppgifter. Till den nya mellaninstansen skola överföras samtliga folkskoleärenden, som nu handläggas av domkapitlen, med undantag av besvärärenden, vissa tjänsteföreningsärenden samt sådana ärenden, som kunna decentraliseras till de lokala skolmyndigheterna. Besvär över de lokala skolmyndigheternas beslut skola anföras dels hos skolöverstyrelsen, dels hos länsstyrelserna. Från skolöverstyrelsen skola till mellaninstansen överföras vissa ärenden, främst sådana som avse organisationsplaner, skolskjutsanordningar, bestämmande av antalet icke-ordinarie lärartjänster (i vissa fall), fastställande av instruktion för överlärare m. fl. Mellaninstansen skall vidare vara huvudman för sådana lärartjänster, som äro gemensamma för flera skoldistrikt, t. ex. övningslärartjänster och reservvikariatjänster. Vidare skall mellaninstansen utöva den disciplinära myndigheten över folk- och fortsättningskolans lärare samt slutligen erhålla vissa uppgifter som distriktsstyrelse.

Organisation. Mellaninstansen skall bestå av fem ledamöter: tre lekmän, varav en skall vara ordförande, och två fackmän. Av lekmännen skall en, nämligen ordföranden, utses av Kungl. Maj:t och de övriga av ombud för de olika skolstyrelserna inom mellaninstansens verksamhetsområde. Lärarkårerna i skoldistriktet inom samma område skola genom ombud utse en lärare som ledamot. Därjämte skall folkskolinspektören inträda som ledamot av mellaninstansen. Vid behandlingen av disciplinmål skall mellaninstansen ha en speciell sammansättning, i det att därvid en av länsstyrelsen utsedd lagfaren person skall ingå såsom ledamot. Mandattiden för ordföranden, mellaninstansens valda ledamöter och juristen skall vara fyra år. Området för instansens verksamhet skall sammanfalla med det nuvarande inspektionsområdet.

De sakkunniga föreslå, att mellaninstanserna skola benämnas *skoldirektioner*, och att områdena för deras verksamhet skola kallas *skoldirektionsområden*. Statens folkskolinspektör, som i regel skall vara föredragande inför instansen och verkställa dess beslut, bör få titeln *statens skoldirektör*.

Med hänsyn till de särskilda förhållanden, som råda inom de största skoldistriktet, ha de sakkunniga föreslagit, att distrikt med 40 000 invånare eller därutöver skola erhålla rätt till egen föredragande inom respektive skoldirektioner. Denne skall dock ej vara ledamot av direktionen. En speciell sammansättning av direktionen föreslå de sakkunniga beträffande

de direktionsområden, som omfatta städerna Stockholm, Göteborg och Malmö, där antalet läraravdelningar överstiger eller är ungefär lika med antalet läraravdelningar inom ett ordinärt inspektionsområde. Skolstyrelserna i dessa städer skola utse en särskild ledamot av respektive skoldirektioner.

Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan skoldirektionen och skoldirektören. Skoldirektionens arbetsuppgifter ha ovan angivits. Vad åter angår skoldirektören föreslå de sakkunniga, att denne skall handlägga i huvudsak samma ärenden som nu ankomma på folkskolinspektören. Vissa av de på skoldirektören ankommande ärendena skola dock under särskilda förutsättningar hänskjutas till direktionen. Närmare bestämmelser om fördelningen av arbetsuppgifterna skola meddelas i särskilda instruktioner.

Skoldirektionens och skoldirektörens kansli. För skoldirektionen och skoldirektören skall upprättas ett gemensamt kansli. Chef för detta skall vara skoldirektören. Han skall biträdas av en heltidsanställd *direktionssekreterare*. Denne skall närmast svara för expeditionen, handhava ett flertal mer kvalificerade arbetsuppgifter av olika slag samt en del expeditionellt arbete. Han skall därjämte tjänstgöra som sekreterare vid direktionens sammanträden. Beträffande löneställningen ha de sakkunniga föreslagit, att direktionssekreterare i regel till en början skall i två år vara placerad som extra befattningshavare i lönegrad Cg 22 och därefter som extra ordinarie i Ce 24, eventuellt ordinarie i Ca 24. Tjänsten skall efter förslag av skoldirektionen tillsättas av skolöverstyrelsen.

Nomadskolväsendet. Beträffande nomadskolväsendet, som i administrativt avseende intager en särställning i förhållande till folkskoleväsendet i övrigt, föreslå de sakkunniga icke någon ändring.

Kostnader. Kostnaderna för de nya skoldirektionerna ha vid fullt utbyggd organisation beräknats till omkring 740 000 kronor och kostnadsökningen till omkring 578 000 kronor. Erinras må emellertid, att en viss kostnadsökning under alla förhållanden är nödvändig med hänsyn till behovet av en omedelbar förstärkning av folkskolinspektörernas arbets hjälp. Denna kostnadsökning har av de sakkunniga beräknats till omkring 400 000 kronor. Den föreslagna organisationen torde emellertid även komma att medföra vissa besparingar inom skolöverstyrelsen och domkapitlen. Den reella kostnadsökningen för de nya mellaninstanserna kommer därför att väsentligt understiga de beräknade totalkostnaderna.

Kapitel XIV.

De sakkunnigas hemställen.

Under återopande av vad 1945 års folkskolesakkunniga i det föregående anført få de sakkunniga hemställa, att Eders Kungl. Maj:t måtte

dels föreslå riksdagen att besluta inrättande av skoldirektioner med i huvudsak den organisation och de arbetsuppgifter, som de sakkunniga föreslagit,

dels ock, vid bifall härtill, utfärda instruktioner för skoldirektionen och skoldirektören samt vidtaga de ändringar i folkskolestadgan och andra författningar, som må föranledas av de sakkunnigas förslag.

DEN STATLIGA LEDNINGEN AV FOLKSKOLEVÄSENDET I DANMARK,
FINLAND OCH NORGE.

Danmark. Den statliga ledningen av undervisningsväsendet i Danmark utövas, vad beträffar skoldistrikt i allmänhet av undervisningsministeriet, skoldirektionerna, skolråden och amtskolekonsulenterna. I vissa avseenden intaga städerna en särställning till de statliga myndigheterna. För Köpenhamn gälla särskilda bestämmelser.

Den högsta ledningen tillkommer undervisningsministeriet, som är uppdelat i två departement. Det ena av dessa, som ledes av en departementschef och två kontorschefer, handlägger folkskoleärenden. Ministeriet biträdes dels av en konsulent, dels av fackinspektörer. Konsulenten skall yttra sig över alla ärenden, som av ministeriet föreläggas honom, och kan också själv inkomma med förslag rörande skolväsendet. Fackinspektörer finnas för bland annat sång, gymnastik, slöjd, hushållsgöromål och teckning.

Direkt under undervisningsministeriet sortera städernas folkskoleväsen. Beträffande dessa har undervisningsministern att avgöra vissa ärenden respektive fastställa vissa av den kommunala skolmyndigheten fattade beslut, bland annat i fråga om undervisningsplaner, val av ordinarie lärare, frågor rörande tjänstebostäder för lärare m. m. I flera avseenden intaga städerna en friare ställning än landsbygdens skoldistrikt. Kommunalt avgöras sålunda vissa ekonomiska frågor, bl. a. rörande skolbyggnader, val av vikarier och vissa andra lärare, lärares rätt att vid sidan av sin tjänst uppehålla annan befattning m. m.

Sistnämnda frågor avgöras vad landsbygdens skolväsen beträffar av skoldirektionerna. Förvaltningsområden för dessa äro amten, vilka äro 22 till antalet. Skoldirektionen består av fem ledamöter, nämligen amtmannen, ordförande, en inom amtet tjänstgörande präst, utsedd av undervisningsministern, samt tre medlemmar, valda av amtsrådet (landstinget). Skoldirektionen utövar tillsyn över alla området tillhörande folkskolor utom städernas och har, förutom avgörandet i vissa frågor, skyldighet att yttra sig över alla inom förvaltningsområdet uppkommande frågor, vilka skola föreläggas undervisningsministeriet.

Besvär över av kommunal skolstyrelse fattat beslut kunna anföras hos skoldirektionen och undervisningsministeriet. Över skoldirektionens beslut kunna besvär anföras hos undervisningsministeriet.

Skoldirektionen biträdes av en amtskolekonsulent, som utnämnes av undervisningsministern. Konsulenten är vägledande och rådgivande för skolorna inom direktionens förvaltningsområde och är skoldirektionens pedagogiske rådgivare. Han har dock ingen befattning med folkskoleväsendet inom städerna. Amtskolekonsulenten är skyldig att deltaga i alla skoldirektionens förhandlingar och uttala sig i ärenden, som föreläggas honom. Instruktion för amtskolekonsulenten fastställs av undervisningsministern.

För varje amt finnes skolråd, som består av amtsrådet och representanter för städerna inom området. Skolrådet förvaltar skolfonden, genom vilken

1. statsbidrag till det statsunderstödda kommunala undervisningsväsendet fördelas,

2. utgifter, som beröra hela verksamhetsområdet, bestridas och

3. bidrag lämnas till ändamål, som ha betydelse för undervisningen i allmänhet inom området. Utgifter, som icke täckas av statsbidrag, bestridas av kommunerna inom amtet proportionellt efter antalet invånare. Skolrådet fastställer skolfondens budget, som dock måste underställas undervisningsministeriet.

Köpenhamn intager en mycket självständig ställning i förhållande till staten. Sålunda avgör Köpenhamns kommunalstyrelse alla ekonomiska ärenden rörande skolväsendet, fastställer skol- och undervisningsplaner, antager och avskedar lärare m. m. Ledningen av Köpenhamns skolväsen utövas av en skoldirektion på nio ledamöter. Direktionen biträdes av en kommunalt tillsatt skoldirektör. Instruktion för denne utarbetas av direktionen men stadfästes av undervisningsministern.

Finland. Den statliga ledningen av folkskoleväsendet i Finland utövas av undervisningsministeriet, skolstyrelsen och folkskolinspektörerna.

Den högsta ledningen av skolväsendet utövas av undervisningsministeriet, som förutom undervisningsministern består av två regeringsråd, fyra regeringssekreterare och en extra föredragande.

Skolstyrelsen, som närmast motsvarar skolöverstyrelsen i Sverige, har en generaldirektör som chef och är uppdelad på tre avdelningar, nämligen lärdoms-skolavdelningen, folkskoleavdelningen och den svenskspråkiga avdelningen. Varje avdelning har en avdelningschef och fem skolråd, varav ett skall vara lagfaret. Den svenska avdelningen har, förutom avdelningschefen endast tre skolråd, varav ett lagfaret. Av de två övriga skolråden skall ett företräda läroverken och ett folkskolorna. Till skolstyrelsen äro dessutom knutna ett antal inspektörer, nämligen för manlig gymnastik, kvinnlig gymnastik, teckning och gosslöjd, handarbete och huslig ekonomi samt blind- och dövstumundervisning.

Folkskolinspektörernas antal är 79. Inspektörerna för folkskolorna på landsbygden tillsättas av statlig myndighet. Inspektörerna i städer tillsättas av fullmäktige, dock skall valet underställas skolstyrelsen för godkännande. Många av de kommunalt tillsatta folkskolinspektörerna, främst i de mindre städerna, äro präster eller läroverkslektorer. Den kommunalt tillsatte inspektören intager beträffande sina tjänsteåligganden samma ställning som statens folkskolinspektörer. Samtliga inspektörer äro pedagogiska, administrativa och organisatoriska ledare av folkskoleväsendet. Dessutom skall inspektören tillsammans med folkskoldirektionen (= styrelsen för varje skola) utnämna lärare, ensam avgöra lärares ansökan om tjänstledighet, fastställa undervisningsplaner m. m.

Liksom i Sverige är folkskoleväsendet i Finland en kommunal angelägenhet men statsunderstött. Vissa av kommunen för skoländamål rekviderade statsbidrag utanordnas genom skolstyrelsen, och vissa andra statsbidrag genom lantränterierna (länsstyrelserna).

Besvärärenden av den natur, som domkapiteln handlägga i Sverige, handläggas i Finland av skolstyrelsen. Besvär i ekonomiska angelägenheter anföras hos landshövdingen, som oftast remitterar ärendet till skolstyrelsen för yttrande. Besvär över landshövdingens eller skolstyrelsens utslag kunna anföras hos Högsta förvaltningsdomstolen.

Nyligen har i Finland framlagts förslag till omorganisation av skolväsendet och i samband därmed har också frågan om ändrad administrativ ledning upptagits. Enligt förslaget skall i varje län inrättas en länskolstyrelse, och skolsty-

relsen skall omskapas till en skolöverstyrelse. Ledamöterna i skolöverstyrelsen skola liksom hittills benämnas skolråd.

För de svenska skolorna skall finnas en länsskolstyrelse. Ledamöterna skola vara dels undervisningsråd, dels folkskolinspektörer samt för handhavande av de kamerala uppgifterna en kamrer.

Norge. Den statliga ledningen av folkskoleväsendet i Norge utövas av kyrko- och undervisningsdepartementet, skoldirektörerna samt i viss utsträckning av biskoparna och fylkesmännen.

Den högsta ledningen av skolväsendet utövas av kyrko- och undervisningsdepartementet. För behandling av skolfrågor är detta uppdelat i två avdelningar med vardera en expeditionschef som chef. Den ena avdelningen handlägger frågor rörande folkskolor och läroverk och den andra frågor rörande universitet och högskolor. De båda avdelningarna äro i sin tur uppdelade i olika rotlar. I spetsen för varje rotel står en byråchef.

Till departementet äro anknutna tre rådgivande organ, lärarskolrådet, undervisningsrådet och yrkesskolrådet. Medlemmarna i dessa utnämnas av chefen för kyrko- och undervisningsdepartementet för en tid av fyra år, och ordföranden brukar vanligen vara en skolman i administrativ ställning, t. ex. en rektor, inspektör eller överlärare. Antalet ledamöter varierar mellan 5 och 7.

Lärarskolrådet är rådgivande organ i frågor rörande lärarskolor (seminarier), folkskolor och ungdomsskolor t. ex. då det gäller lärareexaminationen, antagande av läroböcker o. s. v. Undervisningsrådet har motsvarande ställning i fråga om läroverken och yrkesskolrådet i fråga om yrkesskolorna.

Den direkta ledningen av folkskoleväsendet utövas av skoldirektörerna, som sortera direkt under departementet. De äro 7 till antalet, en i vart och ett av fyra stift; i ett stift finnas två skoldirektörer och två stift ha en skoldirektör gemensamt.

Skoldirektörerna äro pedagogiska ledare av skolväsendet och utöva den statliga kontrollen över utgående statsbidrag. De ha sålunda bland annat att attestera av kommunerna rekvirerat statsbidrag, översända rekvisitioner till kyrko- och undervisningsdepartementet, vilket efter granskning överlämnar desamma till finansdepartementet för utanordning. Utbetalningen sker genom skattefogden.

En rad av den kommunala skolledningens beslut måste underställas skoldirektören för godkännande, bland annat i fråga om lärarval. Gäller tillsättningen av lärare en med organistbefattning förenad tjänst skall frågan underställas också biskopen för godkännande. I övrigt skola skoldirektörerna tillse, att den kommunala skolledningens beslut äro i överensstämmelse med gällande lagar och förordningar.

För samtliga landskommuner i ett fylke finnes också en fylkesskolstyrelse på vanligen tre personer. Denna befattar sig huvudsakligen med sådana skolangelägenheter, till vilka anslag beviljats av fylket och de enskilda kommunerna, t. ex. skolbyggnader och undervisningsmateriel. Även fylkesskolstyrelsens beslut skola underställas skoldirektören för godkännande. Besvär över skoldirektörens eller biskopens beslut anföras hos kyrko- och undervisningsdepartementet. Innan ärendet avgöres inom departementet, händer det ofta, att det remitteras till justitiedepartementet för yttrande.

Domkapitel	Be-svärs-ärenden	Stats-bidrag-s-ärenden	Regle-ments-ärenden	Tjänste-för-entings-ärenden	Förflytt-nings-ärenden	Ad-acta-ärenden	Övriga ärenden	Summa folk-skole-ärenden	Domkapi-tlens samt-liga ären-den inkl. folkskole-ärenden	Föredragande i folkskoleärenden har i regel varit
Uppsala	146	480	904	73	181	1 019	489	3 292	18 278	E. o. stiftsnotarien.
Linköping	86	429	915	77	92	1 381	343	3 323	15 561	Stiftssekreteraren och stiftsnotarien i besvärs-ärenden, i övrigt stiftsnotarien och i vissa ärenden folkskolerepresentanten.
Skara	107	257	1 231	153	54	1 177	546	3 525	14 177	Stiftsammanensen.
Strängnäs	87	229	641	101	71	231	391	1 751	9 885	Stiftssekreteraren och stiftsnotarien i besvärs-ärenden, folkskolerepre-sentanten i övriga ären-den.
Västerås	86	461	592	44	137	1 263	309	2 892	12 099	Folkskolerepresentanten.
Växjö	138	402	1 089	110	114	1 513	286	3 652	14 475	Folkskolerepresentanten.
Lund	173	305	1 399	19	118	1 761	533	4 308	19 640	Folkskolerepresentanten.
Göteborg	206	410	1 314	63	110	2 197	496	4 796	20 415	Stiftsnotarien.
Karlstad	106	579	1 058	42	128	1 711	324	3 948	14 859	Under tiden 1/1 37—31/8 41 stiftssek., därefter stiftsnotarien.
Härnösand	102	739	751	41	150	1 685	441	3 909	10 866	Stiftsnotarien.
Luleå	249	580	564	24	234	2 280	660	4 591	19 893	Stiftsnotarien.
Visby	7	20	193	39	1	217	105	582	6 146	Folkskolerepresentanten.
Stockholm	12	52	78	3	6	226	56	433	6 316	Folkskolerepresentanten.
Summa	1 505	4 943	10 729	789	1 396	16 661	4 979	41 002	182 610	

Anm. Beträffande Skara domkapitel anmärkes, att inkomna avskrifter av fastställda reglementen med bilagor eller ändringar i dessa i domkapitlets diarium föras under vederbörande ärende. Dessa avskrifter hava icke medtagits i den lämnade statistikken.

I uppgifterna från Luleå domkapitel ha nomadskoleärenden icke medräknats.

Antal folkskoleärenden handlagda av domkapitlen åren 1937—1946.

Domkapitel	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	Summa
Uppsala	304	523	428	369	334	261	305	236	240	292	3 292
Linköping	350	444	369	418	315	293	284	274	304	272	3 323
Skara	312	381	417	431	417	295	361	272	281	358	3 525
Strängnäs	193	208	167	187	161	148	145	163	176	203	1 751
Västerås	258	371	327	317	310	281	236	253	268	271	2 892
Växjö	369	334	322	425	419	449	290	346	324	374	3 652
Lund	540	673	510	483	417	398	293	352	341	301	4 308
Göteborg	455	495	424	496	487	463	461	493	474	548	4 796
Karlstad	371	428	478	482	418	377	357	338	356	343	3 948
Härnösand	304	420	441	468	354	378	383	378	366	417	3 909
Luleå	450	510	546	461	461	449	376	431	419	488	4 591
Visby	43	70	65	58	53	51	33	65	64	80	582
Stockholm	13	—	4	2	5	48	73	84	106	98	433
Summa	3 962	4 857	4 498	4 597	4 151	3 891	3 597	3 685	3 719	4 045	41 002

T A B L Ä

Bilaga 4.

utvisande dels i vilken utsträckning domkapitlens ställningstaganden sammanfalla med eller avvika från folkskolinspektörernas i ärenden rörande reglementen och läroplaner för folk- och fortsättningsskolor, centralisering av fortsättningsskolväsendet samt organisationsplaner för skoldistriktet, dels ock, i förekommande fall, skolöverstyrelsens beslut i samma ärenden. Tabllån avser tiden 1 augusti 1944—30 april 1947.

Domkapitel	Antal ärenden var-över folkskolinspektören av-givit yttrande	Domkapitlens utlåtanden		Överstyrelsens beslut ¹		
		= insp.	annan mening	= insp.	= dk	annat beslut
Uppsala	140	137	3	1	2	
Linköping	94	93	1		1	
Skara	121	111	10	1	8	1
Strängnäs	55	54	1		1	
Västerås	83	78	5	2	3	
Växjö	137	137				
Lund	105	103	2		2	
Göteborg	151	143	8	2	6	
Karlstad	125	122	3	2	1	
Härnösand	102	97	5	2	3	
Luleå	43	40	3	1	2	
Visby	28	24	4	3		1
Stockholm	20	18	2	1	1	
Summa	1 204	1 157	47	15	30	2

¹ I de fall då domkapitel och inspektör haft olika mening.

Folkskolinspektörernas arbetsförhållanden m. m.

De sakkunniga verkställde under hösten 1947 en undersökning rörande folkskolinspektörernas arbetsförhållanden och behov av expeditionshjälp. Därvid tillställdes samtliga statens folkskolinspektörer ett frågeformulär upptagande följande åtta punkter, nämligen 1. den nuvarande biträdeshjälpens omfattning och kvalifikationer, 2. antalet timmar per år, som biträdeshjälpen anlitas, 3. arbetsuppgifter som kunnat överlämnas till biträdena, 4. inspektörernas beräknade arbetstid per dag, 5. antalet tjänsteresor per redovisningsår, 6. antalet diarietförda ärenden under redovisningsåren 1942/47, 7. Behovet av utökad biträdeshjälp a) under nuvarande förhållanden och b) under förutsättning att vissa ärenden komma att decentraliseras från skolöverstyrelsen till folkskolinspektionen samt 8. övriga synpunkter. Under punkt 8 skulle bl. a. angivas behovet av expeditionlokaler, synpunkter på de kvalifikationer, som böra krävas av eventuell heltidsanställd personal m. m. Skrivelsen har besvarats av samtliga folkskolinspektörer.

Här nedan lämnas en sammanfattande redogörelse för den sålunda verkställda undersökningen, varvid uppgifterna lämnas i den ordning de förekomma på frågeformuläret.

1. *Biträdeshjälpens omfattning och kvalifikationer.*

Som biträdeshjälp anlitas

kontorsbiträden i	34 fall
pensionerade folkskolinspektörer i	3 »
folkskollärare i tjänst i	42 »
pensionerade folkskollärare i	2 »
skrivbyrå i	21 »

Summa 102 fall

Varje inspektör anlitar sålunda i medeltal två former av biträdeshjälp. Den vanligast förekommande kombinationen är folkskollärare i tjänst och kontorsbiträde, som redovisats i 18 fall. Av undersökningen framgår vidare, att nära hälften av antalet biträden består av personer med erfarenhet från folkskola, nämligen folkskollärare i tjänst, pensionerade folkskollärare och pensionerade folkskolinspektörer.

Vad beträffar de anlitade kontorsbiträdenas kvalifikationer har uppgivits, att samtliga ha kontorsvana och äro kunniga i maskinskrivning. 23 av de 34 ha dessutom avlagt någon eller några av följande examina: realexamen, studentexamen, examen vid universitet eller högskola, småskollärexamen eller gymnastikdirektörsexamen. Några ha genomgått handelsskola eller flickskola med normalskolekompetens.

2. *Arbetstid.*

Under redovisningsåret 1946/47 ha samtliga inspektörer anlitat biträdeshjälp under sammanlagt 48 060 timmar, fördelade enligt följande:

kontorsbiträden	21 330 timmar
pensionerade folkskolinspektörer	2 800 »
folkskollärare i tjänst	21 872 »
pensionerade folkskollärare	1 260 »
skrivbyråer	798 »

Summa 48 060 timmar

Varje folkskolinspektör anlitar sålunda biträdeshjälper under i medeltal 925 timmar per år.

3. Till biträdeshjälpen överlämnade arbetsuppgifter.

Arten av överlämnade arbetsuppgifter har varit beroende av biträdeshjälperns kvalifikationer. Till de mer kvalificerade biträdena, såsom f. d. folkskolinspektörer och folkskollärare i tjänst, ha i allmänhet överlämnats mera krävande uppgifter, men även annan biträdeshjälper har efterhand kunnat anförtros sådana uppgifter. Bland dessa uppgifter märkas förhandsgranskning av statsbidragsrekvisitioner, byggnadsärenden och ansökningshandlingar till lärartjänster, granskning av uppgifter, som skola ligga till grund för löneklassplaceringar, samt av undervisningsstatistik. I övrigt har biträdeshjälper anförtrots vissa utredningsarbeten, uppsättande av enklare skrivelser, förande av lärarmatrikel, upprättande av tabeller för årsberättelsen, diarieföring m. m.

4. Folkskolinspektörernas arbetstid på expeditionerna.

De flesta uppgiftslämnarna ha framhållit, att det är förenat med vissa svårigheter att exakt ange tid för arbete på expeditionerna. Enligt de lämnade uppgifterna har emellertid varje inspektör en medelarbetstid på expeditionen av 8 timmar per dag. Många ha dessutom framhållit, att den uppgivna medelarbetstiden per dag skulle ha blivit betydligt längre, om vid beräkningen hänsyn tagits endast till de dagar, då vederbörande befunnit sig på sin expedition. I så fall hade en arbetsdag på 10 à 12 timmar måst uppgivas. Därtill kommer, att åtskilligt expeditionsarbete måste utföras under sön- och helgdagar. Slutligen framhålles, att inspektörerna även under tjänsteresor dagligen måste ägna 3 à 4 timmar åt expeditionsarbete.

5. Tjänsteresor.

Uppgifter om antalet tjänsteresodagar ha inhämtats för redovisningsåren 1941/46, däremot icke för redovisningsåret 1946/47. Under sistnämnda år företogo nämligen inspektörerna ett onormalt stort antal tjänsteresor såsom ordförande i de synenämnder, vilka hade till uppgift att klassificera folk- och småskollärares tjänstebostäder.

Av de lämnade uppgifterna framgår, att antalet tjänsteresodagar i medeltal för den angivna perioden är 141,4 per år. Under nära hälften av årets arbetsdagar äro sålunda inspektörerna icke anträffbara på sina expeditioner. Högsta antalet uppgivna resdagar är 178 och lägsta antalet 101.

Medeltalet tjänsteresodagar i följd, då folkskolinspektörerna på grund av för rättningar utanför stationeringsorten icke kunnat inträffa på expeditionen, är 7. Förhållandena växla avsevärt i de olika inspektionsområdena. Högsta antalet tjänsteresodagar i följd är 22. Medeltalet för inspektionsområdena i Svealand och Götaland utom Gotland och Dalarna är 4,5, under det att medeltalet för Norrland och Dalarna är 11,1. För Gotlands inspektionsområde, som omfattar delar av Södertörn, är motsvarande siffra 11.

6. Antalet diarieförda ärenden.

Antalet inom samtliga inspektionsområden diarieförda ärenden har under åren 1942/47 uppgått till sammanlagt

1942/43	.....	61 367
1943/44	.....	64 707
1944/45	.....	67 260
1945/46	.....	79 359
1946/47	.....	88 968

Summa 361 661

Den totala ökningen under femårsperioden utgör sålunda 27 601 och den procentuella i förhållande till redovisningsåret 1942/43 45.

7. Behovet av utökad biträdeshjälp.

På frågan om under nuvarande förhållanden behov förefinnes av heltidsanställd biträdeshjälp ha 43 folkskolinspektörer svarat ja och 9 nej. Som skäl för utökad hjälp redan nu anföres i huvudsak följande.

På grund av ett för varje år allt mer svällande expeditionellt arbete tendera folkskolinspektörstjänsterna att bli huvudsakligen kontorstjänster med granskningsarbete som huvuduppgift. Anhopningen av rent rutinmässigt arbete gör, att inspektörerna få ringa tid till pedagogiskt nydanings- och rådgivningsarbete, till studium av den pedagogiska litteraturen och till deltagande i den pedagogiska debatten. Planläggnings- och organisationsarbete eftersättes, vilket kan medföra, att eljest möjliga besparingar för statsverket utebli. De socialpedagogiska anordningarna ställa krav på allt flera tjänsteresor för folkskolinspektörerna med påföljd, bland annat, att allmänheten får allt svårare att träffa inspektören på dennes expedition. Mängder av telefonförfrågningar och besök ske nu förgäves, när inspektören befinner sig på tjänsteresa. Den förestående ändrade kommunindelningen befaras också av många folkskolinspektörer komma att under åtskilliga år leda till ytterligare kraftig ökning av arbetet.

Av de lämnade uppgifterna framgår vidare, att det nuvarande läget på arbetsmarknaden gör det besvärligt för en del arbetstygda folkskolinspektörer att över huvud taget erhålla arbetshjälp. Erhålles sådan, kan den ofta ställa sig till förfogande endast under eftermiddagar eller kvällar. Den bästa nyttan skulle emellertid folkskolinspektörerna ha av hjälpen, om den kunde vara tillgänglig under de tider på dagen och under de dagar, då inspektören på grund av tjänsteförrättningar icke befinner sig på expeditionen.

De 43 folkskolinspektörerna anse, att det främst med hänsyn till arbetsbelastningen men också ur organisatorisk synpunkt är nödvändigt med heltidsanställd, väl kvalificerad arbetskraft på folkskolinspektörernas expeditioner.

De nio folkskolinspektörer, som besvarat den framställda frågan med nej, anföra i huvudsak, att det expeditionella arbetet visserligen ökat, men att det dock icke är av den omfattningen, att en heltidsanställd hjälp är av behovet påkallad.

Under antagande att vissa ärenden komma att decentraliseras från skolöverstyrelsen till folkskolinspektionen anse 51 folkskolinspektörer, att heltidsanställd biträdeshjälp på inspektörernas expeditioner blir nödvändig. En inspektör anser sig under angivna förhållanden bli i behov av en deltidsanställd assistent och ett deltidsanställt skrivbiträde.

8. Övriga synpunkter.

Under denna punkt ha inspektörerna framfört skilda önskemål beträffande expeditionsförhållandena. Därvid har bland annat berörts frågan om de krav, som böra ställas på en heltidsanställd assistent, behovet av extra skrivhjälp, erforderliga expeditionslokaler m. m.

Beträffande assistenten framhålles, att denne bör ha god allmänbildning, äga gott omdöme och förmåga till självständigt arbete. Omkring halva antalet folkskolinspektörer anse, att som krav för anställning som assistent bör uppställas avlagd folkskollärorexamen. Tre inspektörer anse, att assistenten bör ha genomgått socialpolitiskt institut, åtta att han bör ha juridisk utbildning. I övrigt framhålles, att assistenten bör vara maskinskrivningskunnig och äga kontorsvana.

Ett tiotal inspektörer framhålla, att, även om heltidstjänstgörande assistenter anställas, extra skrivhjälp tidvis kommer att erfordras, främst under månaderna augusti—september.

Vad slutligen angår frågan om expeditiionslokaler framhålla nästan samtliga inspektörer det oundgängliga behovet av två expeditiionsrum. Behovet av arkivlokal framhålles särskilt av 15 inspektörer och behovet av väntrum av 10 inspektörer. Allmänna uppfattningen synes vara, att trångboddhet med avseende å expeditiionslokaler skulle äventyra en del av vinsten med inrättandet av kvalificerade assistentbefattningar.

Bilaga 6.

Folkskolinspektörernas expeditiionshjälp, tjänstelokaler m. m.

Genom riksdagsbeslut 1937 beviljades för första gången anslag till särskild expeditiionshjälp åt folkskolinspektörerna. På grund av den ständigt växande arbetsbördan förslag emellertid icke detta till att bereda folkskolinspektörerna effektiv arbetshjälp. Den ökade arbetsbördan aktualiserade också frågan om inspektörernas expeditiionslokaler.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 5 april 1943 hemställde statens folkskolinspektörers förbund, att Kungl. Maj:t snarast måtte vidtaga åtgärder i syfte att ordna expeditiionsförhållandena med avseende på tjänstelokaler och därmed sammanhängande frågor. I skrivelsen hänvisades till uttalanden av folkskolans besparingsakkunniga och besparingsberedningen av innebörd, att, om den pågående rationaliseringen av folkskoleväsendet skulle kunna genomföras, en effektiv expeditiionshjälp måste beredas inspektörerna. Vidare anfördes, att det senaste årtiondets snabba utveckling på folkskoleväsendets område medfört förändringar i inspektörernas arbetsuppgifter, som krävde en omgestaltning av de från början tillämpade, mera primitiva formerna för deras expeditiionsarbete. Utan att närmare ingå på dessa nya arbetsuppgifter ville inspektörsförbundet endast erinra om följande: statens övertagande i allt större utsträckning av kostnaderna för folkskoleväsendet, de omfattande organisationsåtgärder, som jämlikt riksdagens beslut pågående i syfte att ur ekonomiska och pedagogiska synpunkter rationalisera skolväsendet, de nya, ytterst detaljerade avlöningsbestämmelserna för lärarpersonalen, den medverkan vid tillsättandet av lärartjänster, som numera åläge folkskolinspektörerna — allt reformer, vilka i tillämpningen för inspektörernas del innebure en ökning av expeditiionsarbetet till ojämförlighet med tidigare förhållanden. Att detta medfört allvarliga hinder för fullgörandet av de pedagogiska uppgifter, som enligt gällande instruktioner tillkomme folkskolinspektörerna, vore uppenbart. Erfarenheten hade till fullo ådagalagt nödvändigheten av att rationella hjälpmedel ställdes till förfogande för att underlätta inspektörernas expeditiionsarbete. Bland annat borde det dittills tillämpade expenssystemet utbytas mot ett nytt, genom vilket inspektörerna skulle erhålla ersättning för styrkta verkliga utgifter. Vidare borde hyresersättning för expeditiionslokaler utgå liksom också ersättning för uppvärmning, belysning och städning av desamma. Slutligen framhölls, att expeditiionslokalernas inredning och utrustning borde bekostas av staten.

Skolöverstyrelsen, som yttrade sig över skrivelsen den 28 september 1943, föreslog, att dittillsvarande expensersättning skulle upphöra att utgå och ersättas med ett system med ersättning för inspektörernas styrkta verkliga utgifter.

I statsverkspropositionen till 1944 års riksdag framhöll chefen för ecklesiastikdepartementet, att framställningens syfte i och för sig vore behjärtansvärt, men att förslaget icke löste frågan om ett rationellt ordnande av biträdeshjälpen

på expeditionerna. En utredning borde därför verkställas och i samband därmed en mera ingående undersökning vidtagas av frågan om expensutgifternas bestridande. I anledning härav föreslog departementschefen endast en provisorisk höjning av expensanslaget till sammanlagt 800 kronor per inspektör och år. Riksdagen godkände departementschefens förslag och uttalade därvid bland annat: »Riksdagen är ense med departementschefen därom att med hänsyn till det ur statsfinansiell synpunkt synnerligen stora ansvar för folkskoleväsendets rationella ordnande, som åvilar folkskolinspektörerna och nomadskolinspektören ävensom på grund av de betydelsefulla uppgifter inspektörerna ha att fylla såsom pedagogiska rådgivare och ledare det torde vara av största vikt, att deras verksamhet som skolledare och organisatörer icke hämmas av ogynnsamma arbetsförhållanden. Det synes därför angeläget, att den av departementschefen i utsikt ställda utredningen rörande inspektörernas expeditionsförhållanden kommer till stånd.»

I propositionen 1945:222 togs frågan om reglering av folkskolinspektörernas expeditionsförhållanden åter upp. Därvid återgavs ett förslag i ämnet av skolöverstyrelsen. Enligt detta, som i övrigt i huvudsak överensstämde med överstyrelsens ovannämnda förslag i yttrandet av den 28 september 1943, skulle de årliga expensutgifterna per inspektör beräknas till 1 675 kronor. Departementschefen föreslog i överensstämmelse härmed, att de styrkta verkliga kostnaderna för materiel och telefon skulle bestridas av statsmedel men tillstyrkte i fråga om ersättning för expeditionslokal m. m. ett bestämt årligt belopp till varje inspektör, nämligen 800 kronor.

Beräffande biträdeshjälpen — i fråga om vilken skolöverstyrelsen i sitt förslag nu ifrågasatt anställande av assistenter med heltidstjänstgöring såsom den slutliga men för det dåvarande ännu icke oundgängligen nödvändiga lösningen — föreslog departementschefen en anslagshöjning till 90 000 kronor.

Riksdagen biföll vad departementschefen föreslagit men uttalade beträffande expensersättningen bland annat: »Däremot finner riksdagen den av departementschefen föreslagna normen för ersättning för expeditionslokal med inredning och utrustning ävensom för städning och belysning icke innebära en fullt tillfredsställande lösning av denna ersättningsfråga.» Riksdagen förväntade därför, att Kungl. Maj:t till det följande årets riksdag skulle framlägga förslag till frågans lösning i huvudsaklig överensstämmelse med skolöverstyrelsens förslag.

I fråga om biträdeshjälpen gjorde riksdagen följande uttalande: »I detta sammanhang vill riksdagen — i anslutning till de uttalanden i ämnet som gjorts av 1936 och 1939 års riksdagar — understryka vikten av att folkskolinspektörerna och nomadskolinspektören utrustas med erforderlig biträdespersonal, så att inspektörerna icke på grund av expeditionsgörörelsens omfattning bliva nödsakade att eftersätta sin pedagogiska verksamhet.»

Vid 1946 års riksdag löstes frågan om ersättning för tjänstelokal så, att dylik ersättning skulle utgå med ett efter stationeringsortens storlek differentierat belopp, högst 700 kronor och lägst 400 kronor. De styrkta verkliga kostnaderna för städning och belysning skulle ersättas av statsmedel. För anskaffande av möbler i tjänstelokalen skulle varje inspektör erhålla ett bestämt årligt belopp av 100 kronor. Kontorsmaskiner skulle bekostas av statsmedel.

Statsverkets kostnader för inspektörernas biträdeshjälp och expenser för läsåret 1946/47 framgå av bilaga 7.

Storleken av de till folkskolinspektionen för kalenderåren 1920, 1921 och 1922, för första halvåret 1923 samt för budgetåren 1923/48 beviljade statsanslagen framgår av bilaga 8.

Anslag till biträdeshjälp och expenser åt folkskolinspektörerna
för redovisningsåret 1946/47.

1	2	3	4	5
Inspektionsområde	Biträdes- hjälp Kronor	Expenser		Summa av kol. 3 och 4 Kronor
		Belysning och städ- ning av expeditions- lokaler Kronor	Telefon, materiel m. m. (verkliga kostnader) Kronor	
Stockholmstraktens	2 400	200	300	500
Roslagens	1 625	300	258	558
Upplands	2 000	285	457	742
Södermanlands östra	1 800	240	618	858
Södermanlands västra	1 500	180	342	522
Östergötlands östra	1 500	360	500	860
Östergötlands västra	2 200	420	337	757
Nordsmålands östra	1 600	360	460	820
Nordsmålands mellersta	2 000	400	433	833
Nordsmålands västra	1 600	400	396	796
Sydsmålands västra	1 200	230	500	730
Sydsmålands mellersta	1 800	230	481	711
Sydsmålands östra	1 600	200	391	591
Gotlands	1 600	200	605	805
Blekinge	1 600	400	492	892
Nordskånes östra	1 800	360	616	976
Nordskånes västra	1 500	200	650	850
Sydskånes östra	1 600	240	316	556
Sydskånes västra	2 400	200	250	450
Hallands södra	1 900	360	372	732
Hallands norra	1 800	250	568	818
Göteborgstraktens	2 000	300	796	1 096
Bohusläns	2 050	300	454	754
Dalslands	1 800	325	397	722
Älvsborgs norra	1 800	325	500	825
Älvsborgs södra	1 800	325	580	905
Skaraborgs södra	1 800	360	344	704
Skaraborgs norra	2 400	360	511	871
Värmlands västra	1 500	360	539	899
Värmlands mellersta	2 400	360	851	1 211
Värmlands östra	1 200	360	420	780
Närkes	2 000	300	484	784
Västmanlands västra	1 500	250	231	481
Västmanlands östra	750	240	175	415
Dalarnas södra	1 200	120	610	730
Dalarnas östra	1 000	230	567	797
Dalarnas norra	1 400	230	638	868

1	2	3	4	5
Gästriklands	1 200	220	400	620
Hälsinglands södra	2 000	390	489	879
Hälsinglands norra	2 000	200	703	903
Medelpads	2 000	240	573	813
Angermanlands södra	2 000	240	436	676
Angermanlands norra	1 300	240	550	790
Jämtlands södra	1 800	125	599	724
Jämtlands norra	1 200	145	540	685
Västerbottens södra	1 500	220	350	570
Västerbottens mellersta	1 400	250	579	829
Västerbottens norra	1 500	250	375	625
Norrbottnens södra	1 050	240	559	799
Norrbottnens mellersta	1 800	200	450	650
Norrbottnens norra	800	160	484	644
Tornedalens	1 100	240	434	674
Summa	86 275	14 120	24 960	39 080

Anslag till folkskolinspektionen.

(enligt statsliggaren)

År	Avlöningar m. m. Kronor	Expenser Kronor	Rese- kostnader Kronor	Om- kostnader Kronor	Summa Kronor
1920 ¹	345 000	15 600	300 000		660 600
1921	345 000	15 600	300 000		660 600
1922	346 900	15 600	340 000		702 500
1923 (1/1—30/6)	173 450	7 800	150 000		331 250
1923/24	330 000	13 000	300 000		673 000
1924/25	330 000	10 400	250 000		590 400
1925/26	345 000	10 400	250 000		605 400
1926/27	345 000	10 400	250 000		605 400
1927/28	345 000	10 400	250 000		605 400
1928/29	345 000	10 400	250 000	20 000 ²	625 400
1929/30	345 000	10 400	250 000		605 400
1930/31	345 000	10 400	250 000	20 000 ²	625 400
1931/32	345 000	10 400	250 000	70 000 ³	675 400
1932/33	345 000	10 400	220 000	29 000 ³	604 400
1933/34	345 000	10 400	150 000		505 400
1934/35	345 000	10 400	150 000		505 400
1935/36	420 000		150 000		570 000
1936/37	434 000		175 000		609 000
1937/38	516 300		175 000		691 300
1938/39	522 400		175 000		697 400
1939/40	619 400		175 000		794 400
1940/41	619 400		175 000		794 400
1941/42	711 200			200 000	911 200
1942/43	711 200			200 000	911 200
1943/44	711 200			200 000	911 200
1944/45	728 000			215 000	943 000
1945/46	712 400			287 000	999 400
1946/47	712 400			317 000	1 029 400
1947/48	989 500			297 000	1 286 500
1948/49 ⁴	1 050 000			287 000	1 337 000

¹ Årtalen 1920—22 avse kalenderår. Från och med 1923/24 avses budgetår.² Gratifikation åt gymnastikinspektörer.³ Särskilt anslag till gymnastikinspektion och gymnastikkonsulenter.⁴ Enligt 1948 års riksdags beslut.

Antal läraravdelningar inom inspektionsområdena vid slutet av vårterminen 1947.

Inspektionsområde	Lands- bygd	Städer	Summa	Anm.
Stockholmstraktens	274	1 518	1 792	varav i Stockholm 1 339
Roslagens	420	52	472	
Upplands	381	170	551	
Södermanlands östra ...	331	120	451	
Södermanlands västra ..	367	172	539	
Östergötlands östra	344	231	575	varav i Norrköping 220
Östergötlands västra	386	187	573	
Nordsmålands östra	396	58	454	
Nordsmålands mellersta ..	344	87	431	
Nordsmålands västra ...	283	234	517	
Sydsmålands västra	389	23	412	
Sydsmålands mellersta ..	404	43	447	
Sydsmålands östra	489	123	612	
Gotlands	422	61	483	
Blekinge	469	162	631	
Nordskånes östra	539	104	643	
Nordskånes västra	423	291	714	varav i Hälsingborg 211
Sydskånes östra	559	48	607	
Sydskånes västra	407	583	990	varav i Malmö 446
Hallands södra	399	129	528	
Hallands norra	339	65	404	
Göteborgstraktens	344	970	1 314	varav i Göteborg 895
Bohusläns	318	79	397	
Dalslands	333	10	343	
Älvsborgs norra	321	136	457	
Älvsborgs södra	350	178	528	
Skaraborgs södra	329	99	428	
Skaraborgs norra	368	71	439	
Värmlands västra	352	73	425	
Värmlands mellersta	447	81	528	
Värmlands östra	302	59	361	
Närkes	368	268	636	
Västmanlands västra ...	290	90	380	
Västmanlands östra	388	197	585	
Dalarnas södra	276	25	301	
Dalarnas östra	294	162	456	
Dalarnas norra	316	—	316	
Gästriklands	344	185	529	varav i Gävle 127
Hälsinglands södra	332	54	386	
Hälsinglands norra	363	21	384	
Medelpads	430	58	488	
Ångermanlands södra ...	345	127	472	
Ångermanlands norra ...	343	21	364	
Jämtlands södra	347	43	390	
Jämtlands norra	341	—	341	
Västerbottens södra	353	39	392	
Västerbottens mellersta ..	431	8	439	
Västerbottens norra	427	53	480	
Norrbottens södra	328	20	348	
Norrbottens mellersta ..	214	87	301	
Norrbottens norra	335	—	335	
Tornedalens	508	12	520	
Summa	19 202	7 687	26 889	

Några former för utseende av elektorer.

1. *Val av elektorer för utseende av lekmannaombud till kyrkomöte.* Inom varje kyrkoförsamling äga samtliga å kyrkostämman röstberättigade lekmän inom sig, vid sammanträde inför kyrkostämmans ordförande, utse en elektor och en suppleant för val av lekmannaombud till kyrkomöte. Två eller flera kyrkoförsamlingar inom samma stift och valdistrikt kunna förena sig om en gemensam elektor. Elektorerna skola på kallelse sammanträda inför en inom distriktet boende, av domkapitlet förordnad valförrättare för att inför denne utse ombud till kyrkomötet. (KF 1863:61.)

I betänkande med förslag till förordning angående allmänt kyrkomöte m. m. den 22 mars 1946 (stat. off. utr. 1946:32) föreslås bland annat, att elektorerna skola utses av kyrkofullmäktige (kyrkostämman) samt att antalet elektorer skall bestämmas efter folkmängden, så att församling med högst 5 000 invånare väljer en elektor, församling med 5 000—10 000 invånare väljer två elektorer o. s. v. Vidare föreslås, att elektor skall äga att av församlingen åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning, som påkallas av uppdraget.

Förslaget har ännu icke färdigbehandlats.

2. *Val av ombud för utseende av lekmannaledamot av domkapitel.* I varje domkapitel skall som ledamot ingå en av ombud för pastoratet i stiftet vald lekmän. Dessa ombud utses av pastoratens kyrkoråd sålunda, att för pastorat med mindre folkmängd än 10 000 utses ett ombud, för pastorat, vars folkmängd utgör minst 10 000 men ej uppgår till 15 000 utses två ombud och för pastorat, vars folkmängd utgör minst 15 000 utses tre ombud. För varje ombud utses en ersättare. Ombud och ersättare för ombud äga att för resa, som påkallas av uppdraget, av pastoratet åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning enligt allmänna rese-reglementet. (Lag 13 november 1936 om domkapitel.)

3. *Utseende av valmän för val av ledamöter i ägodelningsrätt.* I varje domsaga finnes en ägodelningsrätt, bestående av en ägodelningsdomare, vanligen den ordinarie domaren i domsagan, och tre ägodelningsnämndemän. De senare utses genom valmän, vilka i sin tur utses av kommunalstämma. För kommun med 1 000 invånare och därunder utses en valman, för kommun med 1 000—3 000 invånare två valmän, för kommun med 3 000—6 000 invånare tre valmän o. s. v.

Valet av ägodelningsnämndemän sker inför häradsrätten. (Lag om delning av jord å landet 18 juni 1926, 21 kap.)

4. *Val av ombud för utseende av ledamöter i vägnämnd.* Vägnämnd väljes för varje vägnämndsområde och skall bestå av fem ledamöter. Ledamöter jämte suppleanter för dem väljas, om vägnämndsområdet utgöres av endast en kommun, av dennas fullmäktige och eljest av ombud för de i området ingående kommunerna. Dessa ombud jämte suppleanter för dem väljas av kommunalfullmäktige (kommunalstämma) eller stadsfullmäktige. Sker valet å kommunalstämma, äger envar, som är röstberättigad i kommunens allmänna angelägenheter, rösträtt. Varje rösttalande äger en röst. Vid lika röstetal skiljer lotten.

Antalet ombud bestämmas i förhållande till folkmängden sålunda, att varje kommun utser ett ombud för varje påbörjat befolkningstal av 2 000 eller det lägre tal, som erfordras för att antalet ombud för hela vägnämndsområdet skall uppgå till minst tio. (Lag 30 juni 1943 om vägnämnder och länsvägnämnder.)

Antalet och arten av de ärenden, som av vederbörande statens folkskollinspektörer handlagts under läsåret 1946/47 beträffande vissa större städer samt antal dagar, under vilka skolorna i dessa städer inspekterats.

	Org. plan	Tjänstetills.	Löneklass-plac.	B-avdrag	Byggn.ärenden	Statsbidrag	Klassför-deln.	Kvarst. i tjänst	Fortst.-skolan	Övriga ärenden	Summa	Inspektionsdagar
Örebro	—	6	15	3	2	21	1	3	1	20	72	2
Eskilstuna	4	25	12	2	—	11	1	2	2	5	64	5
Uppsala	6	21	23	11	6	21	2	3	9	23	125	5
Jönköping	1	6	17	3	3	13	1	2	1	14	61	6
Västerås	1	21	15	8	3	20 ¹	1	3	10	5	87	4
Borås	—	18	17	12	7	17	2	4	—	25	102	4
Linköping	—	14	27	—	1	1	1	2	1	9	56	3—4
Summa	12	111	126	39	22	104	9	19	24	101	567	—

¹ Uppskattat antal.

Bilaga 12.
Se sid. 124.

Sammanställning av uppgifter rörande de ärenden, som av vederbörande statens folkskolinspektörer handlagts beträffande de landstingsfria städerna under redovisningsåren 1945/46 och 1946/47.

Ärendenas art	Antal ärenden under år			
	1945/46		1946/47	
1. <i>Ärenden enligt folkskolestadgan</i>				
a. återbesättande av ledig ordinarie tjänst ..	33		24	
b. förflyttningsärenden	11		2	
c. organisationsplaneärenden	19		5	
d. disciplinärenden	—		—	
e. kurslov för lärare	6		8	
f. nedsättning av timtalet pr vecka	2		—	
g. lovdagar	2		1	
h. läroplansärenden	13		4	
i. nya ordinarie tjänster	5		1	
k. tjänstledigheter	18	109	12	57
2. <i>Ärenden enligt avlöningsreglementet</i>				
a. nedsättning i undervisningsskyldigheten ..	12		10	
b. B-avdrag vid vissa tjänstledigheter	136 ¹		138 ¹	
c. förening av tjänster	4		3	
d. vissa tjänstledigheter	8		6	
e. behörighetsintyg för lärare	5		8	
f. löneklassplaceringar	3		9	
g. lön i samband med förflyttning	2	170	—	174
3. <i>Statsbidragsärenden</i>	120		123	
4. <i>Byggnadsärenden</i>	64		67	
5. <i>Ärenden angående pensionering och kvarstå- ende i tjänst</i>	85		45	
6. <i>Övriga ärenden</i>	50 ²		58 ²	
7. <i>Remisser från skolöverstyrelsen och andra överordnade myndigheter</i>	67	386	84	377
Summa		665		608

¹ I många fall ha ett flertal ärenden registrerats under samma nummer.

² Denna rubrik innefattar ärenden rörande bland annat anordnande av skolmältider, intagning av minderåriga elever, klassificering av tjänstebostäder, tjänstårsberäkning m. m.

Ovanstående ärendens fördelning mellan distrikten.

	1945/46	1946/47
Stockholm	174	156
Göteborg	200	206
Malmö	72	52
Norrköping	75	85
Hälsingborg	29	28
Gävle	115	81
Summa	665	608

Nuvarande handläggning av vissa av de folkskoleärenden beträffande Stockholm, de landstingsfria städerna och övriga skoldistrikt, vilka skola underställas statliga myndigheter, samt dessa ärendens handläggning beträffande de landstingsfria städerna och vissa större skoldistrikt enligt de sakkunnigas förslag.

Ärende	Stockholm ¹	Landstingsfria städer	Övriga skoldistrikt	Handläggning enligt de sakkunnigas förslag beträffande de landstingsfria städerna och vissa större skoldistrikt
Folkskolestadgan.				
§ 6:3 Skyldighet att mottaga barn från annat distrikt (i vissa fall).	Skolöverstyrelsen föreskrifter (§ 1:2).	Domkapitlet föreskriver.	Domkapitlet föreskriver.	Mellaninstansen förskriver.
§ 8b:3 Överlärainstruktion.	Fastställs av skolöverstyrelsen (§ 5:4). Anförs hos Kungl. Maj:t (§ 5:3 och 4).	Fastställs av skolöverstyrelsen. Anförs hos domkapitlet.	Fastställs av skolöverstyrelsen. Anförs hos domkapitlet.	Fastställs av mellaninstansen.
§ 8e Besvär över förordnande av överlärare och kommunal inspektör.	Reglemente fastställs av skolöverstyrelsen (§ 7:3).	Folkskolinspektören yttrar sig. Domkapitlet fastställer.	Folkskolinspektören yttrar sig och domkapitlet fastställer.	Anförs hos länsstyrelserna, beträffande Stockholm hos överståhållarbrevet.
§ 10 Förslag till eller ändring i organisationsplan.	Fastställs av folkskoleledningen (§ 7:4).	Folkskolinspektören yttrar sig. Skolstyrelsen fastställer.	Folkskolinspektören yttrar sig. Skolstyrelsen fastställer.	Mellaninstansen fastställer.
§ 10 Ordningsstadga.	Skolöverstyrelsen beslutar (§ 1:4).	Skolöverstyrelsen beslutar.	Folkskolinspektören beslutar.	Folkskolestyrelserna fastställa.
§ 10a Bestämmande av antalet läraravdelningar.	Folkskoleledningen beslutar (KK 1937:794).	Folkskolestyrelserna beslutar (KK 1937:794).	Folkskolinspektören beslutar.	Mellaninstansen beslutar (i vissa fall).
§ 13 Antagande av läroböcker.	Folkskolinspektören beslutar. Om folkskoleledningen och folkskolinspektören äro oense, beslutar skolöverstyrelsen (§ 19:1a).	Folkskolinspektören beslutar. Om denne och skoldistriktet äro oense, beslutar domkapitlet och i vissa fall överstyrelsen.	Folkskolinspektören beslutar. Om denne och skoldistriktet äro oense, beslutar domkapitlet och i vissa fall överstyrelsen.	Folkskolestyrelserna besluta.
§ 19:1a Fråga om ledig ordinarie tjänst skall återbetsättas.	Skolöverstyrelsen medger (§ 19:1d).	Folkskolinspektören medger.	Folkskolinspektören medger.	Folkskolinspektören medger.
§ 19:1d Uppskov med utammonsering av ordinarie tjänst.	Folkskoleledningen verkställer (§ 19:7).	Folkskolestyrelsen verkställer.	Folkskolinspektören yttrar upprättat förslag.	Folkskolestyrelserna verkställa.
§ 19:6 Upprättande av förslag till val av ordinarie lärare.	Anförs hos Kungl. Maj:t (§ 22).	Anförs hos domkapitlet.	Anförs hos domkapitlet.	Anförs hos länsstyrelserna, beträffande Stockholm hos överståhållarbrevet.
§ 22 Besvär över val av ordinarie lärare.	Folkskoleledningen förordnar (§ 24:3).	Skolstyrelserna förordna.	Skolstyrelserna förordna sedan folkskolinspektören yttrat sig.	Folkskolestyrelserna förordna.
§ 24 Förordnande av e.o. lärare.				

§ 25	Befrielse från skyldighet att anställa vikarie.	Skolöverstyrelsen beslutar (§ 25).	Folkskolinspektören beslutar.	Folkskolinspektören beslutar.
§ 32	Disciplinmål.	Folkskolinspektören yttrar sig. Folkskoleledirektionen beslutar (§ 32).	Folkskolinspektören yttrar sig. Skolstyrelsen beslutar.	Mellaninstansen beslutar.
§ 32	Besvär över varning.	Anföras hos Kungl. Maj:t (§ 32:3).	Anföras hos domkapitlet.	Anföras hos skolöverstyrelsen.
§ 43	Aterläsningsskyldighet.	Folkskoleledirektionen beslutar (§ 43).	Skolstyrelsen beslutar, sedan folkskolinspektören yttrat sig.	Folkskolestyrelserna besluta.
Avtölningsreglementet (KK 1947:414).				
§ 9	Lärares uppdrag utanför tjänsten.	Folkskolinspektören beslutar.	Folkskolinspektören beslutar.	Folkskolestyrelserna besluta.
§ 16	Lärares löneklassplacering.	Folkskoleledirektionen beslutar.	Skolstyrelsen beslutar.	Folkskolestyrelserna besluta.
§ 22:I 11—12	Vissa B-avdrag vid tjänstedighet.	Folkskolinspektören beslutar.	Folkskolinspektören beslutar.	Folkskolestyrelserna besluta.
§ 22:III	Lön till extra lärare då undervisningen in-ställts.	Folkskolinspektören yttrar sig.	Folkskolinspektören yttrar sig.	Folkskolestyrelserna besluta.
§ 22:IV	Lön åt lärare, som av-stängts från tjänstgöring.	Folkskolinspektören med-giver, att viss del av lö-nen må utgå.	Folkskolinspektören med-giver, att viss del av lö-nen må utgå.	Folkskolestyrelserna be-sluta efter av skolöver-styrelsen utarbetade rikt-linjer.
Kungörelse angående lärjungarnas fördelning på läraravdelningar (1947:234).				
§ 3:1	Förordnande av överta-lig lärare i annat skol-distrikt inom inspek-tionsområdet.	Skolöverstyrelsen gör framställning.	Skolöverstyrelsen gör framställning.	Folkskolinspektören gör framställning.
Fortsättningskolstadgan.				
§ 23	Antagande av läroböcker.	Folkskoleledirektionen be-slutar.	Skolstyrelserna besluta.	Skolstyrelserna antaga.
Kungörelse med vissa bestämmelser angående barns konfir-mationsundervisning (1941:693).				
	Barns ledighet från sko-lan för deltagande i kon-fir-mationsundervisning.	Folkskolinspektören yttrar sig. Folkskoleledirektionen beslutar.	Folkskolinspektören yttrar sig. Skolstyrelsen beslutar.	Mellaninstansen beslutar.

1 Paragrafhänvisningarna avse Stockholms folkskolestadga.

Sammanställning av uppgifter rörande de ärenden, som under redovisningsåren 1945/46 och 1946/47 handlagts av vederbörande statens folkskolinspektörer beträffande städer, utom de landstingsfria, med 40 000 invånare eller därutöver.

Ärendenas art	Antal ärenden under år	
	1945/46	1946/47
1. Organisationsplaneärenden	11	12
2. Tjänstetillsättningsärenden (§§ 19 och 24 folkskolestadgan)	125	111
3. Löneklassplaceringar	118	126
4. B-avdrag vid vissa tjänstledigheter	33	39
5. Skolbyggnadsärenden	20	22
6. Statsbidragsärenden	92	104
7. Ärenden angående klassfördelningar	12	9
8. Avgång med pension och kvarstående i tjänst	30	19
9. Fortsättningsskolärenden	14	24
10. Övriga ärenden	91	101
Summa	546	567

Sammanställning av uppgifter angående tid för handläggningen av folkskoleärenden inom domkapitlet, kostnader för den på folkundervisnings område särskilt sakkunnige domkapitelsledamoten samt antalet sammanträden inom respektive domkapitel. Samtliga uppgifter gälla redovisningsåret 1946/47.

	Antal sammanträden 1946/47	Antal arbetstimmar per vecka under vilka folkskoleärenden handlagts					Kostnader för den folkskole-sakkunnige ledamoten			
		Folkskole-sakkunni-ge leda-moten	Stifts-sekreteraren m. fl.	Kansli-perso-nalen	Summa timmar	Års-arvode, kronor	Ersättning för mistade avlönings-förmåner, kronor	Resekostnads-och trakta-mentsersätt-ningar, kronor	Summa kronor	
Uppsala	13	2	9	6	17	700:—	—	—	700:—	
Linköping	17	4	12	6	22	500:—	—	475:—	975:—	
Skara	19	4	16	10	30	500:—	—	—	500:—	
Strängnäs	12	2	1	3	6	500:—	—	565:50	1 065:50	
Västerås	17	2	3	5	10	500:—	—	—	500:—	
Växjö	19	2—3	2—3	4	9	500:—	—	135:70	635:70	
Lund	16	3	8	3	14	700:—	—	—	700:—	
Göteborg	19	1½	15	12—15	30	500:—	—	150:—	650:—	
Karlstad	20	1½	2	½	4	500:—	—	—	500:—	
Härnösand	13	¾	12	7	19¾	500:—	—	287:20	787:20	
Luleå	17	1	12	6	19	500:—	194:09	—	1 789:09	
Visby	16	1½	1	1	3½	300:—	—	591:—	891:—	
Stockholm	26	1½	1½	1½	4½	500:—	—	—	500:—	
Summa	224	27¼	95	66½	188¾	6 700:—	194:09	3 299:40	10 193:49	
Medeltal	17,2	2,0	7,3	5,1	14,4	—	—	—	—	

Statsbidrag till folk- och fortsättningsskolväse

(A n m. De för de olika åren beviljade anslagen ha i tabellen sammanförts ur staten använda anslagsrubriker har alltså icke åsyftats. Anmärkas må även rubrik i riksstaten och sedan under en annan rubrik. Beloppen i tabellen hämtade ur statsliggaren.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
År	Avlöning åt lärare m. fl.	Folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränssorter m. m. Bidrag till Skytteanska skolan i Tärna.	Avlöning åt lärare vid sjukvårdsanstalter och barnhem	Avlöning åt lärare i slöjd	Avlöning åt lärarinnor i hushållsgöromål	Undervisningsmateriel	Folkskolebarns ferier och studieresor	Avlöning åt lärare vid fortsättningsskolor	Utbildningskurser för lärare vid fortsättningsskolor	Skolundervisning åt
1920	41 401	307		2 155	267	30	70	1 225	185	
1921	42 214	307	20	2 585	267	60	70	2 050	300	
1922	39 558	307	20	2 585	267	60	175	3 415	300	
1923/24	43 358	410	20	2 585	267	5	125	3 590	150	
1924/25	46 658	440	23	2 585	267	5	115	2 425	130	
1925/26	47 808	440	23	2 765	317		90	3 175	130	
1926/27	47 908	440	23	2 880	350		90	3 940	125	
1927/28	48 421	484	23	3 060	372		90	4 500	134	
1928/29	48 580	484	32	3 060	365		90	4 500	138	
1929/30	55 311	484	32	3 180	365		90	4 500	138	
1930/31	56 046	484	43	3 180	345	6	90	4 750	138	
1931/32	56 858	568	47	3 180	295	5	90	5 000	138	
1932/33	57 561	608	42	3 330	295	8	50	5 100	88	
1933/34	58 964	608	42	2 632	295	3		4 190	28	
1934/35	57 002	658	41	1 580	177			4 190	3	
1935/36	58 650	248	70	2 665	295			4 100	3	
1936/37	62 456	248	70	2 665	295		50	4 300	12	
1937/38	80 740	295	110	3 565	344		75	5 250	12	
1938/39	89 670	215	130	3 650	400		75	5 000	20	
1939/40	120 300	265	220	3 650	400		100	4 825	20	
1940/41	129 330	164	265	3 850	400			4 050		
1941/42	134 745	135	275	3 400	400			4 200		
1942/43	134 400	138	200	3 200	400			3 700		
1943/44	135 400	148	200	2 800	400			3 500		
1944/45	136 400	270	250	2 800	350			3 600	6	
1945/46	136 400	321	250	2 800	350			3 600	12	
1946/47	136 400	321	275	3 625	350			3 675	11	
1947/48	139 025	321	290	4 025	400	2 600		3 500	15	
1948/49 ¹	226 225	321	440	4 250	425	2 700		3 200	14	

¹ Enligt 1948 års riksdags beslut.

Från och med år 1920 till och med budgetåret 1948/49.

20 huvudrubriker. Ett fullständigt angivande av samtliga ifrågakommande, i riksdet i vissa fall förekommit, att anslagsbehov först tillgodosetts under en anslagsavrunda, angivna i tusental kronor samt, utom i fråga om budgetåret 1948/49,

12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Skolskjutsar	Utfjämnning av kostnader för folkskoleväsendet	Inackordering av skolbarn m. m.	Centralisering av fortsättningsskolväsendet	Nomadskolor, Lappmarks ecklesiastikverk	Skolhem, skolbyggnader, tjänstebostäder m. m.	Skolmältidsverksamhet	Skolhälsovård	Fria läroböcker	Kombinerad korrespondens- och radioundervisning	Summa
		77		205	80					46 002
		78		185	80					48 216
		128		185	80					47 080
		128		185						50 823
		128		160	225					53 161
		128		160	425					55 500
30		200		160	550					56 735
30		200		200	490					58 043
30		200		200	200					57 918
60		315		200	425					65 139
60	8 800	515		200	725					75 421
85	8 800	548		200	725					76 578
150	8 800	563	100	200						76 934
150	7 207	563	100	192						75 013
175	5 660	572	100	192	19					70 408
200	5 660	900	100	190						73 116
200		900	200	191	3 900					75 522
450		880	240	184	7 200					99 380
600		950	300	196	7 650	300				109 191
925		1 000	325	635	8 250	500				141 450
1 300		1 175	530	230	6 920	400				148 647
2 200		1 350	500	570	6 780	400				154 985
2 500		1 650	550	800	6 580	1 000				155 151
2 600		1 850	500	967	6 830	2 250				157 477
3 300		2 000	500	479	7 630	2 250				159 864
3 600		2 175	500	448	7 980	3 000	500			161 969
4 100		2 050	500	457	15 450	3 751	500	5 400	80	176 978
4 800		2 050	530	578	19 950	10 585	845	5 500	117	195 164
6 500		2 250	650	666	20 975	14 585	845	5 500	117	289 683

Statens offentliga utredningar 1948

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag till ändrad butikstängningslagstiftning. [3]
Markutredningen. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i expropriationslagstiftningen. [4]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 2. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser ang. beskattning av livförsäkringsanstalter och livförsäkringstagare m. m. [22]

Politi.

Parlamentariska undersökningskommissionen ang. flyktgärenden och säkerhetstjänst. 3. Betänkande ang. säkerhetstjänstens verksamhet. [7]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 4. Förslag ang. partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. [11]
Förslag till sjöarbetstidslag. [16]
Betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. [23]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 8. Tiden juli 1946—juni 1947. [26]

Hälsa- och sjukvård.

Den öppna läkarvården i riket. [14] Bilagor. [24]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 6—7. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Jönköpings län och Kronobergs län. [6] 2: 16. Skaraborgs län. [15] 2: 5. Östergötlands län. [25]
Den svenska spritfabrikationen och dess avsättningsförhållanden. [19]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande med förslag rörande organisation och avlösningsförhållanden m. m. vid lantmäteristyrelsen och länslantmäterikontoren. [1]
Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering. [2]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Betänkande med förslag till ny Kungl. Maj:ts förordning ang. explosiva varor m. m. [8]

Kommunikationsväsen.

Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 3. Smalspåriga järnvägar i Östra Småland och Östergötland. [9]
Betänkande ang. skärgårdstrafiken m. m. [10]
Betänkande ang. statens järnvägars organisation. Del 1. Den centrala ledningen. [13]
Betänkande rörande vägnämndernas och länsvägnämndernas arbetsuppgifter m. m. [18]
Betänkande med förslag till åtgärder för höjande av trafiksäkerheten. [20]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Trädgårdsundervisningen. [5]
Statens trädgårdsförsök. [12]
Betänkande ang. utbildning av sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal. [17]
Ungdomen och arbetet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 6. [21]
1946 års skolkommissions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. [27]
Betänkande med förslag till nya mellaninstanser för folkskolväsendet. [28]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt